

FESTIVAL PRIČE - ZAVIČAJNE STAZE 2021.

Odiseja Bihora

Izbor sa desetog konkursa za
neobjavljenu priču inspirisanu
Bihorom

Petnjica, 2021.

Biblioteka Savremena proza
Montenegro, 2021.

ODISEJA BIHORA

(Zbornik priča)

Izdavač: NVO Centar za kulturu Bihor, Petnjica

E-mail: ck.bihor@t-com.me

Urednik: Mirsad Rastoder

Redaktorka i lektorka: Nada Bukilić

Recenzenti: Prof. dr Draško Došljak, Agim Ljaić

Prelom i dizajn: Jasna Kalač

Ilustracija na korici: mr Alma Rastoder

Ilustracije u knjizi: Senad Pepić

Fotografije: Adem Softić

Koordinatori/ke: Selma Rastoder Skenderović, Rebeka Čilović,
Semir Škrijelj, Selma Adrović, Enver Rastoder

Štampa: GOLBI, Podgorica

Tiraž: 500

**Objavlivanje knjige podržao je Fond za zaštitu
i ostvarivanje manjinskih prava u Crnoj Gori.**

ODISEJA BIHORA

Uvodna riječ

PO SUNCU HODILI

Ova knjiga priča zakopčava nisku od deset zbornika sa festivala „Zavičajne staze“, koji su rezultat zavičajnog izazova i spisateljske upitanosti: šta se to malom čovjeku, kao nezaštićenom i smrtnom biću, dešava kroz vrijeme.

Pisce iz raznih krajeva okupila je ideja zbližavanja oko zajedničke „sofre“. Na nju su prinijeli đakonije nastale od njihovih osjećanja, uvjerenja, stavova, mitološkog nasljeđa, tradicije, istorije, proživljenog i/ili čuvenog, ali su tu, za sofrim, postali dio jedne velike porodice. I niko od nas više nije sam. Proradila su sjećanja i fluid imaginacije – različiti pogledi na svijet, život, snove, ljubav i stradanja – u osnovi povezani željom da se priča o bogatstvu jednostavnosti i zlatnim nitima koje različitosti spajaju.

Ko nema učitelja, njega đavo vodi, kaže jedna persijska mudrost, i nije čudo što ćete u ovim narativima prepoznati sjenke velikih majstora, ali i osobene primjere promišljanja malih i velikih tema.

U nekim pričama ima lutanja pogrešnim, tijesnim, neprijatnim puteljcima, po uzoru na bajkovitu maksimu: Sreća se traži cijelog života, a u drugima, opet, pisci manje-više uspješno variraju postmodernistička pitanja svoga doba sa raznim motivima zapleta, s obiljem detalja i emotivnim propitivanjem nasljeđa.

Opterećeni pojedinačnim i kolektivnim pamćenjem, koje je puno stradalništva i ljudske patnje, pisci u ovoj knjizi povremeno grčevito brane dušu humanizma, odupiru se talasima mržnje i zla kojim nas zapljuskuju izbliza i izdaleka.

Baš tako su Bihorci, što bi rekao Amidža, od nastanka svijeta u svim generacijama po suncu hodili - sreću salijetali i slavom se ponosili.

- Ako ćemo pravo da zborimo – govorio je Amidža – mislim da je Odisej rođen na Brodu, tik ispod Naše klisure, na Torinama, pa se odatle otisnuo u svijet i ušao u knjige drugih naroda, a mi ga u Bihoru otpisali kao lanjsku kišu i nastavili da kitimo priče o onima koji su nam u zemanu i tabijatu više odgovarali. Čuš Odisej, Odo, kad se lijepo zna da je on Hodo! Hodaga, insan kojega ne možeš svezati za jedno mjesto. Pričao mi je mula Ramo da se ni na kraju svijeta ne događaju loše stvari, a da se o nas ne ogrebu i da je Hodo krenuo da provjeri odakle sve to dolazi. Ćimbile! Mi stalno lutamo da bi odrastali. Neprestano jurišamo u neke nove pobjede, iz ničega za velike ciljeve i bez oslonca na sigurnu luku iz koje smo se ispilili. Najvažnije nam je da uđemo u priču, majušnu, golemu, ovdašnju ili neđe tamo na kraj dunjaluka. Ona će se, kad tad, dokotrljat' đe treba. Eto tako ti je bilo i sa Hodom, Karapiljkom i bog zna koliko našijeh junaka koji su stizali do ognjišta kraljevske i carske svjetlosti.

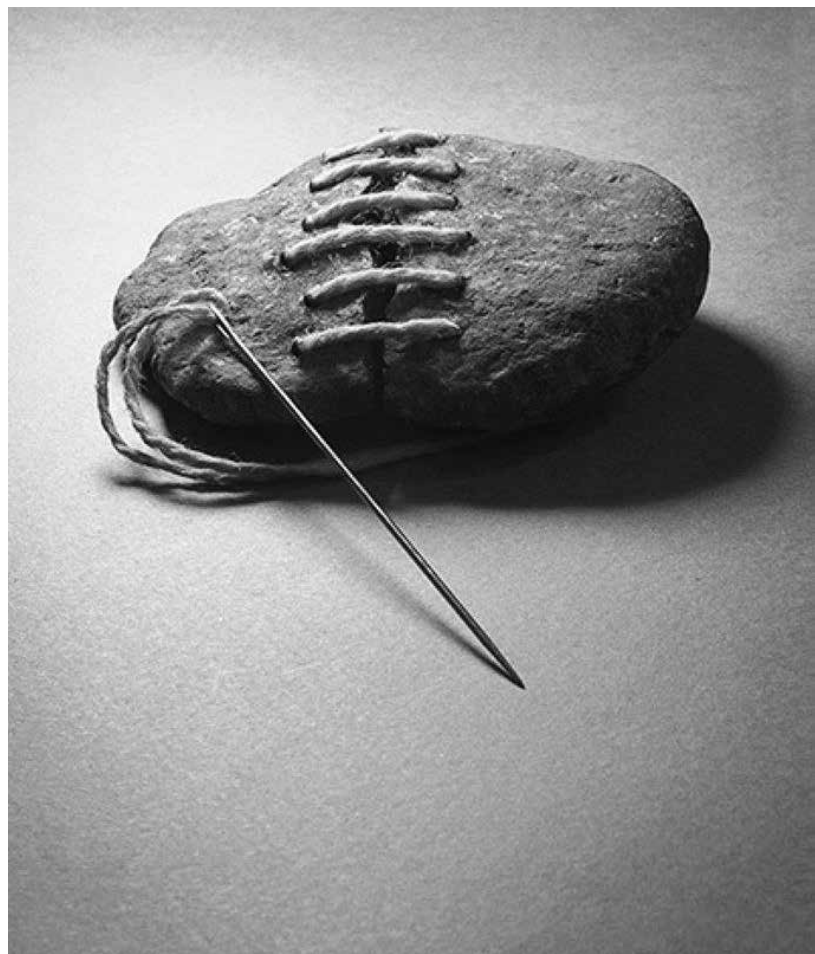
Jesi l' čuo da je naš Rešo na Galiciji osvojio tri poške, spasio jednog polumrtvog Čeha i preko Sirije se godinama vraćao kući? To je u nakoj knjizi zapisao Ismet Rebronja. Sva se đurumijska vojska bila predala Englezima, samo Rešo ne. Kad je Čeh poslije deset godina stigao u Bihor da potraži svog prijatelja koji mu je spasio život, i to je bilo za seir. Našao ga je i očekivao da vidi, kako mu je Rešo pričao, bihorska zlatna brda, bihorske zlatne potoke, bihorske zlatne izvore, bihorske sreberene šume, bihorsku srebrenu vunu i ispod vune zlatne ovce. Elem, poslije heftu dana druženja sa domaćinom, prekaljenim ratnikom, na ispraćaju, Čeh reče da mu je sve bilo lijepo, da ljepše dane u životu nije proveo, samo nije vidio ništa zlatno. A Rešo se rastužio i zabrinuo što mu je prijatelj slijep. Ćorav, da ne može otić' kući? Samo slijep ne može vidjeti da je Bihor tako lijep, prošaputao je, a Čeh mu uzvratilo da se šalio – u Bihoru je sve zlatno.

Možda i nije sve zlatno, ali na vama je da u ovoj knjizi pronađete zlatne niti koje će pomoći da jedni druge bolje vidimo, prevazilazi-

mo strahove i prepoznamo bogastvo različitosti, skriveno u nama samima, u našim dušama i u našim pogledima na život i na ljude.

Umjetnost ne može promijeniti svijet, ali može promijeniti ljude koji ga mogu mijenjati, zapisala je Maxine Green. Na tom zadatku su i naše priče, po suncu hodili!

Mirsad Rastoder

SLIKE ŽIVOTA KOJI NAS SE TIČE

Žiri "Festivala priče inspirisane Bihorom, za 2021." godinu, radio je u sastavu: Draško Došljak (CG), Birsena Džanković Medović (SR) i Naida Mujkić (BiH). Imao je zadatak da od 31 rukopisa, pristigla pod šifrom na Konkurs za neobjavljenu priču inspirisanu Bihorom odabere tri najbolje priče, dodijeli specijalnu nagradu i pohvali ostale priče koje se izdvajaju svojim kvalitetom.

Anonimnost konkursa omogućila je članovima Žirija nepristrasno čitanje članovima i saglasnost o kvalitetu.

Poslije prvog iščitavanja tekstova, članovi Žirija su dali svoje ocjene, te ih u pisanoj formi i obrazložili.

Na osnovu njih može se dati opšta ocjena Žirija, a to je da su tekstovi, uglavnom, književno sadržajni, stilski izražajni, impregnirani interesantnim sudbinama ljudi i njihovim karakterističnim jezikom.

Nakon drugog čitanja i bodovanja izdvojilo se osam priča za nagrade i pohvale: MILANDA UKIDA KIRIJU, Šifra: "Podrašnica - Luke"; KUĆA PIRANA, Šifra: Krunoslava; SVITANJE Šifra: Feniks; DUG; Šifra: "Studentis"; ČAČIN SIN, Šifra: "Kao da ne vidim"; GLASNIK Šifra: "Apolon I"; ŽENIDBA ARSLAN BEGA, Šifra: "Sporiš"; CIPELE ZA ODRASLE, Šifra: "Cipele".

Samo nijanse u književnom prosedeu, pa i u pojedinačnim književnim ukusima Žirija, odlučile su o prve tri nagrade.

Riječ je o pričama čije su osnovne ideje lijepe, koje, prije svega, zadivljuju umjetničkom snagom. One odišu uspješnim pripovijedanjem, sposobnošću autora za uočavanjem detalja koji su indikativni za rasplet ostvarenja, uvjerljivim dijalozima i pouzdanom psihomentalnom karakterizacijom junaka. Mada autorsko pripovijedanje sadrži i veliki broj arhaizama, lokalizama, dijalektizama, onomatopeizama, što jezik priča čini živopisnijim i autentičnijim, atmosfera je uspješno dočarana, pa slike života koji nas se tiče, koji

je težak i lijep istovremeno, na živ i slikovit način promiču pred čitaočevim očima, izazivajući u njemu dubok receptivni doživljaj.

Neke od pristiglih priča nijesu stilski dotjerane, zrele, kompoziciono jasne, pa donekle i nevješto ispričane, ali i one upotpunjuju, jedinstvenu priliku da se učesnici i čitaoci kojima kultura i tradicija sjevera Crne Gore do sada nije bila toliko bliska i poznata, na originalan i autentičan način, - kroz ove priče upoznaju sa njenim značajem i vrijednostima.

“Žiri Festivala priče Zavičajne staze Bihor 2021”, Petnjica, Crna Gora, imajući u vidu propozicije Konkursa, donio je sljedeću odluku:

III NAGRADA

pripada priči **Ćaćin sin** (šifra: „Kao da ne vidim”);

II NAGRADA

pripada priči **Kuća pirana** (šifra: „Krunoslava”);

I NAGRADA

pripada priči **Cipele za odrasle** (šifra: „Cipele”).

Napomena: Imajući u vidu stil i jezik pripovijedanja, Žiri je donio odluku da se specijalna nagrada za autentičnost pripovijedanja dodijeli priči **Ženidba Arslan bega** (šifra: „Sporiš”).

O b r a z l o Ź e n j e

CIPELE ZA ODRASLE (*Mehmed Đedović*)

Priča “Cipele za odrasle” prati sudbinu seoskog mladića od srednjoškolskih dana do odraslog života koji je obilježen kao sin zatvorenika Golog otoka. Fabula se razvija u nizu od humornog do tragičnog utiska, gdje polazni osnov čini pojedinac na društvenoj margini koji nema mogućnost da se identifikuje sa društvom. Dubinu potrage za vlastitim identitetom otkriva rečenica da

«Bolje se slagao sa životinjama nego sa ljudima» kao i elementi fantastičnih scena sa pacovom koji glavnog lika u početku prati, da bi na kraju, u groteskonoj sceni, pacov pobjegao od njega. No, pored toga priča u drugom planu govori o čovjekovoj upornosti i neodustajanju, jer odustajanje označava smrt. Ambijent priče je optimističan, uz prisustvo humora koji postaje sredstvo borbe sa tragikom života, a što najviše doprinosi umjetničkoj vrijednosti priče. Vrijeme ne stvara krizu, vrijeme je otkriva. “Cipele za odrasle” govore o kontroverznoj ljudskoj prirodi, pripovjedački pogledi slični su onima iz devetnaestoga stoljeća – rane moderne, odnosno prokazivanje savršenstva i harmonije svemira i mjesto čovjeka u njemu, kao i na načine na koje čovjek može osvijestiti svoje mjesto u univerzumu.

KUĆA PIRANA (*Katarina Sarić*)

Ove godine na konkurs “Festival priče zavičajne staze Bihor 2021” pristiglo je nekoliko priča koje govore o položaju žena u društvu kako danas tako i u prošlosti. To je itekako ohrabrujuće budući da danas težimo boljem društvu u kojem će se svi njegovi članovi osjećati i biti jednako vrijedni. Od svih priča kojima je obuhvaćena tematika položaja žene u društvu i njene uloge u istom najuspjelija je priča “Kuća pirana”. Pripovijetka istražuje svu pogubnost djelovanja patrijarhalnog kulturnog sistema na pojedinca i njegovu lančano-posljedičnu narav. Ova snažna priča dekonstruiše patrijarhalnu kulturu u kojoj žrtve nijesu samo žene nego su to i muškarci. Naslovna metafora pokazuje oprirodjenost užasa. Kuću kao identitarnu osu patrijarhalnog društva nastanjuju krvoločna čudovišta - pirane koje tamane sve pred sobom. Kuća pirana tako postaje metafora patrijarhata koji biću ne oduzima samo identitet i slobodu nego i život. No, najznačajnija vrijednost ove priče jeste što prepoznaje da se u takvom sistemu nasilje nad slabijim vješto skriva, da su žrtve nasilja drugosti (ne samo žena, nego i muškarac koji dolazi iz druge i drugačije kulture), kojima

se ne vjeruje nego ih se često proglašava neprijateljima i na kraju vještim manipulacijama žrtva se preobrazi u silnika. Autor ove priče, kroz porodični hroniku, razotkriva društvenu nakaznost uz izvrsne refleksivne isječke i detalje. Priča je višeslojna, protkana lokalnim legendama, sociološkim (ne)prilikama, stereotipima karaktersitičnim za lokalitet u kom je radnja smeštena. Priča u sebi sadrži svojevrsnu svežinu, održava "budnost" kod čitaoca.

ĆAĆIN SIN (*Misera Suljić Sijarić*)

Priča "Ćaćin sin" raskošna je priča o odrastanju i prijateljstvu, o nostalgичnom sjećanju na djetinjstvo. No, važnije od same teme jest autorov osjećaj za humor koji, inače, nedostaje našim književnostima zaokupljenim velikim temama, ratom, potragom za smislom, i sl. Humor u ovoj priči skida sve maske sa predrasuda koje su društveno nametnute. Priča prati nestašluke nekolicine dječaka i njihovu spoznaju svijeta, koji se mijenja dolaskom novog direktora i nove učiteljice u seosku školu. U tim odnosima prepoznajemo vječnu sukobljenost sela i grada, odnosno seoske djece i gradskog dječaka koji brzo postaje predmet divljenja. Ali, i jedan i drugi svijet krije svoje mračne tajne i djeca postaju svjesna da razlika među ljudima, zapravo, nema. Ova priča nije samo reminiscencija na jedan događaj iz djetinjstva, nego ona u slojevima otkriva ljudsku prirodu, a koja je prikazana u jednom fenomenu koji je aktualan u svim epohama – želja da se vlada drugim. Posebno zanimljiv momenat u ovoj priči jeste perspektiva iz koje priča biva ispričovijedana. Dječaćki, poprilično, naivni pogled na svijet, otkriva nam jednu dječije uzbudljivu atmosferu, koja se završava poučnim poentiranjem priče upućujući na istinske vrijednosti i smisao života.

ŽENIDBA ARSLAN BEGA (*Refadija Pepa Abdić*)

U filozofiji se i danas vode rasprave oko morala u zapadnom društvu. Priča "Ženidba Arslan bega" u prvom planu tematizuje

je pitanje etike i morala u procesu prelaska iz jednog kulturnog sistema u drugi, osmanskog u istočnoevreopski odnosno komunističko-socijalistički. Arslan-beg predstavlja tačku transformacije jednog kulturnog obrasca u drugi. Pripovjedač insistira na poučnosti priče preuzimajući model priče iz usmene narodne tradicije, te u njoj dolazi do stapanja usmenosti i pismenosti. Arslan-beg je portretiran kao primjer čovjeka koji s jedne strane uživa ugled i poštovanje u selu kao seoski učitelj i savjetnik, dok s druge strane selo šuti na njegove skandale sa ženama koje neprestano prolaze kroz njegovu kuću. Priča se zakomplikuje kada u kuću Arslan-bega dolazi žena koja je ostavila šestero djece. Rasplet priče je predvidljiv, ali to ne smeta njenoj atmosferi, naprotiv. Autor u priči slika sudbinu jedne porodice druge polovine 20. vijeka, ali i sudbinu pojedinca bihorskih prostora. Bihorska leksika daje sočnost književnom tekstu i pojačava stilističke doživljaje, pa i savremeni čitalac ima priliku da se vrati leksičkim stazama u ove krajeve i vrijeme koje autor književno tretira. Zaboravljeni običaji i raseljavanja ovdje dobijaju literarno zaokruženje.

DUG (*Nermina Subašić*)

“Dug” je priča koja u sebi sadrži zanimljivi literarni momenat, obrađujući legendu na jedan inteeresantan način.

Mit i legende o aždahi česti su povodi za pripovijest. U ovoj priči, autor vješto i znalački koristi dijalog kao centralni sadržaj priče svojih junaka da pokaže šta je dug i pošalje poruku priče koja traje.

MILANDA UKIDA KIRIJU (*Živko Đuza*)

Pripovijetka “Milanda ukida kiriju” kao da je otrgnut dio iz neke novele, pa čak i romana, no pripovijetka, upravo, i uzima fragmente u kojima je sažeta egzistencija, koji spram romana postaju njena prednost. Dolazak mladog čovjeka iz provincije u veliki grad uvijek je ispunjen strepnjom i strahom, i to je jedna od

vrlo čestih tema u književnosti. No, ovdje je zanimljiva izvjesna sporost koja karakteriše ukupnu fabulu. I upravo to odgađanje stvara ambijent strepnje i tjeskobe s kojim je suočen glavni lik, te se na taj način čitalac vrlo brzo može identifikovati sa njim. Kao rezultat takvog pomalo mučnog procesa jeste otkrivanje povijesti dolaska u provinciju u dva društveno istorijska konteksta. U redovima ove priče prožima se Bihor, što konkretno, što indirektno. Kroz priču o jednom nesvršenom studentu koji se i svojim, već kasnim, godinama i dalje kaje što nije ispunio očekivanja svoje sredine i mjesta iz kog je potekao, želi taj svoj propust nadoknaditi i svoju savjest umiriti tako što će ukazati pomoć mladiću koji je poteko sa njegovih krajeva.

GLASNIK (*Božidar Proročić*)

U priči „Glasnik“ , autor slika bihorski kraj pripovijedajući nam o prekrasnom predjelu, karavanskim putevima i glasonošama. Upakovao je jedno prohujalo vrijeme sa elementima modernosti, jezikom književnim, u književnu priču isprepletanu ondašnjim običajima, načinom života i porukama koje traju. Misaona zaokružena, priča nosi svezremene poruke bihorskoga kraja. Oživljavanje bihorskih toponima i njihovog istorijskog trajanja pokazuje i njihovo književno trajanje.

SVITANJE (*Dino Lotinac*)

Priča „Svitanje“ je duboko misaona, rečenica je efektna, stilupečatljiv, priča u cjelosti oslikava dobru književnu atmosferu.

Usaglašenost odluka od strane članova Žirija potvrđuje da je i ovogodišnji Konkurs bio vrlo kvalitetan, te da je ovo samo jedan od mogućih izbora. Štampanje priča biće prilika i da čitaoci odaberu svoje favorite.

ŽIRI FESTIVALA:

Draško Došljak**Birsena Džanković
Medović****Naida Mujkić**

Poklon přiče

Senad Pepić

ESAD KOČAN

KAD OŽIVE UBIJENE RIJEKE

(Odlomak iz neobjavljenog romana)

Od kad znam za sebe imam potrebu da pišem. Od prvog pismenog rada u školi osjećao sam: to što napišem ne ispada onako kako bih želio, ono što želim da napišem - ne umijem. Poslije sam shvatio da je pisanje prasluka ljudske sudbine: raspetost između potrebe, želje i mogućnosti. Potrebe da dodirnemo svoje unutrašnje tajne, nelagode otkrivanja pred drugima.

Da nisam novinar, da nisam pisao ograničen rokovima, možda bih sve što za svoju volju napišem redigavao do posljednjeg reda, do bjeline papira. Iza mojih noći, ostala bi fantastična zbirka praznih stranica. Možda bi to bilo i najbolje. Ne znam.

Svako ima svoj strah od letjenja. Novinstvo mi je pomoglo da podnosim tjeskobu pisanja. S godinama, počeo sam u sebi da začinjem i rasplamsavam jednu želju, koja je svemu što radim davala smisao.

Sjedi da ti pričam.

Kad odem u penziju – vratiću se kući. Monitor mi je dao priliku da ispitam svoje granice, da provjerim od kakavog sam materijala skrojen. U dnevniku za Radio Slobodna Evropa, aprila '97, napisao sam: „ Obično su nama u Monitoru govorili: ‘ Baš ste hrabri’. A ja, samo sam morao da pripazim kako ću se jednom, kad sve ovo bude lani, pojaviti pred svojom rijekom. Ko je letio s obala u njene zelene virove, stid ga je pasti“.

Htio sam reći, vratiću se na Našu Rijeku. Sjedeću na obali, bacati kamenčiće, čas nizvodno, čas uzvodno, valjuškati se po pijesku i plivati. Pustiću da u meni nastaju obrisi priča, koje nisu mogle stati u novinarske tekstove. O onome šta sam odnio odatle, i o tome kakav sam se vratio.

Moje Godočelje nije teritorija. Zato je višestuko stvarano. Moje Godočelje je znak kojim obilježavam centar svemira. Ognjište mojih demona. U moje Godočelje niko nije mogao doći tek tako, da kupi autobusku kartu i evo ga. Nisam ni ja mogao da biram koga ću pustiti. Ono je bilo test bliskosti. Kome se nisu otvorili unutrašnji putevi, nije mogao ni doći k meni. Ni ja njemu. Ostajali smo jedno drugom u predvorju. Možda ljubazni i učtivi, ali daleki, nedokučivi. Samo je poneko ulazio u sve moje svjetove, kao prsti ruke ispod rukava. Ravno u moje Godočelje, bez pitanja.

Tamo, gdje pogled puca u daleke vrhove planina, napraviću brvnaru, sa velikim trijemom. Lijeno ću se ljuljuškati u stolici, kao u filmovima, i ispod oboda šešira gledati duge zalaske sunca. Zamišljaću, kao nekad davno, kako baš sad, na drugom okrajku globusa, sviće, i neka majka budi usnulog dječaka. Poću ponovo da pušim. Vadiću vrhovima prstiju duhan iz duhankese, dugo savijati cigaru. Nabaviću možda i lulu, sličnu Dedovoj. Dok duhanim, ispijaću duplu bez šećera. Noću, u osami, pisaću. Do cika zore.

Vrijeme je za povratak kući. Ovog ljeta, red bi bio, da nikne brvnara. Dovde je pisanje išlo bez zastoja. Promiče vrijeme, novu rečenicu loše sročenu, praznu, nedoličnu, iznova i iznova pišem i bijesno brišem.

Odustajem. Odlazim do Modre rijeke u blizini ovog grada u kojem četrdeset godina živim. Pokraj Naše Rijeke, od kad se dobro mogu sjećati, stalno sam živio samo desetak godina.

Lako je bilo meni hoditi svijetom. Imao sam svoje mitsko izvorište, snagu kao što je Samson imao pramen kose. Našu Rijeku. Kad poželim, mogao sam joj doći. Sjedjeti na obali, slušati žubor. Zaplivati, da mi spere gar gorčine. Važnije od svega, mogao sam je odnijeti sa sobom. Da rastemo zajedno. Da prkosimo morima i okeanima. Da se nikad ne utopimo.

Putnik bi se vratio, ali gdje? Ja više nemam rijeku. Ubijena je. Našom Rijekom više ne plivaju, ni ribe, ni ljudi. Mrtva, zatrovana, vuče se dolinom. Ne može se tek tako pred nju stati kao da ništa

bilo nije. „ Gdje si ti bio dok su satirali život u meni? Koje si, po svijetu, važnije bitke vodio dok mi je presijecan dah. Ubili su me ovi čije sam pretke plavo- zelena dočekivala, ovi koji su odrastali uz mene, plivajući sa jatima riba“.

Da mogu poremetio bih tok vremena, otplivao bih, ukrao bih rijeku, onu iz Boga malih stvari. Zaveo bih je kao što je nikad niko zaveo nije. Onda bih je spustio iz pregršta da poteče Našom Rijekom i spere joj otrov. Ali djevojka, lijepa i sama, sjedi na obali, zagledana u vodu koja liči na veliku lokvu ushalog duha. Nema joj rijeke. Pokazuje prazne pregršte. Rijeka nije voda nego tok. A zašto ti, plavooki dječaće, nisi čuvao svoju rijeku, pita me i ona?

Razumjeću sve što mi kažu i djevojka i rijeka. I java i san. O'kle mi pravo da se pred njom pojavim? Pokušavam da vratim prisebnost i sve okolnosti posložim u logičan misaoni tok. Svake godine sve je manje onih koji žive u blizini Naše Rijeke. Ako ovako nastavimo, uskoro neće imati više ko ni da ode. Eto nade za Našu rijeku da zazeleni, da nabujaju njene pritoke, da se život začne. Tako može čekati da se pojave neki drugi ljudi, neki drugačiji dječaci. Koji umiju da žive sa rijekom, i kad odrastu.

Zvuči logično – ali je površno. Stojim pokraj Modre rijeke. I njoj se sprema smrtna presuda. Hoće da je sabiju u cijevi i pretvore u baru. Ljetos je kroz njenu vodu tekao sitni pijesak i tragovi mulja. Ti koji joj bagerima ruju utrobu rođeni su i odrasli na njenim obalama.

Nemam više od tri godine. Otac sije pšenicu. Ptice dolijeću, igraju se, ključaju zrnevlje tek rasuto po oranici. Jurim okolo, igrao bih se i ja. Padam i ustajem, letio bih i ja. -Polako, nemoj ih preplašiti - kažu mi roditelji. Na ljetu, tokom vrelog jula, dok majka žanje a otac veže snopove zrelog žita, ptice i ja sakupljamo prosuto klasje. Ne bojimo se - ni ja njih ni one mene. Naša njiva je sofru. Sofra pticama.

Demetra – svemajka koja izliva blagoslove na njive i čuva usjeve sve od sjetve do zreloga klasja. Tužna majka kojoj je moćni

Had (Pluton) ugrabio ćerku Koru (Persefonu), i proglasio je gospodaricom podzemnog svijeta. Poslije divovske Demetrine majčinske borbe, ona se svakoga proljeća vraća na gornji svijet da dijeli ljudima blagoslove. Njena sudbina je sudbina prirode koja se poslije studene zime proljećem budi. Demetra –slika iskonske kosmičke snage, zapisane u ljudskoj duši, predodređenoj za bol i radost rađanja.

Kako smo i zašto prekinuli krug? Kad smo zaboravili tajnu sjemena, klice i klasja?

Svako od nas nosi prvu i posljednju zoru vremena. Kroz njih teku rijeke. Nokturno. Čuješ li? Ponoćni tihi jecaj duša umrlih rijeka. Čuješ li? Je li naš odlazak jedina nada rijekama? Je li sudbina Naše Rijeke metafora sudbine svih rijeka? Svih ljudi? Svijeta. Života koji je izašao iz vode, i smrti koja je uplovila u nju.

Sve te moćne mutne vode koje sam vidio, bile su nekad zeleno - plave, čiste i pitke. Kako pred ubijenim rijekama, kako pred pticama, zvijerima i gorama, opravdati ljudsko ime? Odgovor nemam, nemaju ga ni mnogo umniji od mene. Možda zato što opravdanja za čovjeka nema.

A, možda, čovjek može da pronađe zaboravljenu moć da vidi svijet očima drugog. Ne samo drugog čovjeka, nego svega što jeste. Tada neće biti manje čovjek, već potpuniji. HEN KAI PAN. Jedno je sve. Čovjek je i njegova rijeka.

Ne znam hoću li skupiti snage da se vratim. Ubiti život u rijeci, zatrovati joj njedra, isto je što i ubiti pramajku života. Gdje god bio, zarezau u svoju dušu, gdje najviše boli – iz te rane, umjesto krvi, poteći će bistra voda moje rijeke. Pisaću. Pričaću joj priče kao da je tu.

FAIZ SOFTIĆ

ISPOD KUĆNE STREHE

Meni će, izgleda, moj zavičaj ostati jedino u mojoj glavi: kruške kalićanke, begarke, jerebasme, žutare i kačmorke; jabuke pašinke, trešnje pod kućom i one u Kolovratu – orala se njiva oko njih, pa bile jedre i krupne kao volujske oči.

Izvor iza kuće, Rajeva voda na samom ulazu u buče, veliki rascijepljeni krš iznad kuća Mučića u Gornjoj Goduši – kamene grede na koje se oslanja nebo. Livade pod rosom, miris prigorjele pogače u osvit, prva lopta, očeva nepregledna njiva krompira. Durbin kroz koji smo, sa malih četvrtastih prozora, motrili čim bi se neko pojavio na prevoju kod Hanifovog stana, nadajući se da će k nama.

Moj zavičaj je i odlazak s Jakšom i Hamom u Dupljake na svadbu, a snijeg do pasa. U povratku svratili kod tetke Muratke u Osmanbegovom Selu i tu večerali. Da nismo – možda bi nas pokosili glad i studa i zauvijek bismo ostali u nametima snijega negdje u bihorskim brdima. I samo što smo se vratili, Arif Šabotić dočeka svog unuka Hama: – Vala, Hamo, ni parađed ti nije išao na svadbu u Dupljaka...

Pa kisela voda u potoku iznad Stojanovića. Miris očevog duhana. Prve napisane pjesme na mjesečini; lampa se gasila odmah poslije večere – štedjeli gas. Tranzistor na kojem sam slušao fudbalsku utakmicu Jugoslavija – Zair (9 : 1). Otac me tjerao od kuće jer – čuje tranzistor i ne može da zaspi... Bježim, ali ne smijem daleko, kuća je na osami i planina je – blizu su buča i homari. Do-trčim do iza posljednje štale i tu zastanem – tu je granica između moje smjelosti i straha.

I najradosniji trenutak: otac dolazi iz Berana, meni je dvanaest godina, donosi mi novine u kojim je moja pjesma! Dala mu

to Ferida, kćerka moje tetke Bajre sa Taluma. Našla, sačuvala i obradovala me! Čitam pored lampe i uvod koji je napisalo uredništvo, a onda pjesmu. Ne mogu da vjerujem da je u novinama moje ime i prezime, odštampano ćirilicom. Tada sam zauvijek zavolio ćirilicu.

A onda, jedne večeri iza ponoći, grom pogađa našu štalu. Diže se plamen do neba. Mi djeca bježimo iz kuće dok vatra nije zahvatila i nju, a majka doziva selo:

- Isahuuuu! O, Isaaahu!... - još uvijek čujem taj panični majčin glas.

Moj zavičaj je i Refkina udaja. I njena smrt...

I ono kad otac prati drugu sestru, Rabu, za Nikšić, u gimnaziju; ide za njom, ljubi joj kosu i plače.

I treća sestra, Mejra, kreće od kuće; ide za Pljevlja, u srednju ekonomsku školu; vjetar puše, a njena duga plava kosa lahori. Stanovaće kod sestre Refke i zeta Rasima. Majka ide za njom i pritvrđuje joj savjete: da uči, da sluša, da čuva obraz – sebi i nama...

Moj zavičaj je i učitelj Jagoš Kuč, koji nam u drugom osnovne daje temu za pismeni: "Šta mi je ko pričao o ratu", a Jakša i ja pišemo o bihorskom junaku Salku Škrijelju iz Dašče Rijeke... Pričale nam to majke... Naše dobre majke iz goduške porodice Šabotić.

A onda taj isti učitelj dolazi u našu kuću i preklinje oca da ne zaustavlja Refku:

- Ramize, pusti ovo dijete da ide u školu. Nikada boljeg đaka nisam ispratio – veli mu. A otac skida kapu i udara njome po koljenu:

- A hoće li mi tuđa đeca čuvati ovo ovaca?

U tom trenutku za Refku se ruši svijet!

Meni ne brani, šalje me na škole; ja se često spotičem o svoj nemirni duh, ali – ide...

I odrastanja moja tri mlađa brata su nezaboravni dio mog zavičaja.

Bio sam na kršu – terasastoj stijeni iznad naše kuće – kada me Rasim, četiri godine mlađi od mene, zovnu i zatraži muštuluk:

– Obradovat ćeš se – veli mi – onako; nećeš puno, ali će ti biti milo.

I, skoro u trku, donese mi poziv za njegov polazak u prvi razred osnovne škole. I jesam se obradovao. I jesam znao da će biti odličan đak. I bio je.

Nasko, to čudesno dijete, bi po cijelo ljeto išao go, samo u šorcu. Padale su kiše, puhali vjetrovi, a on se nije oblačio. I zato ga danas u dalekoj Americi bole kosti i često ga, noću, bude. Tad psuje Ameriku, a i ne sjeti se da je još kao dijete nakupio ozeblicu u bihorskim brdima.

Došao je za mnom u Sarajevo i još tada mi govorio da treba ostaviti sve i otići živjeti u nekoj dalekoj, dalekoj zemlji.

Ostvarilo mu se – danas živi u američkoj državi Missouri.

Faik je, još od ranog djetinjstva, nagovještavao da će biti ozbiljan čovjek i dobar domaćin. I bi tako.

Moj su zavičaj i one majčine suze za dvoje prvo djece: Rabiju i Nasufa, koje je pokosio frus. Jednom tako, vidjevši da zamišljen šutim nad papirom, majka mi priđe:

– Vala, sine, kad to pišeš, pomeni mi neđe i ono dvoje djece.

A onda razveza šamiju, sjede, duboko uzdahnu i tiho, tiho zaplaka, da je samo ona tamo čuju...

Moj zavičaj je i Rafetov odlazak u vojsku, u grad Benkovac. On kreće, a rođak i prvi komšija Mujo se odvaja iz grupe prema dunji, vadi pištolj i ispaljuje dva hica. U tom trenurku, iz orahove krošnje ispod kuće, prhnuše vrapci.

I Rifatov odlazak u vojsku. Uoči odlaska zatvara se u malu sobu i – pjeva. Rekao da će otpjevati deset pjesama. I otpjevao ih je deset. Mi ostali u velikoj sobi slušamo i plačemo. Žao nam. Ide u mornaricu, u Pulu. Neće ga biti osamnaest mjeseci. A kad izgovorimo taj broj mjeseci, činilo nam se mnogo duže nego godina i po. Iz Pule su ubrzo počela dolaziti pisma; pisao je da radi u biblioteci kasarne, jer je imao učiteljsku školu i bio najškolovaniji u jedinici. Istina, i neki Albanac Škeljzen iz Kline na Kosovu, bio je

školovan za učitelja, ali nije najbolje znao onaj jezik koji smo zvali srpskohrvatski, te je našega Rifata zapalo i, kako nam je pisao, lijepo mu bilo.

Moj zavičaj je i Ademova smrt u bjelopoljskoj bolnici. I Rifatova prva fića registarski broj BP: 20-04. Proljeće tek na pomolu, Refka i ja imamo upalu pluća, Rifat nas njome odvozi do bjelopoljske bolnice i spasava nam živote. Njoj dali tablete i vratili je isto večer, a ja ostao sedam dana u bolnici. Sjećam se medicinske sestre Srebre Kucman. Prošlo je mnogo godina, nikad više nisam je vidio, niti šta o njoj saznao, sve donedavno kada negdje ugledah smrtovnicu čovjeka iz Bijelog Polja sa prezimenom Kucman. Čitam ožalošćene, prva – majka Srebra.

Divna ženo, da ti Veliki Bog pomogne, pomislim i prisjetim se njenog bijelog mantila i mesingane pločice na njegovom džepčiću sa njenim imenom i prezimenom.

Donedavno sam pamtio ime i druge sestrice koja me njegovala tih sedam dana.

I, da ne zaboravim – moj zavičaj su i Muslijini odlasci u Njemačku, u grad Fuldu, i dolasci iz Njemačke.

A kada se sjetim da je sve to bilo i prošlo, podlakticom pokrijem oči i zaplačem.

I nije me stid!

NADA BUKILIĆ

DOK JE NAS

Lako ćeš je nać'. Ideš glavnim seoskim putem i kad razmineš groblje, ideš još trijes-četř'es metara, a biće da sam mnogo rekla, i viđećeš đe se izdvaja jedan puteljak ulijevo. Glavni put će naniže, kroz selo, a puteljak, liječak po liječak, stopicu po stopicu, uzastranu. Nećeš, vala, ni ošetit' da se penješ. Pa ti idi, sve polako putićem. Odvešće te gore u gaj. Kroz gaj on vrluda, čas ovamo, čas onamo, al' ti nemoj da se praviš pametna i prekратиš niđe, no sve po putu. Idi đe te staza sama vodi... U jedan mah ćeš se nać' na vr' ćelavoga brijega – to ga ja zovem „ćelavo brdo“, a nije mu to ime, jer na njega osim trave, cvijeta i, može bit' kakvoga trna, ništa nema, ni makar lijeska ili kakav drijen da je nikao. Ništa. E, kad se gore popneš, a začas ćeš ti to – kvarat vremena najviše – viđećeš kako se puteljak sad polako spušta među cerove, pa ćera kroz njih. Ako bi se šetila, kad dođeš na vr' ćelavog brda, pogledni preda se svu tu ljepotu! Majko mila, šta sve tamo ima! Dolina šarena ka' vaskršnja trpeza; s lijeve strane pristiže tiha voda i raširi se prava rijeka kroz zelenu dolinu i sama zelena; onamo, pravo, jedna, pa druga, pa treća planina, pod njima brijegovi različiti – stoje ka' tri majke sa svojom đećicom, da te milina u'vati od lijepe slike. Pa ti te planine i ta njihova đeca budu ka' najbliža svojta – takva je ta ljepota. A pogledneš ovako nad sobom, a ozgor ti u oči upre sunce. Sve okolo potavni ka' šuma omorika, i ti znaš da te i to ćelavo brdo i to sunce i svaka grančica i miluju i ćuvaju. Tamo nećeš imat' od ćega ni da strekneš, a kamoli da zarad nećega brižiš. Eto.

Ti, poslije, aj polako kroz šumu. Odvešće te put pravo do nje – do moje kuće... mislim: naše kuće. Pripazi: prva kuća, ona najprva na koju naiđeš, to je ona! Put se tu već širi, prolazi povrh nje i ide do sred zaseoka. A ti tamo ne moraš. No otiđi do naše kuće, obiđi je,

zagledni, provjeri će je šta i kakvo; provjeri ogradicu, strugu, stube i cvijeće i, bogoti, dobro se zagledni u krov sa svake strane – može bit' je pala neka tigla... I prozore pogledaj, svaki. Nikad ne znaš je li staklo će popucalo, da nije sipa ojela drvo, da neđe nešto nije oštećeno. 'Oće ponekad poganac da uđe u kuću, osobito ako je poduže prazna. Zato, pazi dobro. Tek kad se uvjeriš da je sve kako treba, uzmi ključ. Biće gore na do vratku, viđećeš – biljeg mu je od crvene vune načinjen, pa otključaj i uđi u kuću...

A kad uđeš, ja ću, evo ovđe, ošetit' da si ti tamo. Bogami! Ne lažem te, ne bi' nikad. Za takve rabote, baba nikad ne bi slagala.

A onda, vala, razgledni i sve po kući. Astal i karioge, kredenac moj plavi... Viđi će sam poturila džezvu... Pogledni zavjesice na prozore i viđi jesu li izblijeđele vezene ružice na njima. Eeeh, tri mjeseca sam vezla i vezla, za svaki prozor da ima. Lijepo mi je to bilo: padne snijeg, zacakli se sve oko kuće, led sija da ti oči izvadi, zamagli se ono okno, da ga takneš prst bi ti se za njega zalijepio. A usred te bjeline, na jedan prozor rumene se, a na drugi žute ka' nerandže moje vezene ružice...

Te tako, sine, sve mi pogledni, provjeri, dodirni i pomiluj. Popravi, ako treba, nasloži, ponamjesti. Onda sve otvori da arija u kuću uđe. Mora i kuća disat' i zidovi njeni. Nek zaškripe one daske pod nogama, zasući slobodno i ćilim i ponjavu, kucni o zid. Uzmi kakvu čašu i bači je, nek se slomi! Slobodno! Voli, sine, i patos i zid i prozor i ona nastrešica, a vole i vrata i čiviluk... ama sve što očima u kući vidiš, voli da ga čeljade dodirne, razbudi, rasani. Voli, tvojega mi života.

Sama viđi koliko ćeš ostat', al' dobro sve popazi i popamti – da mi poslije raskažeš sve. Da mi ovu safru iz grudi očeraš i da se sva razbije ka' u vodu brzaci. Da ode. Jer, muku moju ne mogu više podnositi.

Slaga me muž, dabogda smirka pod zemljom nemao, i sin me slaga, sram ga bilo dovijeka, te me dovedoše na kraj bijeloga svijeta, odakle mi povratka živoj nema. Nije mene, sine, ni do

imanja, livada i šume – nije, svega mi. Nije moja nesreća ni to što me sлагаše i što sakriše da su sve prodali. Samo mi je do te moje lijepe kuće sa visokim krovom crvenim i širokim prozorima, do one moje teglice đe sam cvijet posadila, višnjicu moju; do one mi je karioge na koju sam umorna sijedala da liječak da' nem dušom. Do one ljepote koju sam vazda odatle mogla viđeti: planine moje, po njima bijele basamake do neba, pod njima ona rijeka. I, eto, do tih vezenih ružica. Do toga je mene.

Pa te molim, učini mi to. Učini to za svoju prestaru babu. Kad već ideš u tu Evropu, računam – neće ti bit' daleko da trkneš, vala, ni do naše... Moje kuće! Eto aviona, eto kamiona, a ti toliko umiješ, da našu zemlju nađeš. Da se umjesto mene vratiš. A tamo u našu zemlju svijeta još zasigurno ima. Dati će te neko pravo nasočit' da otprve i naše selo potrefiš. A đe je kuća, evo ti ja objasnih...

Znaš, baba, Norveška jeste u Evropi, ali nije da sam baš „trknula“ do ove tvoje zemljice. I nijesam „otprve potrefila“ ovo tvoje selo. Ima ih nekoliko istog imena, a na razne strane. Ali, evo me, tu sam – navela si me da dođem. Morala sam da vidim šta je to što toliko voliš.

„Kvarat vremena“? Kako ne?! Cijeli sat mi je trebalo da se popnem na ćelavo brdo, a kad sam uspjela, spopao me smijeh: ovo je stvarno, najćelavije brdo koje sam ikada vidjela! Sve drugo obraslo i zaraslo, a ono golo!? I, evo, vidim i tri planine i njihovu đečicu i tvoju zlatnu dolinu.

Imaš pravo, lijepo je.

Eh, baba, baba...

Kakva je sad ovo šumetina!? Strašna. Nije čudo što je đed htio da ode odavde! Pametan čovjek. I moj tata je bio pametan – očigledno na oca, a ne na tebe, baba!

Ali, idem putem, idem putem... neću niđe mimo puta...

Sigurno nijesam normalna. Pogođena pričom jedne tužne starice, koja očito ima sve manje veze sa realnošću, došla sam iz Norveške pravo do...? Do prve kuće u zaseoku!? Ne znam šta me je to spopalo? Biće da ličim na babu.

Ogromna, ružna i četvrtasta kuća sa dva niza stepenica i velikim ulaznim vratima od željeza – lijevo i desno. Nad vratima se crne jednako željezne nadstrešice. Poput zatvora je, sa terasom cijelom svojom dužinom. Svi prozori zatvoreni, ne vidim niđe zavjese, ali ima cvijeća na terasi. I veš leprša pred kućom. Preko drvene ograde, koju moja baba naziva „tarabama“, vise nekakvi prekrivači i jedan prljavi sako. Niđe nikog. Sve je tu sâmô, ostavljeno. Eto ga – postoji, ali je zaboravljeno.

Po dvorištu, bez ikakvog reda, stoje drvene kace, džakovi i alat; ima tu i drva, pijeska, čak je i jedna lopta tu. Ružin grm, rascvjetan i žut, umjesto ljepšim, čini sve napuštenijim i tužnijim.

Ružna slika. Ne znam šta je to moja baba nekada vidjela, ali znam da toga više nema.

Ipak, kad sam tu, želim da pogledam kuću i iznutra.

I, naravno, nikakvog ključa ne nalazim...

- Dobra ti sreća, nevjesta! – viknu neko iza mene.

- Dobar dan...

- Kojim dobrom? – upita me starac koji se iznenada pojavio.

Od svih onih tričarija po zapuštenom dvorištu, nijesam ni primijetila da je odmarao u hladu podno isturene terase.

Siđoh i objasnih starom čovjeku da nijesam ničija nevjesta i da sam poslom tu. On me zaglednu kratko, pa se ponamjesti na drugu nogu i reče:

- De, makni te đozluge s lica, ne vidim te!

Skidoh naočare i odmah počeh pričū:

- Moram da pogledam ovu kuću... Prva je u selu, je li tako?

- Paaa... ne znam baš je li prva, ama fala ti što tako misliš.

A što 'očeš da je gledaš? Kuća ka' kuća, a mi je ne prodajemo. Prodajemo onu tamo... Vidiš li je? Onu najprvu!

- Najprvu?

- E! Nju.

Odjednom me obuze radost – ova ružna kuća, prevelika, nije babina kuća.

- A đe je ta „najprva“ kuća? – pitah.

- Eno je, nevjesta, samo što nas ne zove! 'Odi ovamo, ene – viđi... Ene, iza onoga oraha joj viri krov.

- Tu kuću tražim. Tu najprvu!

- Bogami sam znao da će se za nju i u svijet čut'!

- Zašto?

- Mi je... brat moj i ja, kupismo od komšije. Njega đavo nadari da sa ženom i sinom ode u stranstvo. I sve nam prodade: i njive, i šumu, i livade, i tu kućicu. Mi platismo, pošteno vala. Dobar je čo'ek bio, a nije mnogo ni tražio. Ode. Nikad se više u naš kraj nije vrnuo, a nikad i ne čusmo ništa za njega. Bogomi sam ga dugo žalio.

- A ko živi u onoj kući?

- Niko. Niti smije.

- Zašto?

- Kad je taj naš komšija otišao, čusmo da će, eno, onudije, da prođe put. I da će nam napravit' država pilanu ili kakvu vabriku, pa se slakomismo; velimo: „Aj, nećemo kućicu dirat', može bit' je kome šutra prodamo za dobre pare“. Čekasmo godinu, dvije, tri... Ni pilane, ni puta, ni vabrike. Ništa. Osta selo ka' svako selo. No, zato, primijetismo da se sa kućom nešto čudno dešava. Neko reče da je ukleta, a neko da ju je njena gazdarica, žena od toga komšije, zamađijala, tek kuća čudna, da čudnija ne može bit'!

- Svašta?! Ne vjerujete, valjda, u to?

- Vjerovao ili ne, ali ovako stoji stvar: prve godine smo mi u

kuću povremeno ulazili, da l' da je provjetrimo il' da nešto otud uzmemo, može bit' i da nešto ostavimo, a poslije nijesmo ni to. Dođe zima, udari grdni snijeg, nagrđi nam svima krovove, a nekima i vrata zatrpa, da su morali kroz prozore iskakat' iz kuća. Moj brat drugi dan ode da provjeri šta je s onom kućicom i vrati se sav izbezumljen. „Šta je“, pitasmo, „koji jadi?“ Veli: „Onamo nema snijega!“ „Kako nema snijega?“ „Nema“, veli, „tek obijelio!“ Mi svi tamo, kad stvarno tako. Pobijeljelo dvorište, što jes' jes', i krov i doksat, ali niđe onog kijameta ka' na nas što udari. Nama po tri metra snijega, ne razlikuješ đe je kuća, a đe štala, a tamo sve kako treba. No, poslije počese i druga čuda da se dešavaju. A granè sunce, tamo prvo gleda; sve prvo tamo i proćeta; kad behar vidimo, mi računamo: kod nas će za dvije neđelje; ako udari suša, tamo je sve zeleno... A o kući da ne pričam. Ka' da nije čet'es godina prazna! Ni makar paučina da se u'vatila đe. Sve je ka' onoga dana kad komšije odoše, sve! Kad to viđosmo, bogomi se uplašismo. Vrnusmo sve što smo otud uzeli, a donesosmo sve što smo tamo ponijeli. Žene potrčaše da očiste i operu ako što treba i prije se vrnuše no što odoše. Vele. „Sve čisto, ka' da nikad nijesmo tamo ulazili!“ I eno ti kuće – stoji ista istijata među one orahe ka' mlada među svatove! Ista. I ne stara i ne mijenja se, crveni joj se krov, lasta joj pod njim, okrečena je, uređena. Više joj se nijesmo primicali, ni makar da ju je ko noktom ogrebao! Ništa! Pa ti sad tolkuj: je li zamađijana ili nije?

- Kakve mađije, gospodine? Ne vjerujte u to!

- Ja, bogomi, vjerujem. Da si ti ta čuda gledala iz godine u godinu, i ti bi vjerovala. Istina je istina, pa oli je viđet ili ne, volja tvoja. Uglavnom, mi kuću prodajemo, a nećemo je prodat' nikad! Niko nije lud da je kupi.

- Mogu li da je vidim?

- Ako te nije stra', 'ajde. Evo, ja ću te poves' do struge...

Koračala sam za starcem kroz duboku travu, saginjala se kad i on pod teškim granama krušaka i dunja, preskakala za njim

jedan niz taraba, pa drugi, i onda stigismo do babine kuće. Starac osta uz tarabu i reče:

- Ja dalje neću. A bilo bi pametno da ni ti ne ideš.

Ali, kako da ne idem? Pa, zbog ove sam kuće preletjela pola svijeta i cijelu Evropu, satima se gušila u prljavom autobusu, sat i po se pela preko ćelavog brda i da ne uđem u „najprvu“ kuću!?!

Moram da uđem. Popeh se uz drvene stepenice i na dovratku nađoh ključ. Crvenom vunom obilježen. Iza sebe čuh uplašeni uzdah starca:

- Šta ćeš to?

- Da otkupim kuću!

Sve je onako kako mi je baba opisala. Kredenc je sasvim plav i džezva od bakra je tu. Višnjica cvjeta. Otvorila sam sve prozore i vrata. Čujem: kuća diše. Nogom sam povukla debeli, tkani ćilim i kucnula o zid. Mirišu meki jastuci i babini bijeli čaršavi. Da, bila sam ja već ovdje. Jednom. Ili cijelog života. Da. Sve poznajem, za sve znam đe mu je mjesto i đe ću šta naći.

Pada preko planine noć. Iz susjedstva se čuju uzbuđeni glasovi. Cijeli zaselak se zbog mene uznemirio i neće spavati niko. Može biti da je sva planina zamađijana, kad se ovo dešava?! Bar seljaci tako misle. Đeca se penju na orah da iz njegovog granja gledaju u prozore zamađijane kuće i u ludu ženu koja hoće da je kupi...

Namjestila sam sebi postelju. Kuća mi pjeva staru uspavanku.

Taman da utonem u san, kad me nešto prenu. Prestah i da dišem da bih bolje čula. Škripao je daščani pod.

Polako otvorih vrata sobe i provirih: to moja baba, sporim korakom, hoda po svojoj kući.

Senad Pepić

AFAN LATIĆ

OGLEDALO

Bio je juli. Kiše nije bilo, sigurno. Šta će kiša u to doba? Ležao je. Tako je barem izgledalo. Šiknula je krv iz desne ruke. Jauka nije bilo. I da jeste, ko bi ga čuo? Bio je tamo: jeftini prsten u ogledalu na domalom prstu desne ruke. Pertle na cipelama neujednačene.

Nekada su ljudi lakše umirali. Ne znam ni zašto ovo pišem. Font je Calibry (Body). Veličina 11. Možda kasnije bude Times New Roman. Veličina 12. Neko je ovo već napisao. Neko je dobio nadahnuće. Neko nikad neće napisati. Pisanje krojački zvuči kao njena krojena, neodjevena vjenčanica. Koliko li se ljubavi rađa i umire u ovom trenu? Koliko ih se roditi neće? Ova priča je možda nekad ispričana. Ok. Vidim, imaš problem. Ovo je bila poruka na vajberu. Ko još za sebe može reći da je vlasnik onoga što napiše ili izgovori? Da nije možda obrnuto? Kome se uopšte dokazujem? Rečenicama, mučenicama. Neko davno reče: Ima li išta da ljudi nisu opjevali ili ispričali? Original je davno izgubljen! Zapreo se u nečijim preradama koje kasnije prodaju kao bestselere. Ili pak ne, možda je O(n)iginal htio da tako bude? Da bude neuhvatljiv, a opet da bude u svima prisutan. Moj duhovni etimon je razoren i raspršen. Gluh na ljudske glasove, nijem pred njihovim riječima. I ne znam zašto sve ovo utipkujem. Hamsunovska Glad mi je devastirala želudac u redovima za koje znam da nemaju nikakvog smisla. Jelo je grijeh, glad još veći. Možda ovo ima smisla: nema te ludače na ovom svijetu zbog koje ne bih ostao normalan! Možda na onom... Valjda zato pišem. Da odem odavde. Tipkam. Oko mene pleše Al Paćino Lorenza Gobela, i slavodobitno govori: I got you! Ha! A na Teatru Snova ništa novo: nijedan san se ostvario nije! Ovo je priča bez njenog imena. Bez naslova. Otkrivena u glasovima nijemih ljudi. U bjelini njene neodjevene vjenčаницe.

Ili su to ljudi koje ne mogu dobro čuti, a govore? Neka ih naziva kako ko hoće. Eidetička redukcija misli nije mi jača strana, ali to ne znači da ne umijem apstrahirati svoje strahove. Sve sam ih pohapsio, ali doslovno! Samo je problem kod njih što se, barem u mojim slučaju, nakače na skazaljku sekundaru djedovog starog džepnog sata trošne kuće u Lagatorima, na zidu boje meda, i odlaze u prošlost! A prije će biti u budućnost? Mislim da prolazi, ali avaj, k vragu, što bi rekao moj vrli ahabab Jasminko, odlaze da dođu! Dolaze da odu? Koliko neko utroši riječi da bi se suočio sa strahom? Strah postaje istina, a poslije ništa ne boli. A tek pogledi u ogledalu? Možda je nebitno, ali ću spomenuti: ova priča je nastajala iz nestajanja. Prestajanja straha. Svaki dan. Počela je onog dana kada mi je rekla da smo mi priča bez naslova. Kada sam odlučio da odem. Ili je ona otišla da posjeti Oazu zalazećeg sunca Bahe Tahira u kojoj je ukopan Aleksandar Makedonski, gdje smo planirali da provedemo medeni mjesec i ukopamo se u nju nesrećni do kraja svojih života. Pauza za cigaretu. Brzo ću nazad. Moram do kupatila. Pa kakav bih čovjek bio da se ne pogledam u ogledalo i kažem sebi: Nije bilo boljih, a ni gorih! Klaune jedan!

Ovu priču sam pisao danima. Započeta je jedne kišne noći. Završiće se nikad. A napisao sam je za jednu noć. Ajkinih uštipa-ka se sjećam kao kroz maglu. Taj miris mi probija nozdrve dok otpuhujem dim cigarete. Šta sam ono htio da kažem? Ovo je pravi razlog. Poruka na vajberu: Ti što uvrliš u glavu drugačije ne može biti. Neću biti tu, da se razumijemo. Možda bi ovo mogao biti naslov priče? Odavde pa nadalje više ni slova neću „zabosti“! Na upaljenom laptopu odsjaj je širila ikonica New Microsoft Office Word Document. Neka to bude naslov.

Neka to bude naslov. Na upaljenom laptopu odsjaj je širila ikonica New Microsoft Office Word Document. Odavde pa nadalje više ni slova neću „zabosti“! Možda bi ovo mogao biti naslov priče? Neću biti tu, da se razumijemo. Poruka na vajberu: Ti što uvrliš u glavu drugačije ne može biti. Ovo je pravi razlog. Šta sam

ono htio da kažem? Taj miris mi probija nozdrve dok otpuhujem dim cigarete. Ajkinih uštipaka se sjećam kao kroz maglu. A napisao sam je za jednu noć. Završiće se nikad. Započeta je jedne kišne noći. Ovu priču sam pisao danima. Klaune, jedan! Pa kakav bih čovjek bio da se ne pogledam u ogledalo i kažem sebi: Nije bilo boljih, a ni gorih! Moram do kupatila. Brzo ću nazad. Pauza za cigaretu. Ili je ona otišlada posjeti Oazu zalazećeg sunca Bahe Tahira u kojoj je ukopan Aleksandar Makedonski, gdje smo planirali da provedemo medeni mjesec i ukopamo se u nju, nesrećni do kraja svojih života. Kada sam odlučio da odem. Počela je onog dana kada mi je rekla da smo mi priča bez naslova. Svaki dan. Prestajanja straha. Možda je nebitno, ali ću spomenuti: ova priča je nastajala iz nestajanja. A tek pogleda u ogledalu? Koliko neko stvarno utroši riječi da bi se suočio sa strahom? Odakle ovoliki redovi? Dolaze da odu? Mislim da prolazi, ali avaj, k vragu, što bi rekao moj vrli ahabab Jasminko, odlaze da dođu! A prije će biti u budućnost?! Samo je problem kod njih što se, barem u mom slučaju, nakače na skazaljku sekundaru djedovog starog džepnog sahata trošne kuće u Lagatorima, na zidu boje meda, i odlaze u prošlost! Sve sam ih pohapsio, ali doslovno! Eidetička redukcija misli nije mi jača strana, ali to ne znači da ne umijem apstrahirati svoje strahove.

Neka ih naziva kako ko hoće. Ili su to ljudi koje ne mogu dobro čuti, a govore? U bjelini njene neodjevene vjenčanice. Otkrivena u glasovima nijemih ljudi. Bez naslova.

Ovo je priča bez njenog imena. A na Teatru Snova ništa novo: nijedan san se ostvario nije! Ha! I got you! Oko mene pleše Al Paćino Lorensa Gobela, i slavodobitno govori. Tipkam.. Da odem odavde. Valjda zato pišem. Možda ovo ima smisla: nema te ludače na ovom svijetu zbog koje ne bih ostao normalan! Možda na onom... Hamsunovska Glad mi je devastirala želudac u ovim redovima za koje znam da nemaju nikakvog smisla. I ne znam zašto ovo sve utipkujem. Gluh na ljudske glasove, nijem pred njihovim

riječima. Moj duhovni etimon je razoren i raspršen. Da bude neuhvatljiv, a opet da bude u svima prisutan. Ili pak ne, možda je O(n)original htio da tako bude? Zapreo se u nečijim preradama, koje kasnije prodaju kao bestselere. Original je davno izgubljen! Neko davno reče: Ima li išta, a da ljudi nisu opjevali ili ispričali? Rečenicama, mučenicama... Kome se ja uopšte dokazujem? Ko još za sebe može reći da je vlasnik onoga što napiše ili izgovori? Ovo je bila poruka na vajberu. Ok. Vidim imaš problem. Ova priča je možda nekad ispričana. Skrojena njena neodjevena vjenčanica, kao pisanje koje krojački zvuči. Neko nikad neće napisati. Neko je dobio nadahnuće. Dok ovo pišem, neko je ovo već napisao Veličina 12. Možda kasnije bude Times New Roman. Veličina 11. Font je Calibry (Body). Ne znam ni zašto ovo pišem.

Pertle na cipelama neujednačene. Nije bio tamo: jeftini prsten u ogledalu na domalom prstu lijeve ruke. I da jeste ko bi ga čuo? Jauka nije bilo. Šikljala je krv iz lijeve ruke. Tako je barem izgledalo. Ležao je. Šta će kiša u to doba? Nije više ni važno. Bio je juli.

Ovom pričom, **OGLEDALO**, **Afan Latić**, profesor arapskog jezika, prevodilac i književnik, pobjednik je prvog konkursa za kratku priču „Granica“, koji su organizovali Crnogorska asocijacija za američke studije „Dr Biljana Milatović“ i Američki ugao u Podgorici. Na skromnoj svečanosti, onoliko koliko su epidemiološke mjere dozvoljavale, njemu je 10.12. 2021. uručena nagrada u prostorijama Američkog ugla u Podgorici. Prema ocjeni žirija, koji su činile: mr Dragana Kršenković-Brković, mr Sanja Vojinović i Anica Vujnović iz Američkog ugla, druga nagrada je pripala Jovanki Vukanović za priču inspirisanu radom i životom Silvije Plat, a treća Tijani Račkočević koja je bila inspirisana Nobelovkom Luiz Glik. Konkurs za kratku priču „Granica“, inspirisanu životom i radom američkih književnica, raspisan je početkom septembra 2021, a preko 30 priča je konkurisalo za nagrade.

Nagrađene i druge priče

Senad Pepić

MEHMED ĐEDOVIĆ
Prvonagrađena priča

Donator nagrade:
ZAVIČAJNI KLUB - BIHOR, Luksemburg

CIPELE ZA ODRASLE

1.

Maštao je da bude milicioner.

Ide kroz selo u uniformi prav kao strijela, isprasio se, ne gleda oko sebe. Na glavi mu šapka kao da je baš za njegovu glavurdu pravljena. Oko pojasa opasač, na opasaču lisice i pendrek, onda futrola, u futroli pištolj, težak je, ali mu to ne smeta.

Pantole na čiju ivicu se može posjeći. Na nogama se cakle cipele, hej cipele, prave, muške... Ide tako, a svi gledaju u njega. Krišom, kroz otškrinute prozore, kroz guste ograde, s vrata. Govore djeci – ako ne budeš slušao zvat ću miliciju, a djeca se milicije plaše i sve slušaju starije. Plaše se i odrasli, jer uvijek je neko za nešto kriv. Uzdišu i misle – Boga mi, onaj Šefikov uspio u životu, a kakva je sirotinja bio ni zamisliti ne možeš. Cure maštaju o njemu i sve se, kao slučajno, nađu u blizini kada on naiđe putem.

Kada je krenuo da se upiše u školu za policajca sreo ga komšija Briško. Provjerio sam ti ono što si mi govorio, kaže. Nemoj džaba predavati dokumente, neće te primiti... Ti znaš zbog čega.

Znao je.

Vratio se kući utučen. Dan mu se srušio na glavu ko slamnati krov Salihove štale. Duboko je dumao riješen da ne odustane. Ako ne može biti milicajac ima šta može. Nastavnik Ljuban ga naučio svemu što je znao. Šta bi falilo da i on nekome bude ono što je Ljuban bio njemu, ništa.

Falilo je. Nije prošao na upisu, a on je znao i zbog čega.

Onda je pokušao da se upiše u školu za inspektora zaštite od požara. Na konkurs se prijavio samo on i imao odlične rezultate na prijemnom. Imao je dobre izgleda, ali...

Onog momenta kada bi do nadležnih pristigao njegov dosije sa podacima sve bi padalo u vodu. Bio je obilježen. Sin svoga oca, koji je kroz život nosio teški teret zatvorenika sa Golog otoka. Nije ima nikakve šanse da se upiše bilo gdje.

Ostala su radnička zanimanja prema kojima nije pokazivao nikakve sklonosti, ali ko te pita. Auto-mehaničar, električar, rtv-mehaničar, ali i tu se vodilo računa o prošlosti porodice i nije bilo popuštanja nikome.

Otac ga upisao na zanat, za zidara, i jedino tu ga primili. Bio je tužan kao najveća vrba u kraju, ništa ga nije moglo utješiti. Najgori u selu su bili zidari, zar i on da bude među njima. I nije samo to, kada bi otvorili onu vreću od cimenta, kada bi zašuštao papir, u njemu se sve grčilo, nije to mogao podnijeti, a da se ne ispovraća. Pa ipak, jedino je od građevinskog preduzeća Rudar dobio stipendiju. Iz škole su dokumente prebacili u tu firmu i on je otišao da ih podigne. Čuvat će ovce i krave po polju, kad mu ne daju drugačije.

Dočekao ga je nizak, širok čovjek, bistrih očiju, Nebojša Bačinski, šef kadrovske službe.

- Sjedi. Šta ćeš popit?

S vrata ga dočekao osmijehom. Pažljivo, kao da je riječ o odraslom čovjeku.

- Došao sam po dokumenta. Rekli su mi da su kod vas?

- Ti si ono Šefikov?

- Jesam.

- Ne zanima te građevina.

- Nije to... Nego...

- Šta je onda?

- Ja sam mislio...

Bio je snužden i bezvoljan. Oborio pogled prema podu i trudio se da suzdrži jecanje.

Nebojša ga gleda i uzdiše. Onda otvori vrata i nekome u hodniku doviknu da donese dva soka. Sjeo je naspram njega. Pili

su onaj sok i gledali se. Zapitkivao ga, otvarao i rastjerao oblake sa čela.

Nagovorio ga je da ne diže dokumenta, da krene na zanat i vidi šta je to i kako je. Svakako ništa ne gubi, jer ga nisu primili ni na jedno drugo mjesto gdje ih je predavao. Ispade da je Nebojša o njemu znao puno više nego što je on mislio.

- Dobit ćeš radno odijelo, cipele, peškir, sapun i stipendiju od 5, 5 hiljada dinara. Nije to za baciti. Nego me poslušaj i ostani, probaj. Odustati svakako možeš kad god hoćeš... Prvo ćeš šest mjeseci na praksu, pa onda u školu... I ja sam tako...

- Dobit ću cipele, promrmlja stidljivo.

- Hoćeš...

Zbog cipela je prihvatio da ostane i odmah zadužio ono što mu je rečeno.

2.

Tako je krenuo. Praksa i škola se uklapala jedno u drugo. Već sutradan je među prvima učenicima stigao na gradilište. Obukao radno odijelo koje mu nije loše ni stajalo. Na sve strane mašine, blokovi, željezo, mješalice, vreće. Imao je 15 godina, bio mršav i neuhranjen i malo su ga plašile one teške vreće sa cementom. Javio se šefu gradilišta i bio raspoređen da pali i gasi vibrator za beton. Prvi posao je betonaža ploče koju su tog dana morali završiti.

Radnici rade, dovikuju se, nose, prenose, kuju oplata, vežu željezo. On sjedi i upravlja mašinom. Dosadi mu to, pa je u jednom momentu i zaspao. Idi tamo, dodaj ono, ponesi vinklo, gdje je ma- cola, mali baci mi senklo... Pomalo je učio.

3.

Spavao je u jednoj razvučenoj baraci, zajedno sa još dvadeset pet radnika. Ljudi dođu umorni, prljavi, legnu na krevet, bace čarape, ostave cipele bilo gdje na podu. Bazdilo je na jake mirise od kojih mu se u početku povraćalo. Mada bi na kraju dana bio umo-

ran toliko da nije mogao da gleda, nerado je dolazio u baraku na spavanje baš zbog tog gadnog smrada.

Jedne večeri su prskali prostoriju da pobiju stjenice. On je malo više udahnuo i zavrtilo mu se pred očima. Pao je u nesvijest, ali srećom da to nije dugo trajalo i da je došao sebi prije nego što su drugi vidjeli. Na građevini se slabost kažnjava izrugivanjem i podsmijehom.

4.

Desetak dana kasnije on se na gradilištu osjećao kao svoj na svome. Bio je radostan što radi. Brine se o sebi. Tog dana je trebalo da sruše neke stare, nakrivljene i davno iseljene kuće koje su smetale gradnji. Odvaljivao je daske, sklanjao kamen, nosio, ne obazirući se na umor.

Onda je sa jednog prozora obližnjeg kućerka izvirila lijepa, ženska glavica. Već neko vrijeme ga posmatrala. Osmijehnula mu se i doviknula: Hej, ja sam Ajla. A on se široko nasmijao i mahnuo joj. Sutradan su se i rukovali. Ajla je bila lijepa. Imala dugu kosu i široke kukove. Malo je krupnija od ostalih djevojčica njenih godina, ali to mu nimalo nije smetalo. Tako su njih dvoje počeli da se zabavljaju, a on je još više zavolio građevinu i ranije dolazio na gradilište, jer je njena kuća bila blizu. Sa njom je upoznavao grad i gradske manire. Šetali su držeći se za ruku. Išli na sok u slastičarnu. Sjedili na klupama u parku i pričali.

Seoski dječak više se nije osjećao odbačenim.

Malo kasnije će se iz one velike barake preseliti u manju sobu, neku vrstu hudžere u kojoj su, na opšte veselje bila samo njih četvorica i nije smrdilo na znoj. Dvojica su spavali, a dvojica radili i sve tako, milina jedna. Ispod špajza se navikla dolaziti porodica gradskih pasa. Noću laju i bude ih, ali samo kad su gladni, kada ih nahrane sve je u redu.

Ostao je u toj hudžeri više od dva mjeseca, a onda je pronašao još bolju sobu u koju se preselio.

5.

Sa gradilišta su ga, kao najmanjeg i najmlađeg svakog jutra slali po doručak. Kupi deset deka marmelade ili margarina, kobasice, krvavicu, čvarke, slaninu. Naučio je šta ko jede i kupovao bez greške. Ostalo bi malo sitnog novca od kusura, taman toliko da i on može doručkovati.

Pokazao se kao vrijedan i dobar zanatlija koji je slušao ono što su mu stariji govorili. Tako se desilo da su ga poslije posla i vikendom počeli zvati da radi mimo firme, privatno.

Ti poslovi su bili lijepo plaćeni, a i večera je bila puno bolja, pa mu je bilo drago kada bi dobio takve poslove. Hrana koju je tada jeo ostala mu je u sjećanju kao najbolja u životu. Siromašni, seoski momčuljak je počeo lijepo zarađivati. Brzo je naučio malterisati, pa naređivao i tu vrstu poslova. Jednom je radio za perlon košulju i sat „Aretu! Nije to bilo šta, brale moj, malo ko je u to doba imao sat.

Otišao je kod krojača da mu skroji njegovo prvo odijelo. Kupio je farmerice, kaiš, cipele, pustio kosu, zarađivao i imao curu. Pomalo je postajao ponosan na sebe, a i drugi su ga drugačije gledali.

Šest mjeseci kasnije sve se okreće naglavačke. Završio je sa praksom na gradilištu, počinjala je škola.

Trudio se, učio, javljao kada bi profesori pitali. Brzo je postao jedan od najboljih učenika u razredu. Jedini je od jedanaest odjeljenja imao peticu iz matematike, što nije bila šala.

6.

Otac Šefik je bio uporan da ga nagovori da batali školu.

- Šta će ti toliko škole?
- Ja hoću dalje.
- Mora neko i da radi i donosi platu u kuću.
- Najbolji sam u razredu.
- Neka si...

Komšija Briško ga pronašao dok je čuvao krave u polju. Bio je raspust, nije išao u školu, a imao je još malo do kraja.

- Šta tebe muči?

- Ma, ništa. Othukuje.

- Nešto jeste. Da se nisi štagod sa ocem zakačio?

Briško je čitao sa njegovog lica sve što ovaj nije htio da kaže.

Ili mu je neko drugi došapnuo o čemu se radi.

On bespomoćno sliježe ramenima.

- Ne da mi dalje u školu.

- A ti bi?

- Najbolji sam učenik u razredu.

Briško se sažalio na njega. Nije prvi put, taj mu je pomagao kad god bi upao u kakvu nevolju.

- Vidjet ćemo šta će biti...

- Ne vrijedi sa njim pričati. Ne da i Bog...

- Dobro onda...

7.

Zapeo je još više sa učenjem. Trudio se biti bolji i bio je.

- Šta je kvadrat? Šta je pravougaonik? Šta je krug? Sve je naučio i znao tačno kada bi profesor pitao.

Samo Ahmet Selimović je bio bolji. Od njega su svi u razredu prepisivali. Doduše, njemu je bilo dosta lakše, jer je znao sva pitanja unaprijed, naučio.

Završio je zanat za zidara i upisao učiteljsku, ovaj put ga nisu odbili, a i otac je popustio. Komšija Briško ga vidio kasnije i samo mu namignuo.

Sumnjao je da je Briško i tu umješao svoje prste, ali ništa nije rekao.

Naučio je svirati harmoniku, voziti sve što ima volan, graditi kuće, a mnogi su mislili da zna jezik životinja. Generacijama koje dolaze pričao je začudne priče koje su pamtili i prepričavali.

Nekome je i on bio nastavnik Ljuban i pokazao put kojim treba ići u životu.

I nikada ne odustajati, jer nema laganog puta.

8.

Kasnije, kada ga život provodao nekim stazama koje nije mogao izbjeći, kupio je svoj prvi automobil. Godina je 78'. i novi automobil se morao naručiti pa čekati po godinu dana, a on nestrpljiv. Prvo je išao u Kragujevac, pa kada tu nije kupio što je htio, oglasio se u Novom Sadu.

Kupio Pezejca.

Čistio ga je, pazio, održavao, vodio računa o njemu više nego neko o djetetu. Imao je uređenu garažu i bio ponosan kada bi u autu prošao selom.

Negdje unutar motora u Pezejcu bilo je dovoljno mjesta da se ugnijezdi pacov i odomaći se. Bio je ljut, zagledao, tražio gnijezdo glodara, briskao, prskao, ali ga unatoč svom trudu nije uspio pronaći.

Gdje god ode, pacov izađe iz motora i čeka ga pored zadnjeg točka da se vrati. Gleda u njega kao čovjek. Kada se približi kolima, pacov šmugne kraj gume i vrati se unutra.

Začudo, bio je odgovoran i nije pravio nikakvu štetu, samo je stanovao u kolima onako kako je on nekada, dok je bio srednjoškolac stanovao u onoj velikoj baraci. Svi su znali da on ima svog pratioca i da ga ovaj čeka pored kola da se vrati, gdje god da ih parkira. Ljudima to bilo i čudno i zanimljivo.

Na stazi na Boračkom jezeru je polagao kurs za vožnju motora. Tako je to bilo, mada je vozio automobil za dvotočkaša se moralo ponovo polagati.

Prišunjavao se kolima kada je završio sa obukom, uskočio na brzinu i dodao gas. Uspio je prevariti pacova i ostaviti ga.

Poslije mu bilo žao, pokajao se što je to učinio. Vraćao se na to isto mjesto nekoliko puta ali ga više nikada nije vidio.

Tako je i Ajlu ostavio kada je završio školu. Poslije se vraćao, da se izvine i kaže da mu je žao i da... Ali je nije pronašao.

Šta je to sa njim? Ostavlja sve one koji su bili dobri prema njemu.

9.

To sa životinjama nikad nije bilo jednostavno.

Na tavanu stare kuće su živjele kune. Čuje ih noću kako hodaju.

Teško je uloviti kunu, ali on je uspio. Jednu je, nakon neprespavane noći, uprežao i ubio. Poslije mu bilo žao, ali nazad se nije moglo.

Onda je mladunče upalo u oluk i nije moglo da izađe. Majka kuna je pokušala, ali nikako nije mogla da mu pomogne. Taj oluk je služio za odvod kišnice dalje od kuće i bio pod zemljom. On je spustio konopac i uspio uloviti mladunče. Odbijalo je hranu, tužno skakutalo i cvililo. Na kraju ga pustio na tavan da jede golubove sa majkom kao što je i uvijek.

Vjeverici je ostavljao orahe, pa se navikla na njega tako da mu je rijezege ponekad uzimala iz ruke.

Osjete životinje šta ima u čovjeku. Kravi je davao nasoljenu bundevu, pa ga ona zavoljela.

Tako je bilo čitavog njegovog života. Bolje se slagao sa životinjama nego sa ljudima. Mada bi ponekad i njih iznevjerio, ali nema čovjeka koji nije napravio nešto zbog čega se kasnije kajao.

10.

Nikada nije u uniformi prošetao selom. Onako prav, dignute glave, sa šapkom, opasačem i novim cipelama. Nije, ali se ne kaje. Da je postao policajac njegov život bi bio drugačiji, i nikada ne bi osjetio kako je bilo nastavniku Ljubanu dok je njih podučavao.

Dosta kasnije će ga tražiti u jednoj varoši u Srbiji u kojoj je rođen. Ljuban je umro koju godinu prije i počivao na mjesnom groblju. Došao je da pošuti i da mu kaže hvala. Tako je to, brzo te stigne sve dobro i sve loše što si učinio.

Naučio je da u životu najčešće ne bude onako kako smo mislili i da uvijek učinimo nešto zbog čega se kasnije kajemo. Koliko god učio, nikad ne naučiš.

Kada se vraćao sa groblja, pored zadnjeg točka auta ga je čekao pacov i samo šmugnuo unutra kada ga je vidio...

KATARINA SARIĆ
Drugonagrađena priča

Donator nagrade:
CEKUM, Podgorica

KUĆA PIRANA

Rođena kao Marija Magnolija, u jednoj od dvije posljednje katoličke porodice u starom dijelu primorskog grada, Urban i Piran, mater je nosila, uvijek, visoko uštirpane okovratnike, dokoljenice i suknje na brižljivo peglane falte babe Gospave, koja je podiže pod palicom samostanske discipline, u vječitom strahu da njena divlja, bujna ljepota ne krene da izaziva muške pa da završi kao majka joj, za koju su govorili da je lokalna fuksa koja visi za šankovima i dočekuje pomorce raširenih nogu.

Tu Marijinu majku, Gospavinu nepokornu kćer Nikoliju, Niku, jedne, što od pića, što od južine, pijane noći, ekipa momaka „lokal-patriota“, odvlači na daleke ponte iza gradskog kupališta, s namjerom da je kazne, jer daje samo strancima „kao da su oni gubavi“. Na njoj su se najprije izređali sprijeda, pa otpozadi, a onda se vođa Miško ispišao po njenom gotovo beživotnom tijelu, zacerekavši se samozadovoljno kad mu se pri kraju ispuštanja mlaza, prilikom otesanja, oteo pride još i gromoglasni prdež, te zaključio da mu: „... od toga ništa slađe nema“, i da je „tek sad zadovoljen“, i to više nego dok je tucao ovu radodajku. Kad su završili redaljku, za kraj su joj, kao „poslasticu“, zabili u tijelo pivsku bocu u kojoj je bio zapaljen, alkoholom natopljen komad krpe, u namjeri da joj spale stidne dlačice. Međutim, izgorjela joj je čitava materica izazvavši krvoliptanje. Nije da nisu pokušali da ga zaustave majicama koje su u panici poskidali i iscijepali da je podvežu, ali kako ništa nije pomagalo, na kraju su je odvukli i bacili u more. Miško je onom istom krvavom bocom, koju je iz nje izvadio da ne ostane dokaz, zaprijetio ostalima da će im završiti pod grkljanom, ako ikome zucnu i riječ. Uostalom, bio je to nesrećan slučaj koji je

izmakao kontroli, a na prvom mjestu, sama je kriva, jer ko je tjer-ao da ide sa njima u mrak na ponte! „Zna se zašto se tamo ide“ – to je jedan od dva poznata jebodroma na domaćem terenu (drugi je u šumici iznad, na ostacima stare Austro-ugarske tvrđave).

Tako je gorda i ponosita Gospava dva puta dočekala da joj more izbaci natrag na obalu, prvo muža koji je stradao na ribarskom brodu, a onda i kćer jedinicu. Ni za jednim nije suzu pustila (sve ih je već isplakala za Bogdanom, svojim prvijencem; pokosila ga je tuberkuloza s preookeanskog teretnjaka, koji se na nesreću zaustavio u našoj luci, a ludo dijete ušlo na palubu, samo, tražeći tatu, i nikad to sebi nije oprostila). Muža joj je donekle bilo žao, jer je znala kakva je muka sad kao udovicu čeka, što sa neposlušnom kćeri, što sa njegovom braćom, koja se nikad nisu pomirila sa činjenicom da je on, iako najstariji, naslijedio jednu od najvećih i najbogatijih kuća, sa još pride i dućanom u starom gradu. Okomili su se na nju onda, na Vladovom pogrebu, kao vrane strvine, ne sačekavši ni da mu se svježha humka ohladi, a tek će sad kad vide da joj se kuća gasi. Na Mariju jedinu može da odigra, kao na kartu spasenja, samo da to dijete ukroti i privede sebi, a i da joj, što prije, nađe kakvu dobru partiju. I svaku joj vezu s onom „njenom nesretnicom“ u korijenu presječe. Niko ne smije da sazna istinu.

Baba se odriče te svoje jedinice kćeri, čiju krštenicu demonstrativno spaljuje pred crkvom (zato je pokopala rođaka, u najvećoj tajnosti), a Mariju podvrgava zatočeničkoj disciplini, vjerujući da će tako ubiti majčin gen i njenu ukletu ljepotu. Kuća ostaje pusta već deceniju unazad – jedni bježe u svijet, drugi ostaju da se prokurvaju kao nesrećna radodajka, treći se, pak, propiju ili polude kao babin najmlađi đever, najmiliji brat njenog pokojnog muža, kojeg od malih nogu svi zovu Lujo (ona mu krijući ostavlja zamotuljak pod saksijom na verandi). To je sve zato što je ona luda Melanija Urban zakopala dva unakrsna noža pod temelj kuće Pirana kad su joj braća odvedena u italijanski zatvor. U njemu su strijeljana pod optužbom da sarađuju s crno-košuljašima, a,

navodno, ih je komunistima potkazao babin muž Vlado, koji je kumovao Srbinu iz Paštrovića. Kasnije, kada se dokazalo da nije imao nikakve veze sa njihovim hapšenjem i da je u to vrijeme bio na ribanju, da su ga svi voljeli jer muškima nije gledao u zastavu ni vjeru, nije zagledao ni u zube ni pod tuđe repove kad siđe u pjacu, ni ženama pod suknje, već bio čovjek od svoga posla – Melanija se gorko pokajala i vratila da otkopa noževu, ali više nije mogla da se sjeti na kojem ih je mjestu zakopala. Jedino da se kuća ruši ili da se nabave one američke mašine iz filmova, pa da je natovare na kamion i presele u drugi grad.

Marija Magnolija ide na vjeronauku, igra folklor, odličan je i primjeran đak. Danju. Noću je pohode utvare i duhovi, sanja majku koja ju je ostavila i pobjegla s tatom pomorcem u daleke krajeve iz kojih će joj slati šarene razglednice i pakete s poklonima za rođendan, dok ne zarade za novu kuću, daleko od ove babine. I da će se onda po nju vratiti. Čula je jednom jednog smrdljivog skitnicu u hodniku dućana kako plače i moli babu da mu oprost i da nije htio, da ga je Miško nagovorio kako moraju svi, a on se vratio da je izvadi iz vode poslije i obuče i počešlja i donese je kući, ali nije mogao da je izroni. Govorio je kroz plač, nesuvislo i mucajući, a baba ga je otpustila tutnuvši mu u ruku nešto novca i hrane. Znala je da je riječ o majci, jer se provukla kroz brokatnu zavjesu i čučnula pod pult sa kasom, pa je mogla da čuje babu kako je još dugo za njim kune naglas i jada se što je ništa nije slušala: „... rano ostala bez oca i muške ruke, raspuštena“, pa se uhvatila za onoga Šiptara došljaka, kao da nije bilo naših momaka. Ništa nije pomagalo, ni batine motkom kad je čuje u zoru da preskače živicu, pa se uz vezani čaršav penje ka sobi, a na krevetu ostavljala po dva urolana jorgana kao da spava. „Mislila je da sam toliko zauzeta poslom da neću primijetiti.“ Baba, kao da za trenutak požali majku, a Marija se od straha i neke teške tuge, ili što je bila u čučjećem stavu, upiški u gaće ispod pulta. Sjeti se lika majke Nike i kako je presvlači i kupa, pjeva i češlja joj kosu, a Marija

blista u njenom krilu svježā i mirisna kao dunja. „On će doći za nas, sigurno, tvoj tata, samo još malo, obećao je, čim riješi neke poslove u inostranstvu“ – govorila je majka, a imala lice ljepše od sunca dok je pjevala na prozoru, a ona, Marija, čežljivo u more zagledana, zamišlja jedrenjak i oca, čupavog i bradatog pirata u kožnim čizmama i šeširoṃ s ovalnim obodom, kao što je gledala u nekom crno-bijelom filmu, a na palubi ponosno drži kovčeg s blagom. Tata je bio Šiptar, a njoj niko neće da kaže šta znači ta riječ, koja se podrugljivo izgovara, i ona je se boji.

U sanjarenju je prekine babin štap koji tresne preko pulta: „Koliko dugo čučiš tu, bezobraznice?“ – a, već, po pokunjenom, od suza zabrazdanom licu, zna sve. I ne kaje se i ne požali je, već grune iz sve snage ono što se ćutalo oduvijek. Da joj je otac bio Šiptar sa Kosova koji je robijao na Golom otoku, pa mu se svijest pomutila da se usudi njoj i njenome mužu da zatraži ruku jedinice. „Jeste, bila je već luda trudna, a bila i prisutna kad sam platile onoga grbavca da ga isprebija za kolica, a muža natjerala da ga ukrca na prvi brod.“ – podboči se za pult baba i izazivački je pogleda. U djetetu se slomi nešto teško iznutra, u stomaku. Proguta u jednom zalogaju sliku majke, onog vašljivog skitnicu, jedrenjak, oca, grbavca i kovčeg s blagom...

Od tada Marija piški u krevet, budi se svako jutro mokra, pa prije doručka i škole, najprije dobija batine od babe, a onda iznosi teški madrac na balkon, na sunce. Madrac buđa, ali ona mora da spava na njemu, jer baba ne da drugi. Ne sanja Marija više oca koji, čas ima lice komšije Đura, čas učitelja Veljka, pa onog grbavog Krsta koji gura kolica preko rive (jednom je čula kako joj šušakaju iza leđa da je dijete cijeloga grada, da nema s kim joj majka nije legla), ali ona sada zna ko je njen otac, iako i dalje ne zna šta je to Šiptar, ni gdje je taj Goli otok; sanja tatu koji gura ista ova kolica grbavčeva i u njima ne skuplja smeće iz kontejnera već lutke i razne dragunlije za nju, i čim opet pristane na rivu đedov brod, on će se vratiti i kazniti babu. I niko joj se više neće rugati. A

i neće, mada ne zbog tate i njene zamišljene osvete babi i cijelom gradu koji je muči, već zbog lude Melanije koja je, pod grižom savjesti da je uklela kuću Pirana, uzima pod zaštitu. „Sad niko ne smije da joj pisne“. Znaju dobro što bi moglo da ih snađe ako se njoj, gradskoj vještici, ma i pogledom zamjere.

Marija se izražava učeno i pismeno, pa nema nijednog drugara za igru. Djevojčice je baš zbog toga mrze, a dječacima nije interesantna jer se oblači kao neka tetkica. Ni u pubertetu je niko ne razumije, raste i transformiše se iz noći u dan kao iz divlje u pitomu zvijer. Noći joj hrane želju za bijegom i daljinom, djetinja sanjarenja o roditeljima koji će doći za nju prerastaju u strahovitu mržnju. Mržnja postepeno raste, kao i sjećanje iz dućana o priči kako joj je majka stradala, unakažena od onih istih njenih sugrađana koji je trebalo da je štite, i kako joj je otac skupo platio samo zato što je bio stranac. Noćna mokrenja tada prestaju. Mržnja buja i raste, usmjerena najprije prema babi, potom prema svom porijeklu, čitavom gradu koji nije njen i kojeg ne osjeća svojim zavičajem. Nastanjuje se ta ogromna grudva mržnje u njoj svom težinom koja će joj poklopiti svaki budući dan. Mržnja i prema majci, naročito prema njoj i njenoj slabosti koja ju je tjerala da juri za muškarcima, čak i nakon tatinog naprasnog nestanka iz grada, umjesto da ostane kući sa njom, Marijom. Ne, njoj je bilo lakše da je ostavi babi koja će joj uništiti čitavo djetinjstvo i mladost. „I pravo je što je onako završila“ – zaključuje bez milosti.

Biće to vrijeme noći u kojoj Marija hrani noćne zvijeri, čudovišta koja iz nje izlaze i hropću i kriče i traže krv. Sve dok Mariju ne zakopa pod pragom kuće Pirana, a Magnoliju pusti u svijet, nju sa imenom kraljevskog cvijeta, koje joj je kao drugo, dao đed Vlado. Njegovog se milovanja u krilu i pjesmice-igrice điha – điha konjo, kao jedine nježnosti sjeća. „Želio je da te načini kraljicom“ – govori joj Melanija, i ona će ubuduće nositi samo ime koje joj je on dao. I kad dođe vrijeme za to, rađaće sinove, nasljednike đedove kuće.

Tada počinje vrijeme dana, sunca i slobode. U početku će potrajati kratko, poput jednog zubatog proljeća, jednog preranog cvjetanja magnolijinog žbuna, leta jedne lastavice u vidu neplaniranog rođenja prve kćeri, koja joj odmah potom reže krila. (Razočarana što nije nastavila dedovu lozu, ostaviće tu svoju prvorođenu kćer na Melanijin prag, kao ranac tresnut s puta u predsoblje, skupa sa izuvenim cipelama, stresti sa sebe prašinu i samo uskočiti u sljedeći prevoz). Što dalje od te proklete kuće Pirana. Obećanje će biti djelimično ispunjeno – naime, u godinama koje slijede, mater će priznavati samo mušku djecu, nas ženskinje neće ni pogledati za života. Sve do onog izvađenog noža, noć je odnosila ubjedljivu pobjedu, samo što je krv zakletve padala na njenu žensku djecu. A poslata su joj bila baš da bi je smekšala. Naročito prvorođena, Sara. Nije nam nikad postala majka, zvali smo je samo mater koja je izrodila sinove.

Ipak će nakon nas tri – ostavljene Sare, retardirane Anđele koja nije progovarala sem pjesmom, pa su je svi starograđani zvali Raspjevanim Anđelom grada i utrkivali se ko će joj više slatkiša i đakonija staviti u šačicu, sve dok je mater ne uhvati, pa je nalu-pa dobro onim Gospavinim štapom koji se čuvao kao porodična relikvija, i mene – uspjeti da rodi dva sina. Jednog s londonskim fotografom, koji se u našem malom primorskom gradu zatekao da slika antičke zidine, a drugoga sa gosparom dvora u Konavlima. Umislila bješe da, poslije našeg jadnog oca, kojeg je Gospavinim štapom istjerala iz kuće i na sudu optužila da ju je silovao svake noći, mada u braku, zbog čega su se starograđani danima slatko smijali, djecu mora da pravi sa različitim očevima! „Upalilo je Piranovici!“ Ogovaranjima na račun naše kuće Piran, nikad nije bilo kraja. Na kraju će je obojica edipovaca napustiti. A kao malima, sinovima uvijek servira najbolju parčad ribe i mesa, siječe im najdeblje kriške torti i kolača, uvijek dobiju prve rane jagode i lubenice, ljubi im piše dok im presvlači pelene. Sinovi su njen jedini živi dokaz da nije omanula baš u svemu. Sve dok je ne budu ostavili.

Ja sam tad već bila preko Sredozemlja. Kletva Gospavina na mene je pala, zapazio me mlad Italijan na rivi, poveo me u obilazak njegove rodne zemlje, a zatim prodao u roblje. Sada radim u Albaniji i na Kosovu, i mило mi je bilo zbog toga, jer znam da se Gospava u grobu prevrće i jedva sam čekala da zatrudnim, pa da joj rodim nasljednika kuće Piran, Šiptara. I samo mislim na prvo-rođenu, najstariju Saru i njeno posljednje pismo u kojem mi javlja da je Melanija u nastupu ludila, probola majku između lopatica (onim istim, izvađenim zarđalim noževima koje je najzad pronašla nakon zemljotresa), jer je Saru lišila nasljedstva. I tačno mogu da je vidim kako likuje, kao na razglednici mog tragičnog grada koju nosim u brushalteru kuda god da krenem:

Sa prozora mansarde proviri na tren riđa glava – to je Sara, nasljednica kuće Piran, nekad najimućnije familije u kraju. Poslije katastrofalnog zemljotresa, koji je srušio stari grad do temelja, a onda decenije čekanja na obnovu (ali samo zato da bi s njom dočekali i nacionalizaciju koja familiji oduzima pravo na dućan u prizemlju), poslije decenijskog zatočeništva ili lutanja po svijetu, kuća Piran napokon večeras blista u sjaju stare slave njenih predaka.

A uskoro ću joj se vratiti i ja. Sa mješancem, mojim malim Shpetimom čije ime na našem znači Spasoje, jedinim preostalim muškim u kući Piran, na čije su se pravo braća odrekla. Dosadilo im je bilo da slušaju starogradske kletve i ogovaranja kako u toj kući žive „Piranovice koje jedu muške“. Mog, nikad viđenog đeda, Šiptara, voljenog naše jadne babe Nike, pojeo je mrak, ali ja im sina nikada neću dati. Jer, na mene je pala još jedna, ali ovog puta dobra kletva naše lude Melanije: da zatvorim krug, prolog i epilog praga naše kuće Piran.

Senad Pepić

MISERA SULJIĆ SIJARIĆ
Trećenagrađena priča

*Donator nagrade: Fudbalski klub Union
05 Kajl -Tetandž, Luksemburg*

ĆAĆIN SIN

Taj genijalni dječak o kojem želim da vam pričam, zvao se Forko, a stvarno je i važio za foru. Bio je sin direktora naše škole i jedne vrlo posebne učiteljice. Nakon velikih radova oko izgradnje nastavničkih stanova, iznenada su doselili u naš komšiluk i vrlo brzo postali najdominantnija porodica u mjestu. Za njegovog oca se govorilo da je faca. Znao je taj bridom šake, čak i ljevice, inspirisan pogledima radoznale publike, s lakoćom razbiti posložene daske ili cigle. A ni ženskog društva mu nikad nije zafalilo. Svi smo pomalo željeli biti kao on. A tek kad je autoritet u putanju! Bilo je dovoljno da neko kaže „Reći ću te direktoru“, ili samo: „Dišo!“, i sve je samo po sebi lijegalo na svoje mjesto. S vremenom i kad bi ko zucnuo „Dir...“, osjetili bismo njegovu ruku na uhu ili obrazu. U zadnje vrijeme nije morao ni izgovoriti šta želi, mi smo kontali. Znajte da je to trebalo postići (!) s nama, koji bismo po čitav dan skakali sa brda na brdo, halačući za stokom, jureći se s vukovima, noću se ganjajući sa hutinama – sovama...

Mama Forkova nije posjedovala karataške sposobnosti, ali je imala takvo držanje i takve haljine, frizure i štikle, da si bio sretan kad pored tebe prođe. Ne ostane tada samo trag mirisa koje naš nos dotad nije osjetio, već ti se podigne nešto u organizmu, pa ti na momenat bude kao da se odigneš i lebdiš. Šta reći tek za one koji su imali sreću da ih još i uči! Mili Bože, zaista je bilo divno imati je po nekoliko sati u učionici. Istina, nije se to moglo svakog dana, imala je ona još kojekakvih poslova, ali nas je tako brzo uredila da smo se kupali svakog ili, barem, svakog drugog dana (zavisno od prilike kako uspiješ da se iskradeš, a da te tvoji ne vide), sve da bi se ona mogla pored naše klupe bar malo zadržati.

Iskreno smo je žalili kad bi podigla ruku k nosu, da bismo rado i povratili za nju, samo da se ona ne muči. Vrlo dobro smo bili upoznali ekspresiju njenog lica, te smo u tim momentima odlično razumjeli šta osjeća. Zato smo je budno posmatrali i odahnuli bismo svaki put kad sve dobro prođe. Ponedjeljkom je bilo najlakše, jer nedjeljom je slijedilo „kupanje pod moranje“, pa je ona odmah skontala da je najbolje prosto uzeti taj dan za rad sa nama. S proljeća je sve bilo povoljnije i virovi, u rijekama su brzo počinjali da se pjene od našeg sapunanja. Možete sami zamisliti kako je bilo toj lijepoj ženi s nama kad mi do njenog dolaska nismo ni čuli za zubnu pastu. Znala je još sa vrata pogoditi ko od nas nije oprao zube, pa, čak, i koliko dugo ih nije prao. Kad bi je hodanje na visokim štiklama previše umorilo, ispružila bi noge po stolici ispred, a mi – dok se nismo privikli tom efektnom načinu odmaranja – ko stoka blenuli uvijajući vratovima ili teturajući po podu tobož za olovkama i gumicama...

A kako smo tek žudjeli poigrati se katkad s njihovim sinom, Forkom, tim lijepo uhranjenim plavim dečkom! Prosto je bio umanjena slika našeg direktora: pun ideja, planova, onaj koji munjevitom brzinom sve provodi u djelo. Bješe taj od one energije koja, kud god dečko prođe, ostavlja traga. Pritom, niko ga nije mogao kopirati. Mogao si samo gledati i diviti se. Sve je kod njega bilo sa stilom, šta god da uradi. Pa i kad bi nas izmlatio, bilo je to za pozavidjeti onom koga bi odabrao. Jer on je zaista bio jedinstven. Nekako je bio onaj u kog se sama pojava morala uvažavati. Imao je vrlo oštar i odmjeren pogled. Tačno je znao koliko se na kome treba zadržati – onoliko koliko ko vrijedi, ni sekund više. Tako smo svi, i to brzo, shvatali kolike su naše vrijednosti. Odmah smo naučili da se treba boriti za tren njegove pažnje. A kako i nismo bili nešto aman vrijedni da se oko nas baš troši, on bi nas pokatkad samo ošinuo krajičkom oka. Uživali smo kad bi mu se ko od nas uspio primaći, biti mu malo bliže. Kao da je sva njegova pamet prelazila i na nas, uz njega smo i mi dobijali neko posebno svjetlo.

Postajali smo bliski nečemu što dolazi iz grada, nečemu čega je kod nas stvarno manjkalo. Selo ti je to! Šta u njemu da nađeš? Imali smo sreću, grdnu sreću da je ta porodica došla baš kod nas. Došli su, bolan, da nas nauče kako se živi! Šta bismo mi znali da njih nije bilo? Ko bi znao za „Signal“ pastu za zube, za narezak i gulaš (za nas je to i nakon mnogih pojašnjenja bilo isto), ko bi znao za paštetu, salamu, filete, kečap...? Za sve to bismo bili siromašniji. Ne bismo znali ni za opasne kauboje, za Ali-babu, Sandokana, nekakve morske sirene, „Babino unučé“..., pa ni za karate, što nije baš nebitno! Oh, Bože, koliko mnogo toga! Jer, šta smo mi znali? Za gorske vile koje su zadojile Muja i Halila (po stotinu puta smo tražili da nam ponove priču kako bismo nanovo čuli onaj dio kad usred začarane šume vila zabaci dojke preko ramena i nesebično im ponudi svoje mlijeko). I..., da, ne bismo se smjeli pomjeriti dok smo od očeva slušali krajišnice! Kad li bismo saznali za one novine sa golim ž... i tome slično? I ko bi...? Ne! Ne dalje!

Od njega smo čuli i za bubašvabe, žohare, komarce...

Helem, jednog dana je Forko, pokrećući nogama nekakve pedale, došao na spravi sa dva kotura, usput zveckajući na zvoncetu. (Stariji su spravu zvali točak, i izvezali duge priče o njenom postanku, a završavali zaključkom kako se to čudo, ko i historija, stalno ponavlja, kruži, okreće; naglabali ko je sve s točka pao i razbio se, a ko totalno nastradao...) Svi naši pogledi bili su uprti u tu novu stvar dok se Forko pored nas vozio, zakačivši ono koje mu se ne bi znalo izmaći. Zadivljeni njegovim vještinama sa biciklom, nekad bi pojedini skupili malo hrabrosti da mu ga i dotaknu! A i sami užitak posmatranja je bio toliki da nam ni njegovo iznenadno udaranje biciklom, ne samo da nije smetalo već smo se tome i radovali. „Mene je zakačio ovako... Gle!... Aaa, jes' brz. Da vidiš kako ga samo mota. Kad najednom zakoči pa zakrene prednjim...

A tek kad ga podigne na zadnji. Propne ga ko sedlenika.. Joj, kako je silan!“, divili bismo se predstavama koje smo imali prilike uživo gledati. A Forko bi se tada još par puta okrenuo, pa nas upitao znamo li mi kako se ovo zove!

– Forkaga, daj nam da ga malo pogledamo... – progovorili bismo ohrabreni što nam se obratio.

– Je l' vi to meni? Meeeni!?! Koliko plaćate? Može ako mi svaki od vas priloži po dinar. Pare na dlan! Odmah!

– Nemamo sad. Donijećemo ti sutra – progovorili bismo sretni.

– Ne mislite valjda da sam glup?! Sutra ću vam naplatiti i gledanje vožnje.

Hej, pa to je bio san! Razgovarati s njim i dotaći njegov bicikl. O, maštali smo o času kad ćemo imati dovoljno para da nam ga primakne da ga dobro, dobro osmotrimo, opipamo.

– Hoćeš li nam dat i da ga jednom provozamo? – odvaži se neko.

– Kad bi svako od vas donio po deset dinara dao bih da sjednete, a da ga provozate morali biste imati više.

Zaista lijepo, divno! Eh, kakva će to biti sreća sakupiti malo novca te imati za prijatelja Forka, onog ko ti vlastiti bicikl daje da ga takneš, diraš! Za ne vjerovati, prosto za ne vjerovati kako je velikodušan. Ma, šta bi s nama bilo da on nije tu? Šta bismo mi u svojoj selendri vidjeli? Stoku, brdo, halakanje... Ma, bježi, bolan. Gradsko je to dijete, gospodsko. Bogami, budimo poštene, to nije svako u svom selu imao sreće vidjeti.

Kako kod nas nije bilo razumijevanja od strane roditelja, pa ni nešto mnogo para, brzo se potrošilo to što smo uspjeli iščupati. Jer, Forko je odlučio da naplaćuje svoje izvedbe, pa svi oni koji bi stali da ga gledaju dok juri dvorištem, morali su imati po dinar. A kako smo iz dana u dan za bicikl bili sve više zagrijani, Forko je sve brže razrađivao svoje genijalne ideje. Njegov mozak je bio sasvim drukčiji – nezaustavljiv. On nije znao šta je dosada. Prosto bi viknuo nekom da se poturi, a taj bi stao i čekao.

– Dođi, stani ovdje i drži tu svoju prosjačku vreću da je udarim. Da vidite kako moj bicikl rastura. Hajde, brzo! Nemam ja cijeli dan za kruženje! – obratio se jednog dana malom Neđu, i svima nam bi žao što nije uzeo nekog od nas. Možda je Neđova torba bila veća i za ovo bolja.

Kad neko ne bi znao stati tamo gdje on kaže, Forko bi časom sletio s bicikla i dohvatio glupana za uho, te ga postavio gdje treba. Ma, ni stati lijepo nismo znali, a ne da sami nešto organiziramo. Međutim, kad se zabava završi nečijim plačom, značilo bi da je predstava imala dobar kraj. Ali, ako bi se našao neko ko teže pusti glas, uslijedila bi Forkova nervoza, a mi to zaista nismo htjeli.

Ponekad bi se Forko dosjetio i da se zaleti sa gornjeg dijela dvorišta niz skladičak te upadne u masu koja bi se našla u igri na donjem, predviđenom prvenstveno za fudbal. I tada je znao biti bijesan, ljut što ga odmah nismo primijetili. Poneko od novih učenika nije shvatao da je to samo još jedna igra, pa bi u strahu jurnuo da bježi ustranu ili uza sklad, uz koji je Forko, naravno, bio sporiji.

Jednom takvom prilikom nam se učinilo da mu je, dok nas je jurio po dvorištu, bicikl dobio krila. Ah, kako je tek sada bilo zabavno! Jurio nas je takvom brzinom, usput klikćući kao Indijanac (i za Indijance smo čuli od njega!), da smo nekako posustali i popadali, a on vozio po nama. Rukama smo pokrili glave a tijela ukrutili... Ama, ni da se pomjerimo! (Sigurno je on to od nas i htio.) Dragi naš Forko, sad je stvarno bio izbezumljen od zadovoljstva. Hrngao je prednjim točkom po našim tijelima, poredanim po dvorištu poput trupčića. A kad bi mu točak vrdnuo, vješto bi se podupro nogom o tlo. To ga je pomalo ljutilo, ali on ne bi bio Forko da nije brzo shvatio kako prvi točak treba povremeno podići, radi boljeg balansa.

– Ovo su majstorije, ako dosad niste znali šta je to. Majstorije! To jedino Forko može. Hajde, leti, letiii!

Bio je oduševljen. A mi smo bili sretni što ga činimo tako zadovoljnim, pa smo se poturali i namještali kako znamo i umijemo, samo da mu što više ugodimo.

No, za nekoliko dana se desilo nešto apsolutno neočekivano, nekako baš kao u loše završenom filmu. Ispred naše škole se nađe nekakav đavolski ufrckan crvenokosi dječak... Čusmo da ga zovu Oro. I dok se Forko, upravo kad je oko škole vladala poprilična gužva zbog upisa djece u prvi razred, sladio izvodeći biciklističke vragolije ispred iznimno velike publike, taj Oro, opazivši da se na dvorištu dešava nešto zanimljivo, naglo se probi kroz rulju, pa jednom ručrdom ščepa bicikl, a drugom odvali našeg Forka, te na njega zasjede.

Gledali smo s nevjericom. Zar je ovo moguće! Je li to dozvoljeno?

Jadni Forko je izgubljeno pogledao oko sebe, da provjeri jesmo li i mi vidjeli šta mu se desilo. Nesigurno se primicao ovom divljaku i svom biciklu, skrivajući lakat koji je krvario. Ah, kakav mu je bio taj lakat! I šta će jadnik sad? Mi, svakako nikakvi, niko da mu pomogne. Sve mora sam. Sve! Prišao je i pokušao uzeti svoj svojcati bicikl. No, drznik ga još jednom odalami te zaleže po upravljajući.

- Ne smetaj, glupane! - viknu pokušavajući da se održi.

Zbunjeno smo buljili čas u Orla, čas u Forka. Bože, šta je ovaj đavo sebi umislio? Vidi!...

No, drago nam je bilo što ni on nije prošao baš neozlijeđen. Nekoliko puta je pri brzom okretanju pedala zaždio s bicikla da nam se činilo razvali se. Ali, to živinče bi svaki put samo tresnulo sa sebe prašinu i nastavilo voziti. Tako se prikandžalo za preotetu spravu, da mu je - ne Forko, nego ni Forkova mama nije uspjela otrgnuti. Šta ćeš, mogao je kad ovome tata nije bio tu. Znae, direktor je to, bolan, a ti stalno imaju posla u gradu!

Pokušavali su brojni nastavnici i nastavnice, no preuzeti ga od ovoga bilo je nemoguće.

– E, nađe se dilber da sve uredi! Ničije nije vječno... – umjesto da pomogne, neki zajedljivko je dobacivao iz mase. Ne bi ovaj tako pričao da je Forku tata bio tu.

Oko Orla je vladala opća gužva, ali nikog ko bi mu bicikl mogao iščupati.

Sad je i nastavnica maternjeg jezika odlučila da pokuša. Ona bi i mnogo više uradila za svog apsolutno posebnog direktora – ovo je bila samo prilika da to dokaže; pa ima i njen direktor nekog ko će mu sačuvati obraz, u to ne treba sumnjati. Zaletjela se crvenokosome, a kad ona nešto hoće, to i ostvari.

Strogo je podigla svoj mršavi kažiprst, drmnula glavom gore-dolje, uoštrivši prema njemu svoje sitne oči, ljuta, vrlo ljuta što novajlija ne vidi da ona sve to čini upravo zbog njega, jer je znala da bi svako školsko dijete koje je poznaje, takvu da je vidi, odavno već odustalo.

– Vidi ti!... Ma, znala sam ja da je s malcima najgore, pogotovo sa onima koji tek stignu. Ali brzo i oni uđu u kalup. Nevaspitano derište!

Još jedanput je rukom popodigla svoju uvijek dobro dotjeranu frizuru i odlučno nasrnula na drznika. No, štikle na dvorištu nisu odzvanjale kao u učionici, pa nisu ni davale onaj odrešiti, oštri ton zbog kojeg smo je najviše respektirali. Ah, da je ovo učionica, njene potpetice bi kresnule po podu, pa on ne bi imao vremena ni zrak da uhvati. Mi smo znali da nešto griješimo ako nam i kakav značajan pogled uputi, prije no i lupne štiklom. Ali ovaj nije imao priliku to skontati!

– Dokle ćeš ti, klipane, danas praviti scene, aaa? Šta misliš, treba cijela škola da se oko tebe okreće? Pa i ja moram doći, je li? Kako se ti ono zoveš?... Puštaj to, ili ću ti ja pokazati! Vidi ti njih, sve vrijeme slušam kako trabunjaju: te kotur, te točak, te biciklo, niko da se nađe da kaže pravilno. B i c i k l, pobogu! Puštaj to, šta si se tu zalijepio!?... Vidi ti, a!... Oteo tuđe, pa pogazi djecu!

Uprla je svu snagu da ga preuzme. Ali, kako ga je podizala tako se i klipao, kako ga ona lijepo nazva, za njim odizao! Unezgođena, jadvica, što svi vide da, koliko vuče ona na jednu još više tegli on i bicikl i nju na drugu stranu, napokon se dosjeti da mu otkači prst po prst. No, i to je bilo nemoguće. Orlove ruke su bile jednostavno prikovane za volan te je svaki pokušaj bio uzaludan. (Većina nas se tada zbog nečeg sjetila one slike sa vilom u začaranoj šumi!...) Nastavnicinu čud su svi znali i svako u selu joj je popuštao. Ponovo je, sad poprilično razočarano, zamahnula preostalom snagom, računajući da će se ovaj napokon otkačiti. No, malo čudovište se držalo kao čičak. Kad je sve bilo bezuspješno, još jednom se dala na otvaranje prstiju, ali kako je koji i uspijevala otkačiti, tako ga je on opet vraćao na mjesto dok se ona borila sa narednim. Tad joj se ono, kao kakav vuk, primače ruci, te joj svoje mliječnjake zari do kostiju. U lice joj je namah udarila vatra. Dakako da je dodatno bila uznemirena što je izazvala toliku pozornost (što kolega, što prisutnih roditelja), pa sve pusti i dostojanstveno podiže glavu. Neozlijeđenom rukom malo posloži kosu, a zatim se probi kroz gužvu, usput zakačivši curicu koja je upravo bila završila testiranje za prvi razred, te se zatekla u masi želeći da vidi šta se to ovdje dešava.

– Tuko jedna, gdje gledaš?! – reče gurnuvši je zdravom rukom i brzo nestade s vidika, stiščući ugrizeno mjesto.

Baš nekako u taj čas, neko iz mase povika:

– Diško imao nesreću! Stumbao kola usred Malog Ravna. Triput se tumbao! Eto mu ostala izvrnuta na krov. Jedva ga izvukli kroz razbijenu šoferšajbnu. – Malo spusti glas pa kao da šapuće: – Bila još nâka s njim, a on da proleti pored druge da ga ne vidi, umjesto gasa nagazio na kočnicu. Mlada samo vrat povrijedila. A s njim, bogami, vrlo je zajebano!...

Oro je najzad, ne obazirući se više ni na kog, okrenuo bicikl i zaputio se svojoj kući, dok je mati zadihano za njim trčala.

U Forkovom prisustvu, pa i kad je bilo neophodno, tog drzni-

ka nismo pominjali. Nismo mogli ni pojmiti šta bi još sve Forko smislio kako bi nas zabavio, da se nije pojavio taj divlji napasnik. No Forko nam se nakon ovih događaja sasvim promijenio. I nama u selu je postajalo previše mirno, reklo bi se dosadno. Nakon svega doživljenog s Forkom, više nismo mogli uživati ni u skakanju, ni u klisanju, pogotovu ne u čuvanju stoke. Ovo zadnje nam se čak i ogadilo!

Preko raspusta se nikako nismo kupali. A što je najgore, ova porodica je ubrzo nekud odselila i nama je, ne samo neobično zvrjanje onog bicikla, no i dosta drugoga još falilo. Oko škole smo se samo okretali onako uprazno.

Ljeto nam je prošlo u dosađivanju. Rijeka više nije mirisala na sapun, i niko kao Forko nije znao napraviti zabavu bacajući djecu u vodu iz koje bi, neko ranije neko kasnije, uvijek sva izronila. Niko nam kao on nije znao podariti taj osjećaj sreće nakon što ponovo udahnemo zrak. Jer, Forko je mogao ono što niko nije – uraditi sve što mu padne na pamet. A mi smo to znali cijeniti, prepoznati kao nešto bogom dano.

Gotovo da bismo i zaboravili kako je bicikl bio zanimljiv. da jednog dana crvenokosi Oro nije za sobom digao prašinu. Zvoncao je i smijao se istovremeno. Upravljao je držeći ruke visoko u zraku, a velika usta toliko otvorio da su mu se svi zubi mogli prebrojati. Neki su mu bili poispadali, a za njima ukoso izbijali novi. Široki, pločasti.

– Eheeej, haj'te da se vozamo! Evo vam da ga svi isprobate. Juriii!

I baš kao kakav orao, okrenu nekoliko krugova, pa se centrirao nasred školskog dvorišta.

– Hmm... – nesigurno promucnu neko od nas.

– Hm-hmmm! – ponovo se javnu onaj glas koji je jednom rekao da se točak okreće.

Senad Pepić

REFADIJA PEPA ABDIĆ

*Specijalna nagrada za
autentičnost pripovijedanja*

ŽENIDBA ARSLAN BEGA

Titulu je dobio po ocu Hasan begu. Čitavo selo je bilo Hasanbegovo i koliko god da su mu uzimale nove vlasti nakon odlaska Turaka 1912. godine, njemu je dosta ostajalo. Nije htio da ide u Tursku, kao što je to uradila većina stanovništva. Volio je svoju zemlju, vjerujući da će mu i dalje biti dobro. Imao je samo jednog sina, ostala đeca su mu umirala od dječijih bolesti, a da bi jedva koje napunilo pet godina, tako da ga je gledao kao zjenicu oka svoga.

Kad se rodio, dao mu je ime Arslan, u nadi da će njegov lav dugo poživjeti. Primjećivao je Hasanbeg da se vrijeme mijenja, pa je svoga sina poslao na školovanje u Stambol. Računao je da mu znanje ne može biti na odmet, koliko god zemlje da ima. Hasan begovo razmišljanje se vremenom obistinilo, tako da nakon njegove smrti Arslan begu ostade kuća sa okućnicom, nekoliko njiva, voćnjak, šuma i malo strmine.

Na isti način kao i otac mu, nastavio je da živi i Arslan beg. Bili su slične nafake, a nove vlasti mu priznaše školu, ali mu uzeše šumu i onu strminu zbog izgradnje puta i prepoloviše livade. Radio je kao učitelj i zaradio penziju. Kada bi se o njemu pričalo, nazivali bi ga starojugosloveskim učiteljem sa dobrom penzijom.

Te šezdeset i neke imao je preko osamdeset godina. Udovac. Od četrnaestoro djece koje mu je žena rodila, samo je pretekla jedna đevojčica, a i ona se sa šesnaest udala, čak, u Rožaje.

Kod nas je najčešće dolazio zimi, dok je tokom ljeta čuvao raskošni voćnjak, prepun petrovača, aršlama i pašinki da ih đeca ne krađu. Kako je bio dosta gluv, sjeo bi ispod voćke koja je bila

zrela za branje, a đeca bi se lagano iza njegovih leđa prošunjala i popela na petrovaču, napunila njedra i onda ga tobože gađala njima, ali bi ga obavezno promašila. Samo da bi ga probudila iz sna, jer bi on najčešće zaspao, i dala mu do znanja da uzalud vočku čuva. Djeca bi lagano sišla sa drveta i odšunjala se, a Arslan beg bi tužno za njima gledao, nemajući snage da potrči, a ni da vikne. Mrmljao je sebi u bradu ko zna koje psovke.

Djeca su ga doživljala, onako nejakog, na svoj način i nije im se u glavi poklapala slika o njemu sa pričom koju su slušali od roditelja da je Arslan beg bio stasiti učitelj i prvi savjetnik u selu. Uzalud bi ih grdili roditelji da je sramota što se tako ponašaju, ali dječji osjećaj da su jači od nekog toliko starijeg od njih, nije im davao mira. A Arslan beg je bio naučio da se cijeli život ponaša kao strogi učitelj, samo je malo zbog godina zastranio, pa ni njemu se nijesu poklapale slike ove današnje djece, sa onom koju je vaspitavao.

Kad bih ga ugledala, i meni bi često prošla ta misao o Arslan begu kao prvom savjetniku koji jedva hoda. A šta su i znala đeca o starosti? Računala su da će svi stari i nemoćni pomrijeti danas ili sutra.

Bilo je ledeno zimsko jutro i kroz prozor, išaran od mraza, posmatrala sam kako se Arslan beg primiče našoj kući. Milio je poput puža, pazeći da se ne pokliza. Na glavi je nosio fes (to je bio njegov statusni simbol, a za nas djecu malo neobična kapa), uvijek u istom kaputu od crnog astragana, dok su mu pantalone imale baš onako nizak tur, skoro do koljena, što je kod nas djece izazivalo podsmjeh. Govorili su da je okilavio, pa da tako mora da nosi pantalone. A šta je ta riječ značila, mogli smo samo da nagađamo i maštamo, jer po izrazima lica dok bi tu riječ izgovarali stariji, shvatili smo da je to nešto o čemu djeca ne smiju pitati.

Ušao je u našu sobu sa širokim osmijehom na licu, koji je otkrivao obje vilice bez zuba, oči su mu se smijale uramljene kratkim sijedim trepavicama, pa je iz daljine izgledalo da ih uopšte i

nema. Lice mu je šarala po koja bora, pa je više ličio na debelu buckastu bebu sa fesom na glavi.

Sa osmjehom ga dočeka moja majka vidno srećna, nazva mu iz svega glasa bujrum i on prođe da sjedne na sećiju koja se nalazila u vrh sobe. Mi se okupismo oko njegovih nogu da ga gledamo, a on lagano iz džepa poče vaditi smežurane pašinke, koje su mirisale na slamu. Majka istog trena stavi na ploču da kuva kahvu. Gledao bi netremice u moju majku kao u svitanje uzburkanim talasima, pa se ta svjetlost prelamala u njegovim zjenicama. Nije se pričalo dok se kafa kuvala, pa potom pila, sve dok se šolja koju bi odmah prevrnuo ne bi dobro iscijedila. Kad bi majka procijenila da se šolja dovoljno ocijedila, podigla bi je visoko iznad glave, suzila pogled da dobro vidi i tad bi nastala još veća tišina. Pogledala bi prvo u šolju, pa u njega i na sav glas, da je dobro čuje, izgatala tri proste rečenice: Mašala, beže, zdravlje ti je dobro, dugo ćeš poživjet', a evo stoji ti ubrzo i ženidba. Ponovila bi te riječi nekoliko puta brzo i glasno, da ih dobro čuje i upamti. Njegova dječja usta razvukla bi se od uva do uva, lice zateglo bez ijedne bore, nekako bi mu se i uši podigle, pa udaraju u obod fesa, a mi bismo počeli da se nekontrolisano smijemo, što je ljutilo našu majku. Ubrzo bi Arslan beg ustao i sad već bržim korakom izašao iz naše kuće zadovoljan. Majka bi nas korila za podsmijavanje, govoreći da je on došao samo zbog gatanja i da je sramota da se smijemo starom čovjeku.

Dolazile su žene njemu više puta, ali bi jedva sastavile mjesec dana i odlazile. Svaka od njih bi u zavežljaj više odnijela nego što je donijela, ali se to nije primjećivalo.

Bilo je proljeće i po selu se pronese glas da su Arslan begu iz Peći doveli udovicu koja je ostavila šestoro dece. Kad to ču moja majka, naglas sa dozom ljutnje prozbori:

- Čuš, Bože sačuvaj, da ona ostavi toliku decu i da dođe za kilavog Arslan bega? Došla je ona da odnese ono što nijesu uzele one prije nje.

Razmahnu se nevjesta po kući drugi dan po dolasku da sve pretrese, očisti, opere, izluftira ćilime, tako da se nije odmah moglo otić' na šerbet kod Arslan bega. Pospremila je i presložila tavan, sobe, pa i izbu. Užućela je hajat ko maslo. Vele da mu se žutilo videlo s puta. Prostrla po stubama šarenu krparu i okolo naređala limene kante od masla, iz kojih je virilo tek zasađeno cvijeće. Ućefio Arslan beg što je konačno dobio nevjestu kakvu je želio, pa ne izlazi iz kuće. Kad je komšiluk procijenio da je sve pospremljeno, po nekom nepisanom redu, dolazili su na šerbet i ostajali do kasno u noć. Znatiželjno bi gledali u bega kako je prati pogledom dok uslužuje goste i ništa ne vidi osim nje. Kad bi njemu od meraka na licu nesvjesno zatitrao osmijeh i gosti bi počeli da se smiju tako glasano, da ni oni sami nijesu bili svjesni kad bi prestali, već bi samo šakama protrljali lice obliveno suzama smijeha. Nevjesta je ćutala kao zalivena, da joj nijesu znali ni boju glasa, a da joj po licu nijesu mogli zaključiti je li srećna ili tužna. Pa, zaboga, ona je ostavila šestoro đece i koja bi to normalna druga učinjela!?

Sjutradan bi pričali kako je užućela pod, očistila prozore i ubijeljela zavjese od kamrika, na sećiju prostrla novu, tkanu stazu, a kalupe jastuke okitila jako uštirkanom ćipkom. Od bjeline zidova i ćipke mrijena bi im padala na oći, pa ne bi mogli gledat u nevjestu.

Ta me prića jednog dana natjera da odem, da je i ja vidim. Primićiću se kući osjećala sam neki ćudan stid, kao da ću voćke da kradem. Primijetila sam je još iz daljine, brisala je hajat, vitka i visoka, sa šamijom svezanom na potiljku.

Zaključih da je lijepa. Ćuh je i kako lijepo pjevuši.

Navikoše se mještani brzo da se Arslan beg oženio i da mu pomoć više ne treba, a nevjesta iz nekog razloga nije išla po komšiluku, samo je njega ćuvala i muzla tu jednu kravu što su imali, zbog freške varenike koju je beg pio nekuvan, tek pomuženu.

Selo se brzo naviklo na nevjestu i na bega koji više ne izlazi iz kuće. Narod se razmilje po njivama da završava svoje poslove

na vrijeme i sve utihnu. Tišinu je razbijao samo klepet kose i lavež pasa. Narod bi od umora polijegao sa prvim mrakom i ustajao sa svitanjem.

No, ova tišina ne potraja dugo, jer je vazda bilo dežurnih dušebrižnika koji prate šta se po selu događa, i brzinom vjetra pronije se priča da nevjestu često posjećuje rođak iz Peći! Dođe kasno noću, ostane da prenoći, i rano, u samo svitanje vraća se za Peć. Zato niko nije uspijevao da ga upozna.

Neđe pred sam polazak đaka u školu, raširi se glas da je Arslan begu žena otišla krijući, dok je spavao, a kad se probudio, dugo je uzalud tražio po oboru i dozivao i dozivanjem dao do znanja komšiliuku da se i oni daju u potragu.

Arslan beg je sjedio na sećiji zgrčen sa glavom među rukama, ne primjećujući više ništa, dok su komšije iz radoznalosti prvo zavirile na tavan – kad imadoše šta videt': tavan skoro prazan, ali dobro očišćen. Onda su na vrhovima prstiju više puta ulazili u sve četiri sobe kao da su slijepi, pa kad, ne vjerujući svojim očima, ugledaše sanduk sa haljinama da je otvoren, priđoše mu sa strahom i nevjericom, kad i on skroz prazan. Nijemo su gledali jedni u druge. Znali su da je u njemu pod katancem Arslan beg čuvao dukate, ali katanac je visio bez znakova odvaljivanja. U tom čudu su shvatili da je nevjesta kod njega stekla ogromno povjerenje i da joj je dao sve ključeve. Poneko se čak i preznorio od muke i same pomisli šta li je svega bilo u sanduku i da sad on tako zjapi prazan. I izba je bila skoro ispražnjena – ostale su samo prazne krošnje, koje su čekale da budu napunjene pašinkama brižljivo ušuškanim u slamu.

Arslan beg je patio, nije se osvrtao na ukradeni imetak, ostala je njemu penzija i nešto zemlje, ali dugo nije mogao da se ponovo privikne na samoću. Komšije bi ga naveče obilazile više reda radi, uzalud pokušavajući da ga razgovore, ali su polagano odustajali od posjeta, gubeći nadu da će begu vratiti njegov osmjeh. Koptio je polagano, pa mu se ćerka zabrinu da će uskoro

preseliti, te mu nađe u Rožaje ženu “po ugovoru”. Dogovorile su se da nakon begove smrti novoj nevjesti ostane penzija, a ostali imetak da bude ćerkino nasljeđe.

Imala je, vele, šezdest godina, omalena, mršava, sa dimijama čvrsto stegnutim u struku, a maramu je u dva čvora vezivala ispod brade. Ni lijepa, ni ružna – zborili su. Ja sam imala priliku da je jednom vidim – dok se kretala ličila je na vreteno. Žustro je hodala vrteći dimijama ukруг. Pazila ga je i hranila ko rođenog oca, a Arslan beg zadovoljan, nije primjećivao da polagano pada u postelju i sve rjeđe ustaje. Pamćenje ga je i dalje dobro služilo, slušao je danju radio i pratio sve događaje. I dalje su mještani povremeno dolazili kod njega na savjetovanje. Tad bi Arslan beg zatražio od žene da ga podupre sa dva jastuka, ispravio bi se kao da će tog trena stati na noge, pogladio bi se po bradi, lice bi mu dobilo znatiželjan izraz i koji sekund bi netremice gledao u svog sagovornika, očekujući pitanje. Na svako pitanje imao je odgovor, pa bi ljudi manje više od njega odlazili zadovoljni. Dok bi danio sjedeći na krevetu, mogao je da gleda koroz prozor, prisjećao bi se svojih đaka, ponavljao njihova imena onako kako su sjedeli jedan do drugoga u klupi dok ih je prozivao i ispitivao. Sjećao se svake čupave glave i njihovih nestašluka i svoje tobože strogosti. Sjećao se kako je ponekog od njih ispraćao na dalje školovanje i trudio se da ostane pribran, da ne poklekne pod uzburkanim emocijama, jer je znao da se nikad više neće vratiti i da će odrasti, a on neće biti svjedok njihovog odrastanja. Ovi što su ostajali kod kuće za njega nikad nijesu odrasli, ili on nije želio da odrastu, pa je, dok je imao snage, znao da ih u prolazu pomiluje po glavi, a ponekad bogme i priprijeti, zavisno od njihovog ponašanja.

Kad bi rođaci zimi dolazili na posadak, dugo bi im pričao o prošlim vremenima i kako će, po njegovom mišljenju, biti ubuduće. Dok bi pričao, često bi primijetili da mu preko lica prođe sjena tuge, tad bi zastao i svi bi ućutali, a onda bi se nakašljao, a to je bio znak da će nastaviti priču. Kad bi primijetili da je baš on-

ako raspoložen, poneki šeret od rođaka bi ga natjerao da priča o ženama, pa bi svi zbijali šale. On se nije ljutio, čak ga je priča i veselila, pa da je priča i po stoti put, dok bi nevjesta šutke usluživala posedničare vrućim kuvanim krompirima, turšijom, mladim sirom, a sve bi to zalijevali reskim rasolom. Furuna bi bubnjala, jer je Arsnbegu bilo hladno zbog ležanja, soba bi gorela od toplote, tako da bi se gosti poskidali do košulja. Nevjesta je na čudo gostiju išla bosa po sobi, pa tako jedne večeri Arslan beg vrisnu iz sveg glasa na nju da se obuče, da ne prehladi. Za baksuza, njegov rođak i bivši đak Zejnel, usudi se da progovori da joj čarape ne trebaju i da su joj stopala vruća. Kad to ču Arslan beg, naglo se ispravi iz postelje poput najjačeg momka, okrenu se prema rođaku i sa visoko podignutim prstom dreknu na njega:

- Otkud ti znaš da su njoj stopala vruća? Izlazi mi iz kuće i da te moje oči više ne vide, a tvoja noga da više nije kročila u moju kuću!

Uspravi se Zejnel lagano s poda, podvi rep i sjeti se po ko zna koji put kako ih je učitelj tukao snopom pruća po tabanima.

Zejnel Čupavi, tako su ga u djetinjstvu često zvali, sa dugom kosom preko ušiju koju je pritezao francuzicom, onako štrkljav, visok i od visine malo pogrbljen i nakrivljen. Jedihnik u majke, pažen i mažen i od tolike pažnje dosta onesposobljen za rad. Oženiše ga sirotom, vrijednom i lijepom. I oni već bili osiromašili, ali su nosili glas stare begovske porodice. Majka je nadzirala njegov brak, i dalje ga pazila, ne mareći to što je njegova nevjesta pod teretom i što mu je izrodila četiri sina. Po njenoj logici, dosta je bilo što se udala u begovsku familiju. Sadili su po malo duhana, kukuruza, pasulja i ostalih potrepština, držali jednu kravu i kozu, a kozje mlijeko je bilo namijenjeno samo za Zejnela. Njegova majka bi govorila šta ima da dijeli od te safice koju pomuze, tako da taman ima samo za Zejnela. Ušao bi Zejnel izjutra rano u njivu, ali sa prvom toplinom, legao bi na postećiju ispod jabuke i zaspao sve dok ne zahladi, a onda bi mu majka donijela na tepsiji da jede.

Uzela bi najljepše parče pite koje bi za njega kastile izrezala sa sredine tepsije, vazda se pravdajući da unučad ne odvaja od sina, ali da je on radio i da ga mora malo bolje prihraniti. Tamo će bi s poslom stao Zejnel, nastavila bi njegova žena i radila sve dok ne bi došlo vrijeme da pomuže kravu.

Zejnel, zbunjen što ga je beg išćerao iz kuće, sa rukama na leđima često bi zamišljen kružio po selu bez cilja, ne znajući šta će od sebe i kako da ispuni vrijeme koje je provodio kod Arslan bega, kod svog učitelja i dobročinitelja. Izgubio je volju za događaje po selu, prestao da smišlja šale i prepričava dogodovštine, jer nikako nije mogao da shvati u čemu je pogriješio. Džabe su mu objašnjavali, njegova prva i zadnja misao je bila ista o vrućim stopalima, pa je uporno i uzalud poručivao Arslan begu da se pomire.

Zejnel nije više mario nizašta i sve je rjeđe pričao sa svojom starom majkom, i sve manje sa ženom i đecom. Njegova glava zarasla u bradu, uokvirena kosom do ramena, nije mogla da shvati kako to učitelj neće da mu oprostite dvije riječi. Pronese se priča po selu da je obolio.

Zejnel je umro u šezdesetim, a da više nikad nije kročio u begovu kuću. Ostali su do smrti u nezboru, pa ga je selo više žalilo što se nije pomirio s begom i što je umro tužan, i to baš on, koji je zasmijavao cijelo selo. Kasnije su ga na sijelima često pominjali, prepričavali njegove zgode i nezgode, ali nikad nijesu zaboravili da su nevjesti vruće noge i da joj ne trebaju čarape. Majka mu poživje još neko vrijeme, ali i ona tužna preseli za njim. Pričali su da je po cijeli dan sjedela na minderu i pričala o njemu i u toj priči samo joj je klonula glava, a da izdah nijesu čuli, već su mislili da je prikunjala.

Slušajući o napretku svoje zemlje preko radija, Arslan beg odluči da svoju najveću i najljepšu livadu pokloni za izgradnju fabrike obuće. Bio je on dobro svjestan svojih godina i da će pred Boga morati kad Bog to bude htio i nije mu bilo žao, ali prije toga htio je nešto da učini, da osjeti radost davanja i da

njegov nijet bude čist. Iz iskustva je znao da je njegovo samo ono što ima da da, znanje stečeno školovanjem i iskustvom i bar dio imanja.

Usred najvećeg behara uđoše radnici u njivu. Zabrektaše motorke da je cijelo selo brujalo, padahu vočke kao da su strijeljane i obijelje njiva od behara kao od prvog snijega. Mještani su stajali oko njive i posmatrali – neko sa tugom, a neko sa srećom, zavisno od toga će je ko sebe vidio u toj fabrici.

Gledao je s prozora sjeću vočki i Arslan beg, osjećajući tugu za prosutim beharom, a i neku čudnu sreću što još nešto može da uradi za svoju zemlju, pa mu niz obraze potekoše suze i sliše se u njegovu sijedu bradu. Zadržale su se u njoj poduže, svijetljele, dok se nijesu same od sebe osušile, jer Arslan beg nije imao snage da podigne ruke da ih obriše.

Ta divna meka crna oranica, bez ijednog kamička, onako freško izorana, prekriverna jutarnjom rosom kao paučinom, presijavala se na suncu i ličila na polje prosutih bisera. Nijesam ja mnogo razumjela značaj Arslan begovog dobročinstva, niti ushićenost mještana, smetala mi je sva ta gužva koja je remetila moj mir. Znala sam da više nikad neće biti behara petrovača, aršlama i pašinki, da više nikad neće zametnuti, zarumenjeti se niti zamirisati. Djetinjstvo ću pamtititi po Arslan begu, njegovom fesu, kaputu od astragana, ženidbama i njegovom voćnjaku.

Arslan beg je živio 112 godina i bio najstariji čovjek u Crnoj Gori. Umro je u snu, a da niko nije primijetio njegov posljednji udah i izdah.

Žena ga je pazila punih dvadeset godina, dobila penziju nakon njegove smrti i, jedva hodajući, vratila se u Rožaje, da nastavi život kod bratanića.

Fabrika je uposlila mlade ljude iz okolnih sela, otvorila šansu za sigurnu budućnost, počele su se graditi nove kuće, kupovati namještaj, udavalo se i ženilo, jer sa dvije plate je budućnost bila osigurana. A onda se po fabrici pronese glas, da je fabrika otišla

pod stečaj i to nakon samo pet šest godina rada. Ugasila se kao i sve ostale fabrike u Crnoj Gori.

Selo upade u neku muklu tišinu, ljudi su jedno vrijeme dolazili u fabriku očekujući čudo, okolo hodali poput sjenki, u mimohodu se nijemo pozdravljali, sve dok ne dobiše rješenja da se u roku od četrdest dva dana jave na Biro rada.

Čamili su u svojim kućama, odviknuti od rada na njivama koje su obrasle stršljikama i trnjem. A i šta bi sijali kad nemaju kome prodat? Domaćini bi savijali duhan, pušili cigaru na cigaru, otpuhujući dim iznad glava, a sa njim i pomalo tugu, a domaćice bi kršile ruke razmišljajući da i danas umijese ujedno pitu za ručak i večeru, jer Bogu fala, imaju brašna, kopriva, lobode i štavlja.

Kad su se načekali čuda koje nije stizalo, a rat se u okruženju primicao kraju, oni otresiti se podigoše, pokupiše familije i razbježaše od Njemačke do Lukseburga, da potraže novu nafaku.

Nermína Subašić

DUG

Tu noć kad je aždaha sletjela u avliju Ekrema Kurgaša u Osmanbegovom selu, mjesec je bio nešto bledunjav i još se krio iz obližnjih brda, tako da on u prvi mah i nije bio siguran da vidi to što vidi. Tek pošto se goropad izvila na zadnje noge, a potom povila naprijed i unijela mu prema licu njušku, iz koje se pušilo, il' mu se samo pričinilo, dok je iz njega izlazila i posljednja kap Kadrine rakije, brzo se trijezneći zbog nestvarnog prizora, bi siguran da ne sanja.

Slušao je on još od malena priče o aždahi iz Đalovića pećine, koja je harala po okolnim brdima i selima, al' se do sad nisu susretali ovako – oči u oči. Pomirio se sa sudbinom, ionako mu život i nije bio nešto posebno – njiva, rakija i već odavno hladna postelja, i tako ukруг.

Mlad se oženio, il' bolje rečeno, mladog ga oženiše. Nije bio uzeo ni sedamnaestu, a otac navalio da ga oženi, kaže: da mu unuci što prije ognjište zapišaju.

Stari Hašim, njegov otac, nadaleko je bio čuven po svojoj hrabrosti, britkom jeziku i još britkijoj sablji. Gdje god bi se zađenula kakva kavga među narodima, svaki harambaša bi gledao da je Hašim u njegovom stroju, jer drugačije ne bi valjalo. Kud Hašim udari sa svojom oštricom, iza njega ostaje samo krv, uplakane udovice i nezbrinuta nejač. Neuk, kao i većina tadašnje sirotinje, nije pitao za koga se bije, zbog čega se bije, nego samo koliko će plijena i blaga ponijeti kad se sve to svrši. Donosio je kako kad, i opet su podno brda napravili malo kućerka i bili stalno na ivici koja ih za malo dijeli od sirotinje. A kako i ne bi, kad bi Hašim, dok bi dojahao iz neke daleke, do tada njima nepoznate zemlje, svratio u svaki brlog gdje su se okupljali ljudi skloni piću i svemu onome što uz to ide. Malo po malo bi odvađavao iz naprt-

njača, častio pićem i jelom sve one koji bi se zatekli u tim zadimljenim prostorijama.

Ti kratkoročni prijatelji bi se najeli i napili na njegov račun, podvlađivali mu i ulizivali mu se dok bi pričao priče o svojim pohodima i usput bi dobili i po koju šaku blaga, da im se nađe. Iako junak za koga se čulo nadaleko, imao je i on svoju muku zbog koje je ovako rasipao krvavo stečeno. Ponekad mu se zbog nje ni kući nije išlo. Nalijetao je na tuđinski mač da prekрати tu tegobu u psima, al' smrt ga nije htjela sebi, samo bi ga parnulo prije nego što bi ruka koja drži sječivo klonula pred njegovim naletom. Pun očajja i ispunjen nekom gorčinom, spas bi nalazio u zamagljenom pogledu koji mu je donosila tečnost koja prži sve u njegovoj utrobi...

I tako, Ekrem sa ocem Hašimom ode u Godušu, čuo otac da tamo u nekog Derve Bošnjaka ima kćer, samo što nije prispjela za udaju. Teško je u ovim brdima naći sebi saputnika za život, malo se rađalo, svake godine sve manje. Otišli on i otac, a vratilo se troje. Začudo, djevojka bijaše lijepa, što i nije bio čest slučaj u ovakvim pogodbama. Godine su od tada prohujale, a on i žena mu Derviša ostadoše jedno drugom jedina utjeha. Iz njihovog kućerka podno brda nikad se nije začuo dječiji ni smijeh ni plač. Kuća bez potomstva i nije kuća. Vremenom se udaljiše jedno od drugoga i nastaviše da žive zajedno samo zato što drugačije nisu umjeli.

Goropad je zagledala njegove oči, vrtila glavom oko njega i odhukivala. Onda je progovorila ljudskim glasom:

„Ekreme Kurgašu, ti li si?“

„Ja sam“, odgovorio je glasom čovjeka koji i nema više puno toga da izgubi.

„Kurgaš... znala sam jednog takvog... davno... prije tvog rođenja... Hašim... Ču li za njega?“ „Hašim je bio moj otac. Drugog u ovom selu, koliko znam, nije bilo.“

„Tvoj otac, kažeš... Pa, moglo bi biti... Kad te bolje pogledam, k'o da malo sličite.“

„Kažu mnogi da smo k'o jaje jajetu.“

„U svemu?“

„Trebalo bi bit'...“

„Bolje da niste... Mislim, bolje za tebe.“

Začudenim pogledom je ispratio ovo posljednje.

„Taj Hašim...Tvoj otac... Dužnik mi je.“

„Sve što je moj rahmetli otac bio dužan, ja odužih... Odužiću i to.“

„Nisi me ni pitao šta, a već nudiš... Da se ne prevariš...“

„Sve što je moj otac imao i imanja i duga ostalo je meni...“

Nema se tu šta pitati... Dug je dug...“

„U pravu si, Ekreme, dug je dug... Ovo je veliki dug... Nije se pazilo kad se zaduživalo... Godine su prošle, skupilo se toga. Naraslo...“

„Koliko je da je. Dug mog oca, moj je dug.“

„Pošten si čovjek, vidim. Takvi su rijetki među vama ljudima.“

„Tako me otac naučio, samo pošteno i sa obrazom.“

„Otac, kažeš... On nije bio takav. Ostavio ti dug... Veliki dug...“

Težak dug.“

„Moj otac je bio pošten i dobar čovjek. To svi kažu.“

„Svi kažu?! Ispričaj ću ti jednu priču, red je da je čuješ prije nego što vratiš tuđi dug.“ „Priču...?“

„Jednom davno, ima jedno pedeset godina, pred Đalovića pećinom začuh ljudski glas. Ne volim kad me neko uznemirava, zato i jeste tako težak put do nje. Pred pećinom me dočeka čovjek skrhanog i umornog izleda. Nikakav zalogaj, što bi se reklo. Ovdašnji ljudi svašta o meni pričaju, i što mogu, i što ne mogu, i što jesam, i što nisam. Reče da se zove Hašim Kurgaš i da je čuo da ja imam velike moći. Priupitah ga kako se usudio da dođe pred moju pećinu, zar se ne boji za svoj život. Reče mi da postoje stvari i vrijednije od života. A šta to čovjeku može biti vrijednije od vlastitog života? Novi život, reče čovjek. Dijete je najvrijednije. Vidiš, Ekreme, nisi ti prvi u svojoj sorti koji živi u praznoj kući. Strah od

zatiranja korijenja natjera čovjeka na svašta. Pa i na dogovor sa ovakvim kao što sam ja. Kažu da nemam srce. Evo, ti prosudi – tvoj mi otac nudio život za život, odmah. Dijete da osvane u kući, ja da uzmem njegov život. Pustih ga i rekoh mu da će te godine dobiti sina, nek uživa u njemu do njegove osamneste godine. Na sinov osamnaesti rođendan, da dođe isto ovako pred pećinu i da plati dug. Znam, neki bi rekli da je to da mu dug bude još teži, još gorči. Može se i tako gledati. Opet, šta ima tvoj otac od dogovora ako se ne poigra sa sinom, ako ga ne gleda kako raste, a dug ionako mora platiti kad-tad. Ja ga čekah tog dana, al' on ne dođe, prodoše i godine, a dug osta. Toliko o ljudskom poštenju, a dug se mora platiti.“

„Moj otac je umro dan prije mog osamnaestog rođendana. Bio je tih dana ćutljiv, sjećam se... Želio je što više da bude sa mnom, da me gleda... Nikad nije imao tako tužan pogled. Sad znam i zašto.“

„Tužno... Da imam srce, možda bih i zaplakala... Ovako, zora će, a meni valja nazad u pećinu... Da ja naplatim svoje, pa da se rastajemo, moj Ekreme.“

„Dug je dug“, reče Ekrem i uđe u svoj kućerak. Leže pored svoje Derviše i obgrli je kao one prve noći kad su sanjali o gomili dječurlije koja će lijetati po avliji, a sa koje se aždaha upravo spremala da duboko duhne u kuću.

Te zore je izgorjela skromna nastambina Ekrema Kurgaša.

Pričalo se kasnije da je Ekrem pokasno došao kući i, poprilično pijan, ostavio neugašen duhan koji je tinjao. Fijuk jakog vjetra, koji se začuo te zore u klisuri, raspirio je vatru i u njoj su nestali i on i njegova Derviša. Neki su se kleli da je vjetar podsjećao na lepet velikih krila koja su nestajala prema Đalovića pećini.

Живко Ђуза

МИЛАНДА УКИДА КИРИЈУ

Био је на измаку снаге, па уздахнувши, напоскон стаде. Настојећи да се орјентише, гледао је тамо и овамо, док му поглед не запе за број шездесет четири. Разгледао је још неколико тренутака, па тихо промрмља:

- Надам се да овај пут нисам промашио!?

Онда се, као да нешто тражи, некако лијено осврну. Опет је шарао очима лијево и десно док на крају не поче гристи доњу усну. Уздахну.

- Нема шта, то је то. Нисам ваљда побенавио и преко ноћи заборавио.

Дамари велеграда били су нешто слабији, али је на периферији саобраћајна бука била готово несносна. И овдје, на благом јесењем сунцу, као стријела правим путем, без престанка у оба смјера шибала су аута, а пјешаци стварали гужву на тротоарима, групишући се код семафора и на градским стајалиштима.

Када је ушао у двориште, Јован још више успори ход, лецнувши се мало због тога што је затварајући капију, нехотично нешто јаче лупнуо вратницом.

Трагајући за што је могуће јефтинијом студентском собом није се смиривао већ данима, све док није јуче, када је већ био пао с ногу, набасао на ову кућу, чврсто ријешен да се, ако ништа, бар привремено скраси и до даљњег не подбија табане – само ако станарина буде одговарала његовом плитком, студентском џепу. Тек је овлаш погледао собичак који му је показала будућа газдарица. Висина кирије му је потпуно одговарала, па су се веома брзо договорили око свега. Међутим, враћајући се назад, по личне ствари, у желуцу је осјећао неку чудну мучнину и с разлогом је постао веома

нерасположен. Газдарица томе није била крива. Примила га је достојанствено и љубазно, са неким питомим осмијехом, говорила благо и разговјетно, све док се, као да је пао с неба па у ребра, није појавио њен муж. Чим је тако ненадано бануо, све се окренуло тумбе. Због чега је тај кошчати рмпалија био надрндан, Јован није никако могао докучити, али га је његов кочијашки наступ страшно погодио. Запрепаштен, зинуо је од чуда и са дозом велике нелагоде нетремице буљио у неотесаног незнанца.

Нељубазни домаћин га је ошинуо мрким погледом, да му се одмах смркло пред очима. Већ се био поколебао и на корак од тога да одустане од смјештаја, који је након толико мука био на дохват руке. Ни сада, након преспаване ноћи, није му било јасно шта га је то јуче задржало и привезало за мјесто, да се укипи и остане окамењен да слуша рафално хистерисање тог њему антипатичног човјека, који је онако пјенећи мијешао екавицу и ијекавицу и просто гутао многе ријечи. Било је очито да некуда и због нечега жури, јер када је зграбио врата шкоде, као да их хоће откинути, добацио је жени:

- Ето, никада ми се не да на вријеме кренути! Опет касним! Него, знаш шта, Меланија!? Нека овај школарац опет погледа собу, па по вољи му. Ако му паше, паше, а ако не, нека како оно кажу „пољуби па остави“. Ако неће он, има ко хоће. Други једва чекају, као запете пушке.

Пратећи погледом одлазеће ауто, Јован се још више сневесели. Ђути и мисли. Свашта има у овом Београду, просто да човјек не повјерује. Личи ми на нашег вр'овца, право планинца, који само два пута годишње долази у чаршију. Права крајишка буква, која се примила на београдски асфалт! За овог грубијана није велеград већ моторна жага у Рокином Долу. Као створен је за обарање смрча и јелика и волтање балвана...

Из омаме трже га тихи глас домаћице, која се благо насмијеши.

- Не брини, не мисли он ништа лоше. Само, такав је. Надође га понекад, па мора да се издува. Послије тога добар је као хлеб. Крви би ти дао. Веруј, јак пљусак најбрже престаје!

Мада се након тих ријечи мало примирио, Јован се ни до данас није могао ријешити чудне нелагоде. Газдарица се и даље смијешила.

- Заборави ово и не примај к срцу. Што видиш не види, што чујеш не чуј! Сутра донеси ствари и усељавај.

Током ноћи, па ни сада Јован се није орасположио.

Док се присјећао јучерашњег непријатног сусрета са човјеком чије име није ни запамтио, по ко зна који пут се питао због чега није одустао и потражио смјештај на другој адреси. Још када је и данас угледао мрског му домаћина, нешто га стеже у грлу. Снебивајући се, спустио је двије велике и тешке торбе, климнуо главом и невољно га поздравио.

У глави му је бубњало.

- Ух, какав је овај чобан, још ће развалити јучерашњи договор око смјештаја.

Махинално пријеђе руком преко чела.

- Тако ми и треба када сам свиленко и увијек прелазим преко свега.

Међутим, овај пут чекало га је велико изненађење.

Ни трага од оног јучерашњег неотесанца, мрзовољног и набуситог човјека. Домаћин се разведрио, развукао осмијех од ува до ува и кренуо према њему као да ће га загрлити. А тек када је проговорио, Јован се шокирао и нијемо се у себи питао:

- Откуда одједном оволика срдачност!? Ко зна шта се иза овога крије?

Домаћин везе као да се годинама познају.

- Добро ми дошао, земо! Значи ниси се предомислио? Мислио сам да ћеш се како оно код нас кажу „сигурно попишманити“. Е, нека ниси, алал ти вјера! Кад ми је синоћ Мела препричала ваш јучерашњи разговор и када сам сазнао одакле си, кажем јој одмах да не само што смо земљаци, већ смо и из истог села, тако рећи комшије. Као што си ти сада, тако сам и ја прије четрдесет и кусур година кренуо овамо, пјешачећи до аутобуске станице преко превоја Чагрљан...

Пришавши ближе домаћин потапша готово ошамућеног Јована по рамену и први пут га одмјери истински од главе до пете и са видљивом дозом сјете настави причу.

- Онда, када сам као ти сада, дошао у престоницу, уписао сам грађевину. Није ишло, обнедало се. Нисам имао ни у лијевој ни у десној. Да се прехраним и да не дреждим на улици накупао сам се канала и наиргетовао на грађевинама. Испити су ишли како се оно каже “на гурање”. Нисам хтио остати вјечити студент, па сам баталио факултет. Данас ми је жао, али шта се може!?

Након тога домаћин се прену и насмија.

- Баш сам се разраколио, није ми жена равна, брбљам као каква снаша на прелу. Немој замјерити срце ми је колик’ Авала кад угледам некога из свог краја! Ух, као да су ми врале попиле мозак! Не знам да ли сам се јуче у оној журби уопште представио, а ако нисам, ја сам Милан! Ови овдје ме назваше Миланда, ваљда што сам како кажу незграпан. Не мари, нека причају, има гдје стати, то не зарезујем превише и не љутим се, јер прича има гдје стати.

Миланда одмахну руком и у некакавој недоумици подиже обрве. Изгледало је да ће стати са монологом. Међутим, као да га нешто опаучи по глави, нагло се трже.

- Не каже се џаба еглен диван, кући зијан! Ја се запричао, нити шта чујем, нити видим, умјесто да ти понесем барем једну торбу. Видим да су обје тешке.

Попут првачића Јован збуњено муца:

- Нека, не треба, хвала вам.

Онда се још више пренерази. Домаћин је већ зграбио већу и тежу торбу и носи је према главном улазу, тамо гдје станују он и Меланија. Јован заусти да нешто каже.

- Али...

Милан се од срца насмија и не да му да дође себи:

- Нема ту никакво али! Није мој земљак, први комшија из родног села за онај собичак у помоћној, дворишној зградици. Под овим кровом има мјеста, може се коло играти. Има да се земо раскомоти, као да је у својој кући, с ону страну Дрине.

Онда одсјечно махну руком.

- Хајде, само напријед. Немаш се чега стидјети. Прво да попијемо ракијицу за добродошлицу, па кафу. Онда ћемо сапрати кафу, ракијом. Ако си уморан раскомоти се, људски одмори, па да се сити испричамо.

Када се обрео у домаћиновој дневној соби, Јован се осјећао још нелагодније. Покушава докучити куда све ово води. У себи је, сам себи говорио:

- Да не повјерујеш. Како ме је јуче дочекао, а види сада? Онда грубијан, данас питом и мекан као зечији репић!?

Чудећи се наглој промјени, поглед је скренуо према домаћици. Опет се добрано изненади. Колико год је дјеловала успорено и кретала се тромо, као да фучи јаја, Меланија се одједном размрдала. Хитро је поставила сто, донијела слатко и ракију, па на плинском шпорету приставила кафу.

Милан је такође испрати погледом, па ће весело:

- Видиш моје Меле, Бог јој дао. Зна шта је ред. Овдје иде прво слатко. У мислима сам био у родном крају, па као што нама приличи и по нашем крајишком обичају била ми је на уму само ракија. Меланија је, знаш, овдашња – рођена Београђанка. Поштујем и њихов и наш, крајишки обичај. Она такође.

Милан само мало предахну па развезе са причом, тако да још нико није могао доћи до ријечи.

- Е мој земо, мој Јоцо, не можеш замислити колико ми је драго што се сретосмо. Узми, узми слатко, па да попијемо ракију и наздравимо за сретно виђење. Нећемо стати на једној ракији. Кажу једна ко ниједна. На двије си ноге дошао, па ћемо и другу. Послије како се тамо код нас каже, 'ајмо још по једну па ћемо низ Медну!

Ускоро им се, донијевши мезу, придружи Меланија. Милан никако да се угаси.

- Јоцо, ништа не брини. Имаћеш мир, моћи ћеш учити колико те воља. Дјеца су нам велика. Троје их је, два сина и кћерка. Имају свој посебан простор. Нису тренутно код куће, отишли су на некакав концерт. Тако је то, младост не мирује. Ако, ако, неће никада млађи. Твоја соба је одвојена и одмах је ту изнад степеница.

Домаћин "затеже" ручну, успори са монологом и поче распитивати о новостима из завичаја. До тада ћутљива, и Меланија постаде љубопитљива. Све је занима, а највише да ли је тамо, како прича њен Милан тако лијепо, бајковито, како људи живе, друже ли се и тако до унедоглед...

Јован никако да се опусти, и даље је скучен, а на питања одговара као на суду - са да или не. Милану није било тешко да се у разговору опет пробије до мјеста коловође:

- Драги мој земљаче, не можеш ни замислити колико ми је данас жао што сам баталио факултет, али шта се може. Оно, јест' да сам се, како кажу - опет колико толико у животу снашао. Имам, хвала Богу свега, имам породицу, имам појести и попити, обући, имам гдје лећи. Надам се да ће дјеца бити упорнија. Добри су ђаци и студенти, биће нешто од њих. Одмахну руком као да тјера досадне муве па настави.

- Чим сам пустио коријене у Београду, брзо сам се оженио. Рекох - Мела је овдашња, рођена Дорђолка. Слажемо

се добро. Кад треба, увијек неко попусти. Продали смо по договору њезин стан и купили плац овамо на периферији. Не много, али је ипак мало мирније.

Јован ћути, клима главом и у себи се пресабира:

- Јуче бих се заклео да овај Миланда не би никоме ни за милиметар попустио. Види чуда невиђеног умјесто у собичак, угура ме право код њих, као да сам њихов. Само... колику ће ми сада кирију одрезати!?

Као да му чита мисли и нуткајући га да замези, домаћин га потапша по рамену:

- Да знаш и ово – хранићеш се код нас, да се не потуцаш по мензама и експрес ресторанима! Шта је једна кашика више? Кирију ћу ти смањити!

Кад то рече, Миланда се грохотом насмија:

- Знаш како ћу ти смањити кирију? Укинућу је! Нема кирије. Годину дана ти не тражим ни жуте банке. Има само један услов! Хоћу да будеш вриједан, да завршиш факултет! Кад нисам био упоран ја, онда да се барем похвалим грађевинским инжењером из свог села. Толико од мене!

Senad Pepić

Božidar Proročić

GLASNIK

Zima je polako gasila zlatno-žute boje jeseni osvajajući dio po dio Bihora. Naša porodica živjela je ispod vrhova planine Lađevac. Pogledi su pucali u beskrajnu daljinu i prema Pešterskoj visoravni, kojom su prolazili brojni karavanski i muhadžirski putevi. Planinski potoci su se slivali ka koritima rijeka, noseći poneki plod jabuke i kruške, koje je vjetar otkidao sa grana. U daljini se čuo glas mujezina i poziv na molitvu. Mnogobrojna stada ovaca pružala su se preko proplanaka. Osmanlijska vojska držala je čvrstu stražu na Bihorskoj tvrđavi. Povremeno bi iz nje izlazili vojnici koji bi pratili i čuvali karavane.

Bio sam najstarije dijete u desetočlanoj porodici. Naš babo, Derviš, pobožan insan, od malena nas je naučio da čitamo i pišemo. Uvijek bi svi sa pažnjom slušali njegove poduke. Sestre su majci Šefiki bile pomoć u svim kućnim poslovima, ali i oko ovaca i govoda. Dok su one čuvale ovce, mi smo pomagali u radovima u polju. I ove kasne jeseni, kao i mnogih prethodnih, sabirali smo plodove i igrali se dok je sunce polako zalazilo iza jela kojima smo bili okruženi. Posijedali smo svi oko vatre već sa prvim sumarkom, dok je naša majka vruću pitu krompirušu zajedno sa kiselim mlijekom postavljala ispred nas. Iza akšama bi se palio fenjer koji je osvijetljavao našu kuću. U daljini se čulo zavijanje vuka, dok su psi oko naših torova neprestano lajali i trzali svoje lance. U daljini se čuo jasan i jak galop konja koji se ržući približavaju našoj kući. Kiša je rominjala. Pogledali smo se međusobno, pomalo uplašeni, a naš babo hitro skoči i otvori jaka bukova vrata noseći fenjer. Pogleda u daljinu. U tom trenurtku, pojavi se pred našu kuću glasnik. Bio je to Faris iz dalekog Stambola, koji je jednom godišnje donosio abere u tvrđavu u Bihoru, uvijek njenim komadantima. Mi, znatiželjna djeca, iskočismo radoznalo iz kuće. Babo pritrča,

prihvati glasnikovog konja za uzdu, a on stade da se propinje i trza. Da ga umiri, babo polako reče:

- Mir, mir... mir... Dobar si ti konj, dobar...

- Selam alejkum, čestiti efendijo Derviše – reče pridošlica.

- Selam alejkum, Farise! Otkud ti ovako u kasnu jesen? Samo što snijeg nije udario?

- Pričaću ti sve po redu, čestiti efendijo, samo da predahnem malo posle dalekog puta...

Faris siđe sa konja, a mi uočismo: na njemu dvije male ledenice srmom ukrašene, dok mu sablja krivošija sa osmanskim ornamentima na koricama i balčaku, pod fenjerom bliješti, iako je noć. Na njemu uniforma što ističe njegov vitak stas, na glavi mu crveni fes, a o konja okačena puška šišana, rad bosanskih majstora. Na pušci dva Farisova slova. Na konju bisage, a u njima carski aberi i druga važna dokumenta koja Faris treba da preda komadantu tvrđave. Babo priveza konja dok mi brzo postavismo sijena pred njim i u drveno korito nasusmo vode. Uđoše polako u kuću, a mi se pribismo u jedan kutak da sve posmatramo. Po našem adetu babo postavi sofru, a majka Šefika pred Farisa još uvijek vruću pitu i kiselo mlijeko, da se posluži i okrijepi od dalekog puta. Iz svojih bisaga, Faris predade majci malo lokuma i kahve, a nama djeci po kocku šećera. Faris odlomi komad pite i zamišljeno pogleda prema babu Dervišu. Reče mu:

- “ Efendijo Dervišu, nije dobar aber. Silna turska carevina se povlači iz ovih krajeva. Turska gubi rat. Sultan nije zadovoljan sa mnogim komadantima. Nosim aber da komadant Bihorske tvrđave mora biti premješten u Džebedžijski korpus. Ne znam kako će on to prihvatiti. I do sada je često komadant tvrđave u Bihoru pružao otpor sultanu Selimu III, a on sada formira novu vojsku koja se zove Nizami džedid. Znaš i sam da je komadant rđav insan , bojim se kako će reagovati na mene, možda me zatvori u zindan. Sebe sam dao carskoj službi i znao sam kakav je poziv vo-

jnika. Tokom svih mojih putovanja od Stambola do Bihora, mogao sam po stotinu puta poginuti. Samo me je dragi Allah sačuvao, moje umijeće i moj hitri at, kroz sve ove gudure, gore i klance.”

Faris tada pojede odlomljeno parče pite i zamišljeno pogleda mog baba. Babo onako mudro i smireno progovori:

- Farise, teška su ovo vremena. Treba biti mudar. Znaš i sam da poziv vojnika sa sobom nosi često zlo, a ti si svoj put sam birao. Prijatelji smo dugo godina. Tu sam da ti pomognem onoliko koliko mogu. Sve je u Božjima rukama i sve nam se dešava sa nekim razlogom.

- Znam čestiti efendijo, znam! Samo te molim da ovo pismo koje ti sada predam sačuvaš za slučaj da mi se nešto desi i da ga pošalješ u Stambol mojoj porodici. Napisao sam ga u jednom od hanova usput. Puno sam razmišljao tokom samog puta o svemu. Nisam znao što da napišem svojim roditeljima. Teške su me misli morile; glasnici znaju i čuvaju mnoge tajne – to su insani od najvećeg povjerenja za carevinu, ali, ipak, na kraju ko previše zna brzo i strada. Osjećam da sam blizu toga.

Zaćutaše obojica. Kiša poče da prelazi u snijeg, a vukovi prestaše sa zavijanjem. Gromovi su parali planine po Bihoru, dok su jele izgledale strašno u toj noći, kao vojnici na mrtvoj straži. Povijale su se grane pred udarima sniježne oluje. Velika je sila prirode koja se poigrava sa našim životima. Babo polako pogasi fenjere i svi odosmo da spavamo bez riječi. Bilo je kasno. Polako smo utonuli u san. Krajčikom oka vidio sam da je Faris na sebe pored ognjišta prigruo ovčji kožuh i da je ubrzo zaspao.

Ranom zorom su na malenom pendžeru jaki mraz i snijeg ispleli svoje čudesne figure. Hitro sam poskočio. Međutim, Faris je sa svojim atom sedlenikom već odjahao ka tvrđavi. Ta tvrđava je čuvala Bihor od upada arnautskih plemena, ali je čuvala i vojnike osmanske carevine na samoj granici. Mi, djeca, zaboravismo onaj razgovor od prošle noći i vratismo se našim

dječijim igrama i obavezama. Brinuo me babov izgled – bio je čudno zamišljen. Nismo smjeli da pričamo, niti pitamo bilo šta o događaju prošle noći.

Poslije nekog vremena došao je kod baba komšija Faruk, koji je čuvao svoje malo stado ovaca neposredno u blizini tvrđave. Babu je ispričao kako je čuo razgovor vojnika na straži koji su govorili da je komadant tvrđave bacio u zindan glasnika Farisa i da mu je odredio smrtnu kaznu. Komandant se već bio odmetnuo od silne Osmanske carevine, nije želio da prepusti svoj položaj drugome, jer je ta tvrđava njemu bila njegov Bihor, njegova porodica, njegov dom, njegov život, uspjesi i neuspjesi. Bio je rob tvrđave. Računao je – ako pogubi Farisa, turska carevina će pomisliti da nije ni stigao do tvrđave, već da je stradao tokom dugih puteva, i da će se tako zaboraviti carski berat. Dok je Faruk sve ovo pričao, babo ga je sa pažnjom slušao, a u krajičku njegovog oka skotrljalo se krupna suza. Znao sam da žali Farisa. Posle nekog vremena Faruk ode. Bližilo se podne i babo se pripremao za namaz. U jednoj ruci je držao brojanicu i govorio dovu. Nama je kao djeci sve to bilo prirodno, jer je babo svaki dan u isto vrijeme obavljao dove. Posle nekog vremena babo oštrim glasom viknu:

- Šefika, nek večeras djeca ranije pođu leći. Ja idem da završim jedan važan posao i nemojte me čekati. Doći ću kasno.

Niko od nas nije znao gdje je babo na konju krenuo i što je naumio. Vidjeli smo da je u bisagama spremio tri male ledenice i dva manja handžara. To nije slutilo na dobro. Polako je suton padao na planinu. Utihnuli su svi glasovi. Vjetar je počeo zlokobno da huči kroz vite jele. Kerovi su prestali da laju, padao je zimski mraz, osjećali smo svi neku nelagodu. Majka nas je zabrinuto gledala. Večeras se ni vuci u daljini nisu čuli. Svi smo se skupili oko porodičnog ognjišta. Počeo je prvi, pravi snijeg. Priroda nigdje nije tako surova kao na planini. Tišina... i samo tišina.... Legli smo pored ognjišta. Odjednom se čuo galop konja koji je kroz noć rzao tako strašno i surovo, kao da je neka neman. Znali smo da neće

biti dobro. Majka priskoći i sa lučem upali fenjer, otvori masivna vrata i ču promukli glas našeg baba:

- Šefika, Šefika, ranjeni smo obojica. Za nama je potjera. Brzo skloni djecu iz kuće. Zapaliće nam sve. Sakrijte se u Vilinu pećinu i čekajte nas tamo.

Brzo nas majka sve pokupi, uze samo jednu pogaču i malo sira i tople suknene ogrtače za sve nas. Iako je noć bila strašno hladna, sa jakom mećavom, stigismo do Viline pećine onako polugoli i u strahu da će nas potjera stići i da ćemo mi djeca postradati. Vilina pećina bila je sakrivena u stijeni iznad jela, i sa nje su se tačno mogli vidjeti naša koliba i naš tor. Vrijeme je prolazilo. Smrzavali smo se, iako nas je majka sve prglila. Billi smo privijeni jedno uz drugo, šćućureni u strahu. Bjelina mećave je svuda oko nas osvajala planinu. Blizu naše kolibe čuli su se brojni pucnji. Naš babo Derviš i Faris pucali su na potjeru. Znali smo da će biti teška borba. Majka je neprestano plakala strahujući za nas i za baba. Nismo imali sa čim da upalimo vatru, a i da smo imali, nismo ni smjeli. Vidjeli bi nas, a plašili smo se za naše živote. Čuli su se pucnji, vika, krici. Sve je bilo jezivo i strašno. Nismo znali što se dešava. Poznali smo Farisov glas kad je viknuo:

- Nikada se predati neću! Dao sam zakletvu!

U pećini smo čuli i glas zapovjednika tvrđave. Vikao je:

- Sve spalite, a ovce im odjavite u tvrđavu. Neće ovim krajem nikada više nijedan glasnik proći. Pronađite članove porodice i sve ih pogubite. Ne želim da mi se bilo ko od njih sveti. On će da oslobađa glasnika. On. Obični insan. Nema praštanja, nema milosti.

Nakon rečenog, zapovjednik se počeo smijati.

Vojnici su nas sa lučavim bakljama čitavu noć tražili. Nisu uspjeli da nas pronađu. U zoru su se vratili u tvrđavu. Neprestano smo plakali dok smo gledali kako gori naša koliba i sve u njoj. Sve je te noći bilo protiv nas: snijeg, hladnoća, mećava, potjera... Bio sam najstariji i pitao sam se zašto nam se sve ovo dešava, kad smo znali koliko je babo privržen vjeri. Majka nas je tješila. Ta strašna

noć nas je proganjala hladnoćom kao da želi da uzme živote svakog od nas. Majka nam je rekla da se pribijemo jedno uz drugo uz samu ivicu pećine. Bile su nad Bihorom mnoge jeseni i zime, ali ova je bila najstrašnija. Počeo je po nama da se hvata led, pa je uplašena majka skinula svoje sukno i prikrila nas. Počeli smo da tonemo u san, što od umora, što od hladnoće. Zaspali smo sa suzama na obrazima. Probudila me blještava bjelina snijega. A i mraz. Viknuo sam:

- Majko, majko - jer sam vidio da je bila sklupčana uz mene. Majko, jesi li dobro, majko...?

- Majkooooooooooooo...

Nije se čula nijedna njena riječ i briznuo sam u plač. Brzo sam se istrkao i skočio, rukama sam gurao braću i sestre da ih probudim. Ali, majku nisam mogao. Preselila se u dženet. Bio sam slomljen. Svi smo lili suze nad njom. Dala je svoj život za nas, smrznula se ove strašne i surove noći da bi nas ugrijala. Čitav svijet se srušio nada mnom.

Gledao sam da umirim braću i sestre, svi su bili mlađi i svi su plakali. Krenuo sam sam ka selu, da dozovem pomoć. Gazio sam kroz duboki snijeg koji je bio viši od mene, probijao sam se kroz smetove. Teško sam disao a glad me je morila. Ruke su mi bile crvene, izmrzle, a moje suze su se pretvarale u ledenice koje su se lijepile za obraze. Stigao sam do naše kolibe od koje je ostalo samo zgarište. Ugledao me naš komšija Halil. Onako promrzlog brzo me prihvatio i na rukama odnio u kolibu koja je bila prilično udaljena od naše. Bunovan, pokazao sam rukom prema Vilinoj pećini i rekao da su mi gore majka, braća i sestre. Nakon toga se više ničega ne sjećam....

Dok se Halil borio da me oživi, na pragu kolibe se pojavio moj otac. Onako mudrački mi je rekao: „Sve će biti dobro.“ Priviđao mi se...

Kada sam se nakon par dana osvijestio, rekli su mi da su se borili da me istrgnu iz zagrljaja smrti i da su stalno bdili nada

mnom. Oko mene su bili moja braća i sestre. Briznuo sam u plač kada su mi rekli da je i babo ubijen, kao i Faris, da se u planini nalaze mezari njih dvojice i moje majke. To saznanje bilo je gorko iskustvo, gore od smrti koja me okruživala. Komšija Halil preuzeo je brigu o nama, jer nismo imali bliže rodbine.

Halil nije imao svoje djece. Sve nas je odgojio, a mi nikada nismo zaboravili njegovo dobročinstvo. Slike našeg baba Derviša i majke Šefike nikada nisu izblijeđele iz naših sjećanja. Surovi vojnici iz tvrđave i njihov oholi komandant jednog su dana u lancima odvedeni ka Stambolu. Nikada neću zaboraviti taj strašni pogled komandanta i te prazne crne oči iz kojih se vidjela smrt. Iskezio se prema nama pun mržnje. Znao je što ga čeka. Smijao se glasno i tako strašno, a da u njemu nije bilo straha ni kajanja. Vojnici turske carevine su pod pratnjom komandanta tvrđave i preživjele vojnike odveli na suđenje. Komandanta su pogubili, a vojnike su osudili na dugogodišnje teške robije. Moj babo Derviš platio je skupu cijenu dobrote. Vjerovao je u dobro i pomagao ljudima. U toj borbi protiv nepravde i zla i sam je stradao.

Jednog dana, novi komadant tvrđave posla svoju stražu po mene. Otišao sam zajedno sa njima. Kada smo ušli u tvrđavu, odveli su me u prostoriju koju je koristio sam komadant. Pokucao na vrata i uvedoše me. Komadant mi se obrati riječima:

- Faize, uđi, izvoli sjedi. Znam da je nepravda učinjena prema vašoj porodici. Vaš slučaj sam iznio sultanu. Stiglo je pismo iz Stambola. Pozvan si da izučavaš vojnu školu.

Tada se promijenih u licu i pocrvenjeh zbunjeno.

- To je velika čast, Faize, da se obrazuješ i da služiš carevini – završi svoje obraćanje novi komadant preko čijih prsiju su bila brojna odlikovanja, lente i sablja dimiskija srmom okovana.

Otišao sam kući zbunjen i iznenađen. Ispričao sam sve Hali-lu, mojoj braći i sestrama. Kako smo svi bili pismeni, znali smo da je to bila velika čast i obaveza da se školujem u Osmanskoj carevini. Halil, moja braća i setre su me ispratili na daleki put.

U školi sam bio među najboljim pitomcima i saživio sam se sa pozivom vojnika. Što sam bio stariji, sve sam više mislio na svog baba i majku. Nikada nisam mogao da prebolim njihovu smrt. Jelo me to što ih nisam ja osvetio, ali to je Osmanska carevina, tu vladaju zakoni! U meni je ključala krv gorštaka željnog osvetite. Želio sam da se osvetim svakom komandantu koji se ne drži sultanovih berata. Najteže je oprostiti, ali sam znao da je oprost u duhu islama. Svaki put bi mi suza pošla kada bih se sjetio kako je moj baba uvijek pronalazio ono dobro u insanima, čak i u onima lošim i zlim. Očigledno je bilo da ja nisam toliko predan vjeri kao moj baba.

Kada sam stasao za mladog poručnika, sultan me je odredio da, gdje god ima onih koji ne poštuju sultanove berate, da ih strogo i bez milosti kažnjavam. Postao sam oficir od najvećeg povjerenja. Kuda god bih išao sa odredima najboljih boraca, nisam imao milosti ni prema jednom komadantu. Redom sam ih proganjao i slao potjere za njima. U svakom od njih vidio sam lik komadanta Bihorske tvrđave. U meni nije bilo osjećanja kajanja, straha... Prema svima sam se ophodio bez milosti.

Katul-ferman je lično potpisivao sultan. Znao sam da je to jedini način da se stigne do pravde. A ja sam pravdu nosio u svojim rukama – nekad sa sabljom dimiskijom, nekad sa svilenim gajtanom, a ponekad i u mahlenoj bočici otrova. Nisam želio da još neko dijete doživi moju sudbinu.

U osami carskih karaula i tvrđava ponekad sam razmišljao o tome kako sve više počinjem da ličim na komadanta koji je pogubio mog baba. Nisam imao ni duše ni insafa. Moje oči su sve više izgledale kao njegove, a u njima samo mrak i smrt. Osjećao sam da postajem surovi dželat mračnih sultanovih želja. Nigdje nisam bio u duhovno-religijskom smislu kao moj baba, i to me boljelo. Umjesto svete knjige Kurana izabrao sam sablju dimiskiju. „Da li sam iznevjerio baba?“, često sam se pitao u

dugim i mračnim noćima. Moj babo je stradao braneci progonenog glasnika, vjerujući u njegovu plemenitost i dobrotu...

Odlučio sam da prekinem vojnu službu i da se vratim na ognjište svojih predaka. Bihor me dozivao. Mirisi jabuka đulabija, sunamija, miris pogače, hladna voda planinskih potoka, miris jela, glas mujezina koji poziva na molitvu, ljepota Bihora... Sve me je to pozivalo. Radovao sam se povratku Bihoru. Nisam znao da će to biti i moj zadnji san o rodnom kraju.

Bihor je liječio sve moje boli, sve neprospavane noći. Bihor je značio sve majčine i očeve blagoslove. Moje prvo i jedino utočište. U njemu sam prvi put otvorio oči, u njemu želim da ih i sklopim. Uzdisao sam i pitao se mogu li da budem kao moj babo. Može li sablju dimiskiju zamijeniti kajanje?

Odagnao sam sve svoje mračne misli. Želio sam da držim babovu brojanicu i svetu knjigu. Pitao sam se često u sebi: da li ja, grešnik, mogu biti dostojan toga? Ili su drugi previše grešni prema meni? Dva puta su me ubili: prvi put kada su mi postradali roditelji, drugi put kada su me poslali u vojnu školu.

Morile su me teške misli. Bio sam vuk samotnjak bez igdje ikoga. Može li mi moj rodni kraj posle ove daljine izliječiti ranjenu dušu ili će mi samo otvarati stare rane?

Pozdravio sam se sa mojim nadređenima. Uzjahao sam ata sedlenika, koji me nikada nije iznevjerio. U bisagama su bila važna lična dokumenta o službi, dukati i sav moj imetak. Dok sam jahao, odjednom se prolomio pucanj. Ne znam ni odakle, ni zašto. Moju je svjetlost ugasila tama. Ništa vidio nisam. Čuo sam samo kako dozivam Bihor...

Senad Pepić

Dino Lotinac

SVITANJE

Želio sam da umrem u zelenim haljinama... (Muhamed Abdagić)

Znači li smrt i umiranje?

Brzo je zgužvao list i stavio ga u unutarnji džep sakoa. Ostarjelim, naboranim šakama prekrio je lice i čvrsto pritegao glavu...

Svakoga dana u isto vrijeme izlazio je iz stana. Osvrnuo se nekoliko puta iza sebe, sasvim pažljivo da niko drugi ne primijeti. Bili su tu. Kao i uvijek pratili su svaki njegov korak. Iznenadjenja nije bilo. Sedamdeset i pet mu je godina. Više od pola života osjeća da ga prate. I kada bi mu drugi govorili da umišlja i da oni ne postoje, osjećao bi im prisustvo.

Može li čovjek živjeti bez sjene?

Često bi duge noći provodio razmišljajući o tome i pokušavajući da im uhvati lik, da vidi ko su oni. Znao je šta žele. Prate ga već skoro pedeset godina. Možda je želio da im se prepusti. Neka uzmu to po šta su došli. Ponestaje mu snage. Osjeća da prestaje da se boji. Oni su neželjeno postali dio njegovog života. Neka pokupe sve. I njegove rukopise...

Svakako ih niko osim njega ne čita. Nikome nisu bitni. Svaka vrata se na pomen njegovog imena zatvaraju. Od kad mu se Šaćir ne javlja, počeo je pisati na marginama novinskih listova. To je dobar način da ostaneš nezapažen. Kada te prate, to ti i biva cilj. Možda će tako njegove riječi, poput vode, naći svoj skriveni put.

Kretao se uvijek istim ulicama u pravcu Vilsonovog šetališta, nadajući se da će ga tamo čekati Šaćir-efendija. Možda ga je izmislio kao i one sjene koje ga godinama prate. Nakon toliko vremena nije mogao jasno razlučiti da li su stvarne. Zastajao bi na tramvajskoj stanici i sačekao da se oko njega stvori gužva. To mu je ulivalo sigurnost, jer se osjećao manje uočljivim. Dok bi se

desnom rukom oslanjao na staru tramvajsku šipku, lijevo rame mu je uvijek bilo naslonjeno na ivicu prozora. Krišom bi posmatrao putnike kojih je bilo sve više. Razmišljao bi o strahu. Mogu li se ljudi izboriti sa njim? Mnogo godina pokušava i taman kad mu se učini da je uspio, nešto ga demantuje. Najteže su mu padali dani koje je proveo u zatvoru. I dalje je mogao osjetiti neizvjesnost koju je nosio svaki sumrak i neopisivu radost koju je budio prvi trag zore. Zidovi ćelije pomažu ljudima da osjete iskupljenje sopstvene krivice. A kada je nemaš? Kada ništa ne osjećaš? Onda toneš. Svaki dan se pretvara u vječnost. Dovoljno je da ti se ime nađe u nekoj beznačajnoj fusnoti. Onoj protiv koje se nećeš umjeti izboriti, onoj u kojoj će te proglašiti izdajnikom, neprijateljem i, bez ijednog dokaza, vječno krivim. Čemu sve ispisane stranice u životu ako ti margine potiru sve što si ikada stvorio? Sasvim je dovoljno da kažu: Kriv je! I ti čekaš, nestaješ... Iščekuješ da prođu godine, da te zaborave ili da te se sjete.

U tim najtužnijim trenucima u stomaku je osjetio žar, a onda strujanje koje se širilo duž čitavog tijela, završavajući se u blago savijenim šakama.

- Vjeruješ li u reinkarnaciju, Šaćire?

Pisanje je doista najteži čovjekov usud.

Provlačeći se kroz gužvu, trudio se da niko posebno ne obrati pažnju na njega. Stigao je do klupe koja je od sunca dobrim dijelom bila zaklonjena razlistalom krošnjom stare lipe. Volio je miris tog drveta koji ga je podsjećao na djetinjstvo, rodno mjesto i široka, zelena peštarska prostranstva. Žmurio bi i duboko udisao miris koji se poput leptira približavao već skoro ugašenom plamičku i opet ga rasplamsavao, da poput buktinje razgori najskrivenije osjećaje. Ljudi nikada potpuno ne odlaze iz svog zavičaja. Uvijek, makar ispod nokta, nose mali grumičak zemlje po kojoj su prvi put koračali. Navirala bi mu sjećanja, slike njegovih prijatelja, mladalačkih ideja i poleta, literature koja im je bila prozor u svijet. Tih godina je počinjao da piše. U rascjepu između

ideologije i religije, prvi put je zgužvao papir ispisan stihovima. Godinama nakon znao je da tuži za istim onim što ga je potaklo da bude ono dijete koje će revolucija baciti niz vodu. Samoća je zasigurno bila najveće žarište tuge. Dani su mu se pretvarali u noći, proljeća u jeseni.

Šaćir opet nije došao. Na klupi nije bilo nikoga. Možda više nikada neće doći, pomislio je pisac. To je u njemu izazivalo nesvakidašnju uznemirenost. Ma koliko pokušavao, čovjek nikada ne može prihvatiti samoću. Svaki dan mu je postajao isti. Dolazio bi na to mjesto, provodio određeno vrijeme u čekanju i odlazio. Nije primjećivao nikakve promjene, ljude koji su prolazili, ptice koje su križale horizont. U trenu je osjetio zvuk starog sječiva koje se zari-va u koru jabuke i presijeca je na pola. Nikoga nije bilo. Osjećao je Šaćirovo prisustvo. Vjetar je nosio miris svježeg hljeba. Šutio je.

- Mislio sam da nećeš doći, gotovo radosno progovori pisac.

- Ali, ja ne postojim. Niti sam došao, niti mogu otići. Vrijeme je da već jednom prestaneš da me čekaš.

- Snijevam, Šaćire... noćima već jedan isti san. Mali bunar na samom kraju Pešteri, ograđen bjeličastim kamenjem. Dubok. Prazan. Na dnu – dječak. Ostavljen. Sam. Upлаšen.

- San je od Boga, činilo mu se da govori Šaćir.

- Svaku noć spuštam čelo na pod i osjećam da me uzimaju. Samo tada uspijevam da savladam nemir. Sjene su i dalje tu. Ne napuštaju me. Nemam više snage. Uželio sam se svitanja. Hoću još jednom da ugledam golubove kako strmovitim letom izleću iz svojih gnijezda, prije toga...

Toga jutra ljudi su zahvatali vodu ispod starog vodeničkog kamena. Mlade vrbice potapali su u nju i ostavljali ispod rascvjetalog drveta. Pisac je sjedio u parku okružen bijelim brezama koje su točile svoj proljetni sok. Nad starim bedemom prvi put su

ove godine poletjeli golubovi. Očima je pratio njihovo uzdizanje k nebu. Osjećao je da se i sam pokreće, da se nešto izvan njegovog tijela uzdiže i prati njihov let. Nikada do tada nije osjećao toliki spokoj. Lutaju duše, ali jednom, iznenada pronađu svoj mir. Negdje na obali rijeke djevojčica je skupljala odbačena pera i njima ukrašavala svoj šešir. Na prozoru malog stana koji gleda na ulicu, sletjela je ptica plavog repa. Ispisane hartije prekrila je prašina. Jedan dječak je kraj čovjeka, koji je zaspao na klupi, pronašao knjigu neobičnog naslova Uspinjanje. Kasno popodne uskim putem išla je mala dženaza. Stari sahadžija se zanimao koga to ljudi prate. Rekoše mu da međ' onim bijelim čaršafima leži pisac. Odmahnuo je rukom i bacio punu šaku zrnevlja uličnim golubovima.

Na drugom kraju visoravni, u tamnoj sobi, zaplakalo je dijete. Majka je zapalila svijeću da njome presiječe mrak.

Braho Adrović

ŠTO SI JADAN DIG'O GLAVU

- Što si, jadan, dig'o glavu, k'o da si doš'o iz Pariza, a ne iz Vrbice? – čuh davno poznati glas, koji me prenu iz neodređenog razmišljanja. Bolje rečeno, iz neke vrste bunila, koje često zna da obuzme usamljenog čovjeka, da u takvom stanju nikog ne primjećuje, bez obzira ko je sve u njegovoj blizini.

- Oh, izvini, strina Delvo! Nijesam, ne daj Bože, nego sam se nešto zamislio, ili sam se, da ti bude jasnije, o svom jadu zabavio, i da mi se nijesi javila, sigurno bih prošao pored tebe... Vidiš kakva dođoše zla vremena.. I da mi je na tom mjestu u ovom trenutku stajao i moj stariji brat, Đule, sigurno bih prošao i pored njega kao pored turskog groblja, kako bi rekli ovi moji novi komšije – pravoslavci, ovdje u Beranama. A ne da nijesam dig'o glavu, nego i da sam htio, nije mi moglo bit', no sam uvijek bio manji od makovog zrna! Manji sam bio no što sam, iako nijesam, k'o što vidiš, ni velik, ni mali: ne može šuti sa rogatim! Tako je uvijek bilo, tako je sada, a tako će biti i ubuduće. I molim te, nemoj se šaliti sa mnom. Ne volim neslane šale. Nego, ostavimo to sad – rekoh joj sa namjerom da promijenimo temu i pređoh na uobičajenu komunikaciju:

- A, kako si mi ti, strina? Otkud ti ovdje u Beranama? Kojim poslom?

- Dobro sam, šućur Allahu, kad se živo i zdravo. Za to kore hljeba i pomalo mlijeka se ima, da roblje nije gladno, a za ostalo, daće Bog... A, mi ti, bogami, nijesmo ni naučili na bolje. Jadan je i čemeran ovaj naš život. Krpež i trpež, i ništa drugo: krpimo se od danas do sutra, a trpimo zadovoljek.

- Nemoj, molim te, da mi zamjeriš što ti se nijesam prvi javio i što sada pokušavam da se opravdam, iako je opravdanje, i kada je čovjek u pravu, teško pronaći.

- E, vala, da ti pravo kažem, da jesam pomislila kako si se i ti napravio važan i da si dig'o glavu i sirotinju ne vidiš i ne poznaješ, Allaha mi, svašta bih ti rekla kad dođeš u Vrbicu, i bolje što te zaustavih.

Nije mi dozvolila da bilo šta više prozborim u svoju odbranu, već nastavi da „istresa“ ono što je naumila:

- E, ništa mi, sinko, nije gore nego kada vidim da se neko od ove naše sirotinje, koja se nekim čudom zaposli ovdje u gradu, uobrazi, dođe do malo para, kupi neko odijelo i još, ako ima, metne mašnu, pa digne glavu i Boga ne vidi! K'o da je general, jado moj, k'o da mi ne znamo, ko je i od koga je, i da je kao i mi svi ostali iz Vrbice do juče šetao prslih gaća po onim našim pustahijama, njivama i livadama. I, da ti pravo kažem, da te ništa ne lažem, prepadoh se da se i ti nijesi, ne daj Bože, uturio na tu sortu ljudi i tako brzo zaboravio da si do juče čuvao stoku po Vrbici i Bukovoj strani u tranjama i opancima, a sada se praviš važan, i hoćeš da izigrašaš gospodu? I još pomislih: da mi je neko pričao da bi on prošao pored mene, a da mi se ne javi, ne bih mu vjerovala, no bih rekla da su ljudi zavidljivi na svakog onog ko se malo izdigne, pa podmeću.

- Ma, kakvi! – izustih zbunjen k'o dijete koje je napravilo neku štetu, pa ne zna šta je najbolje kazati, da bi izbjeglo zasluženu kaznu...

A ona nastavi svoj monolog:

- Prepala sam se i da mi neko nije nešto podvalio, pa si se zbog toga naljutio na mene. Velim: ja sam malo ljuta i znam da, brzo i zbog sitnice koja mi se ne sviđa, planem: ako tuđa stoka uđe u moju njivu i livadu i pohara ono malo sirotinje što imam, znam da u ljutini i opsujem, ali me to brzo prođe. Vi me znate. Nijesam ja tako zla kako neko može da pomisli kada me vidi u ljutini... Nije to nikakva mržnja, nego iz mene progovori sirotinja i strah, da ću ostati bez ičega za život, da će me ljudi pregaziti i progutati, ovako sa prnjama, jer na siromaha trči i ala i vrana. Znaš od čega mi u Vrbici živimo: od to malo zemlje, voća i povrća, i ono malo mlije-

ka što pomuzemo. Ali, da sam tebe uvrijedila, nikako ne mogu da se sjetim, i rekoh: bolje da se javim, pa da vidim šta će dalje biti. Sve će mi brzo biti jasno i, evo... Oprosti ako sam ti smetala ili ako sam te nešto uvrijedila, ali nijesam mogla da dozvolim da prođeš pored mene kao da me nijesi vidio, a da ti ne kažem šta sam pomislila – završi ona što je imala da mi kaže, spremna da odamah pođe .

- Taman posla da si me nešto uvrijedila! Ni dosađivala, ni smetala! Šta ima tu da se smeta što si mi kazala ono što si pomislila? Ja, da ti pravo kažem, to volim, i veoma mi je drago sve ovo što si mi rekla. Više volim da mi neko u oči kaže ono što misli o meni, pa makar bilo i neprijatno, nego da ga poslije čujem iz tuđih usta. A znaš da, kada neko prepričava šta je čuo od drugog, skoro uvijek nešto doda, u zavisnosti od onog ko sluša i kakvu ima namjeru, pa se poslije poubijamo oko toga ko je zborio istinu, a ko lagao ili nešto dodavao iz samo njemu znanih razloga... – rekoh joj i pozvah je na kafu u obližnju kafanu. Ali, ona to odlučno odbi i izgubi se iza prvog ugla zgrade pored koje smo stajali.

Niko, čini mi se, kao ljudi iz naših krajeva nije tako skroman i ne iskazuje poštovanje i uvažavanje prema ljudima iz grada, pa i onima poput mene, koji su se tek tu doselili. Samim tim što žive u gradu, oni misle da su uspješni i sigurno uspješniji od njih. A ja se divim njima i čudim se: kako su sa one posne bihorske zemlje svojim golim rukama uspijevali da od njihaju i odhrane i po deset članova svoje porodice, kao što je to slučaj sa mojim ocem Šemsom i majkom Umihanom? Uostalom, kao i sa strinom Delvom, koja je rano ostala bez muža i koja je, bez ičije pomoći sa strane, uspjela da iznjivi još petoro djece: sinove Deša i Isa i kćerke Naziću, Šehriju i Hajriju.

Oni su – ti ljudi iz naših bihorskih sela – gospoda! A ne mi rijetki, koji smo, sticajem prilika i velikom upornošću, uspijevali da se nekako dokopamo grada i nekog poslića, često najtežeg i najprljavijega. Mi, među kojima je sirotinje i bijede čak i veće nego

u našim selima. Svejedno, moji seljani cijene više nego što i treba nas rijetke zaposlene i sve ostale koji žive u gradu, kao da smo nešto posebno, nedodirljivo, što treba posebno uzdizati.

Znajući za tu osobinu, potrčao sam da stignem svoju strinu i tim pokušajem uspio da se trgnem i probudim iz sna.

Kada sam se probudio i konačno shvatio da se susret sa strinom dogodio u snu, jer je preselila na Ahiret prije nekoliko godina, osjetio sam žal što san još nije trajao, da se još malo sa njom izrazgovaram o bilo čemu, kad već, dok je bila živa, to nijesam znao. Čovjek uvijek dok je mlad, misli da ima vremena, a ne zna da je, što bi rekao veliki Meša Selimović, uvijek na gubitku.

Bilo mi je mnogo žao što nijesam uspio, makar i u snu, da joj objasnim još neke pojedinosti.

Čovjek ni svoje snove nikada nije uspio da do kraja razjasni: kojim putevima i zbog čega baš u tom trenutku isplivaju iz naše svijesti ili podsvijesti, i zašto baš u tom obliku u kom se javljaju i šta, zapravo, znače.

Htio sam sve da joj objasnim i kažem još ponešto što sam mislio da je u onom susretu trebalo reći, jer bi me ona sigurno razumjela. Iako seljanka, ona je bila veoma bistra i oštromna žena. Imala je samo četiri razreda osnovne škole, a tegoban život je na sve naučio i bolje bi me razumjela ona, nego neki sa fakultetom.

Htio sam strini Delvi da kažem i to da sam zaista došao iz Pariza, ali da u Pariz nijesam išao zbog Pariza, iako mi je bilo drago vidjeti tu gromadu i svjetsko čudo od grada, nego zbog Vrbiće! U Pariz su me odvela moja braća, Vejso i Sadrija, da posjetimo strinu Đuku iz naše Vrbiće, koja je silom prilika našla utočište kod svoga najstarijeg sina, Tahira. Tahira, koji u svojoj opštini nije mogao da nađe nikakav posao.

Išli smo na Montmartr, odakle se vidi skoro čitav grad, potom smo, bulevarima i ulicama stigli do Trijumfalne kapije i Ajfelove

kule. Preko Sene i, eto nas, do kraljevskog dvorca – Versaja!

Divio sam se dvorcu francuskih kraljeva, uživao u raskošnim parkovima sa mnoštvom bazena, fontana i ukrasnog bilja... Divio sam se i Ajfelovoj kuli i ljepotama Sene... Ali, više me fasciniralo to kako jedan mladić iz Vrbice, koji, da je ostao u svom zavičaju, ni za biciklo ne bi imao, sjedi tako suvereno za volanom svojih kola i juri pariškim ulicama i bulevarima. I, moram priznati, i sam sam se osjetio važnim što se, makar i nakratko, nalazim u gradu svjetlosti. Činilo mi se da sam sijao od radosti kao dijete koje dobije željene slatkiše.

U Parizu sam vidio mnogo ljudi, žena i djece iz čitavog svijeta i vidio ljepote neslućene. Ali, nikoga od naših nijesam prepoznao osim Selima Šemovog, Saitovog brata, koji je, čim je čuo da smo došli kod Tahira, pohitao da nas vidi. Krv nije voda. I sa kraja svijeta, njen se zov osjeća.

Eto, vidiš da me Vrbica odvela u Pariz? I da ti još ovo kažem: čitav ti ja onaj Pariz, onu gromadu od grada i ljepote, ne bih ni pogledao kada bi moglo biti da mi se vrati ona Vrbica koju sam ostavio kada sam odlazio na školovanje! Sa svim njenim stanovnicima, onako siromašnim i skromnim, ali radnim, poštenim i u siromaštvu otmenim. U tom slučaju, draga strina, zaista bih digao glavu i pravio bih se važnim. Nažalost, nema više Vrbice. Naša ondašnja Vrbica je sada u Parizu i u drugim gradovima, rasijana po čitavom svijetu ko pleva kad je vjetrovi raznesu ili, što je još tragičnije, na onom je svijetu – imao sam pripremljen govor. Nažalost, sada ga uzalud govorim samom sebi, kao što mi se često u životu događalo. Nešto je trebalo u različitim prilikama da kažem, a nijesam, pa mi je dugo potom bivalo krivo na samoga sebe, kao da sam bio neznalica ili kukavica.

- E, bogami si u pravu, sinko. No, hajde, zadržah te, a ti i ne slušaj nas stare, mi smo omatufili i ne znamo šta pričamo – kazala bi mi strina, da sam je uspio zaustaviti prije nego što je zamakla iza ugla...

Čovjek nikako ne može biti svjestan šta se sve krije u dubokom depou sjećanja i uspomena, i dok ga ne iznenadi neki san, poput ovog mog neobičnog susreta sa rahmetli strinom Delvom. A kad sam se probudio, sjećao sam se svake izgovorene riječi i svakog detalja, i dugo sam potom, ležeći u postelji, sebi postavljao pitanja bez odgovora: kako je i zbog čega do ovog neobičnog susreta došlo? I zašto baš u Beranama? Može li san biti tako ubjedljiv kao sam život, ili sam, možda, i ja nekim čudom u snu prekoračio onu magičnu liniju između ovog svijeta i Ahireta i tamo prvo sreo svoju strinu, a potom se, na neki neobjašnjiv način, ponovo vratio na ovaj svijet?

Živo se sjećam njene priče, kao da i sada stoji pored mene, kako je ona – Delva, seljanka iz Vrbice, iz Borovnjaka, sama otišla u Beograd i tamo našla prvoborca iz našeg susjednog sela Police, Muja Šćekića, čijoj je partizanskoj grupi za vrijeme Drugog svjetskog rata, dok su bili u ilegali, donosila hranu sve dok su se krili u šumama Bukove strane.

Ona je preko nekog poznanika sa Police došla do Mujove beogradske adrese, sjela u autobus u onom što je imala: stare i iznošene dimije, kaput i gumene opanke-piroćance, pošto cipele nikada nije ni mogla kupiti, i zabrađena šamijom kakvu nose sve starije žene u Vrbici, prevalila dugački put.

Prvi put u životu je vidjela tako velik grad. Beograd joj se učinio ogromnim kao da se u njega slio čitavi svijet osim Vrbice, i da nije imala povratnu kartu za večernju liniju, od straha bi tražila prvi autobus za Berane.

Na autobuskoj stanici, gdje je htjela da se raspita kako da pronađe adresu na koju se uputila, neko je naučio da uzme taksi i on će je odvesti tačno gdje treba. Tako je i učinila. Imala je još nešto novca kod sebe.

Kada je stigla do zgrade u kojoj se nalazio stan Muja Šćekića, išla je od vrata do vrata dok nije pronašla ona sa imenom čovje-

ka koga je tražila. Zakucala je oprezno, a potom i malo jače. Nije ni znala da pritisne dugme za zvonce. Kako se iz stana niko nije javljao, sjela je na betonsko stepenište, odlučna da čeka sve dok se Mujo ne pojavi.

Kada se u jednom trenutku na stepenicama pojavio visok i krupan čovjek u novom odijelu, odmah ga je prepoznala, kao da je, koliko je juče, baš njemu takvom donosila hranu.

- Jesi li to ti, Mujo? – pitala ga je.

- Vala, jesam – odgovorio je primjetno iznenađen. Otkud ga ova stara žena poznaje?

- Poznaješ li ti mene?

- Ne, vala – odgovorio je prvoborac.

- E, bogami si me poznavao kada sam vam za vrijeme rata donosila hranu u Bukovoj strani – rekla je bez ustezanja Delva.

- A jesi li ti to, Delvo? – upita je, sada mnogo ljubaznije i predusretljivije.

- Vala, jesam – odgovorila je.

- A kojim čudom si došla ovdje? Kakva te je muka naćerala?

- Jeste muka, ali i inat. Primorana sam da dođem do tebe. Sada, vidim, daju boračke nadoknade, nekima i mnogo manje zaslužnima, a mene ne poznaju, kao da za vrijeme rata nijesam bila ni živa. A ja, dok sam mogla sa ove dvije ruke da radim, nijesam ni od koga tražila pomoć. Sada se ostaralo i, bogami, nema se snage... Pa, eto...

- E, uđi u sobu, pa ćemo vidjeti šta se može učiniti za tebe – kazao joj je.

Delva je ispričala i kako je nekadašnji ilegalac, sada važan čovjek, bio vrlo ljubazan i predusretljiv prema njoj i kako je poslije ovog susreta u Beogradu, brzo na adresu u Vrbici dobila rješenje o boračkoj nadoknadi. Nijesu bile u pitanju neke velike pare, ali za njenu sirotinju i pod stare dane, bile su joj dragocjena pomoć.

- E, da mi je bila sadašnja pamet, da sam se sjetila i ranije pošla u Beograd kod Muja Šćekića, ova nadoknada koju sam

dobila bila bi mi dovoljna da sinu Isu udovoljim, da se upiše u gimnaziju u Beranama... Ne bi mi ona „luda glava“, ona mladina, otišla bez igdje ičega u svijet. Ni sama ne znam kako je uspio da pređe preko granice? Pričaju da je bio i u nekakvoj Legiji stranaca i punih deset godina lutao po svijetu, dok smo mi strahovali da ga je voda odnijela. Srećom, vratio se. Morao je dva mjeseca da provede u zatvoru zbog bespravnog prelaska granice. I, evo, doživjela sam da ga još jednom vidim živa i meni je to dosta. A sam Bog zna koliko sam propatila i koliko sam suza u samoći prolila za njim i proklinjala sudbinu i nemaštinu zbog koje smo se posvađali – govorila je tih dana strina Delva.

- Ali, evo, opet se na mene naljutio zbog toga što nijesam dozvolila da proda jedno parče zemlje – svoje hise, da gradi kuću na Korčuli. Kaže da se oženio sa nekakvom Italijankom i da imaju ćerku. Dala bih mu ja i svoju dušu, ali ovo zemlje ne mogu dok sam živa: ona mi je jedina garancija za ovu ostalu sitnjež da ne ostanu, ne daj Bože, gladna. Zato sam se i sa vama komšijama svađala za svaku stopu. Zato ne dam da se ni jedan komadić zemlje proda dok sam živa! A kad umrem, neka rade šta god hoće.

Njen sin Iso, tada je bio došao sa Korčule u Vrbicu, posljednji put. Obišao je sve komšije, bližu i dalju rodbinu, i otišao. Tada sam ga i ja vidio na autobuskoj stranici u Beranama. Bijaše nervozan i samo što smo na brzinu popili piće, on je otišao. Nijesam ni slutio da se nikada više nećemo vidjeti. Život nam uvijek priredi iznenađenja – češće neprijatna no prijatna.

Nije došao na dženazu svog strajjeg brata Deša, a ni svoje majke Delve. Nijesu umjeli ni da ga obavijeste. Prije nekoliko godina i Iso je na Korčili preselio na Ahiret i tamo su mu našli vječnu kuću.

U međuvremenu, i u Parizu, o kojem sam htio da pričam strina Delvi, odvijale su se teške drame povezane sa našom Vrbicom. Ni na kraju svijeta se ne događaju loše stvari, a da se o nas ne ogrebu. Prvo je iznenada preselio na Ahiret Sait Šemov, a ubrzo

potom i njegov najmlađi brat Selim. I druga moja strina, Đuka, Tahirova majka, preselila je još za vrijeme ekonomske blokade naše dotadašnje zajedničke domovine Jugoslavije i ratova koji su divljali na njenim prostorima. Morali su joj naći vječnu kuću u Parizu. Niko od nas iz Vrbice nije mogao poći da pomogne i da je ispratimo kako je i zasluživala. Ispratili su je njeni sinovi Tahir, Hasko, Hasan i Pajo, Tahirova supruga Dara i njihova djeca Nura i Kemal.

Nikome od ovih meni bližnjih rođaka i prijatelja, kojih više nema među živima, nijesam se svjesno zamjerio, ili im, ne daj Bože, nešto našao učinio. Pa ni strini Delvi. Zašto mi se baš ona javila u snu? Ja na onom svijetu imam dosta svojih, bližih nego što mi je ona: oca Šemsa, majku Umihanu, brata Đula, sinovicu Samiru...

Neko je rekao: „San je varka, a Bog je istina“, a ja mislim: i bolna, živa rana, propale iluzije, strah, opomena i znak... Dok se ne otvore vrata sna i dok se, kao na pozornici sa čudnom scenografijom, ne pojave neobični oblici našeg pamćenja, nekad u fragmentima, nekad toliko ubjedljivo kao da je pred nama pravi život, a često izobličeni i pretvoreni u same šejtane i aždahe.

Rješ enje zagonetke iz mog sna pronašao sam kada me je nazvao rođak da pita je li istina da je preselio i Tahir Aljov. Tahir, moj brat od amidže, koji mi je bio drag baš kao i rođeni brat! Rekao sam da ne znam, ali da je sigurno tačno. Jer, kada se radi o tako strašnim vijestima, one uvijek nađu put sa kraja na kraj svijeta. Kao vrane skačući s koca na kolac, dođu do onoga koga treba da rane i da mu nanesu bol.

Gorko me je zaboljela vijest da je Tahirova žena Dara dobila moždani udar.

Nesreće, nažalost, ne dolaze same, nego, najčešće, kao ždralovi u nizu. Dara je u bolnici oboljela i od virusa korone. Dok joj ta bolest još nije bila ustanovljena, virus je prešao i na Tahira. Njegovo srce zauvijek je prestalo da kuca u sedamdesetoj godini života, a kada sam ga prošloga ljeta posljednji put u životu vidio,

nijesam mogao ni da pomislim, da neće živjeti, najmanje još dva-desetak godina. Tako je lijepo izgledao.

Mora da je Delva sa onoga svijeta došla u moj san da mi da znak. Da sve učinim da njegov ispraćaj bude dostojan njegove do-brote i poštenja. I da mu lično poželim da mu dragi Allah podari Dženetske vrtove.

Rekao sam supruzi da se spremi – moramo na selo!

Eto šta ti je život: ode k'o dlanom o dlan! Požurio sam da se i sam spremim za odlazak u Vrbicu.

Esma Bandić - Softić

AHMEDOVA RIJEKA

Sanja on godinama rijeku, ali, nekako, ta njegova rijeka iz snova nema korito kroz gradove, ili između zelenila livada, ne penje se, niti se spušta, nema ni slapove, nema virove... pa, uvijek je govorio da to nije rijeka rijekom. Više liči na bešiku.

„Zaista“, pričao je unucima, „vodena bešika u kojoj smo se ninali.“

„Kako, dedo, vodena?“, pitao je njegov najmlađi unuk. Stariji su voljeli priču, ali nisu nikad zapitkivali, i začudili su se kad je Mehmed, zvani Mehica, prvi zamišljeno progovorio usred priče o Drini.

„To ti je, moja diko“, milovao ga dedo po plavoj glavi, „kao da se skuje bešika od dva sloja drveta, unutra naspeš vodu, pa otkuješ drvo. Ostane samo voda i ne mijenja oblik, ali – mora biti zelena! Jer, Drina je zelena.“

Mehmed već zamišlja nemogući prizor, dok njegov dedo uzdiše.

„Pa, vala, dedo“, morao je tad i Alija, Mehicin brat, progovoriti, „to može samo u bajkama.“

„Hm, može, beli, i u snovima.“

Nema praznika na kojem dedo ne priča kako sanja Drinu. Ostalo mu, kaže, nešto u njedrima i ne misli nikad izaći. Prije je čeznuo za svakakvim ljepotama od života, za velikim gradovima, za djevojkama, za bogatstvom, za uspjesima, aplauzima, a sad, posljednjih godina, nekakva zelena rijeka odomaćila se u snoviđenjima i ne napušta ga. Odmah mu je nalikovala nečemu poznatom, ali tek kad je usnio krivinu zvanu Liman, gdje se komšija Srećko ugušio, shvatio je kako sanja Drinu. Uplašio se simbolike samo dok je pričao kćerki.

„Moj babo“, potvrdila mu je Zlata, „ti ko da i jesi potopio sreću u tom Limanu. Ne valja tako, živni malo, trgni se...“

Tad je pomislio da san ne pokazuje budućnost nego prošlost - i lahnulo mu je.

„Ljudi se druže, piju kahve po baštama, igraju šah, šetaju, nađu sebi jarane... A ti, babo, Drina pa Drina. Pusti više to kraju! Znaš li koliko po dunjaluku izbjeglih ima, malo obidū ili nikad ne obidū zavičaj. Zaborave, bolan babo, ko da nikad nisu ni došli odatle...“

„Nemoj tako!“, prekide je Ahmed. „Ne slažem se!“

„Žive, babo, iznova neki život! Ne sanjaju rijeku svaku noć... još je u bešiku pretvorili... Brinem se, babo, za tebe.“

„Čuj sad to!“, zaprepasti se babo. „Kakva te briga spopala?! Tolika umjetnost nastala na čežnji, a ja ispadoh neko za brige? Vala, šćeri, malo me i povrijedi.“

„Sad osporavaš moj fakultet!“

„Ma nikad ti ga nisam ni cijenio... Ta psihologija samo pravi bolesnike od insana. Ovo nije psiha, Zlato, ovo u meni je živa umjetnost, samo ne znam da je izrazim. Ne znam bi li naslikao, zapjevao, svirao...“

„Preći ću preko tih riječi...“, odmahnu Zlata rukom. „ Eto, napiši pjesmu ako misliš da je taj tvoj san umjetnost. Predaj se stihovima.“

„Nisam ti ja za stihova, to znaš. Pisao sam pjesme tvojoj matri, pa, eto ti, šta bi... Ode od mene.“

„Nećemo sad o njoj, babo. Napiši onda priču... Priču o Drini. Izvadi te svoje snove, možda počneš živjeti iznova.“

„Vidiš... nije ti loša ideja. Samo kad bih znao naslov.“

„Jesi ti, babo, smiješan. Pa naslov je jasan ko vedar dan, bistar ko najčistiji potok.“

„Tebi, al' nije meni, šćeri...“

„Zavičaj, babo, to neka bude naslov!“

„Zavičaj!“, udari se Ahmed po koljenu i skoro da skoči sa divana. „Daj olovku!“

Tako je Ahmed D, profesor matematike pred penziju, nastanjen u Bugojnu, bivši zbornički ribolovac, počeo pisati. Osamio

se, kao pravi veliki pisac. Iako je uglavnom bio osamljen, zavukao se u podstanarski sobičak i nije viđao ni unuke. Rekao je svima da mora jednom poslušati svoju kćerku Zlatu i otarasiti se snova o Drini, jer su počeli prelaziti u mòru.

Učenici su ga poznavali kao popustljivog profesora, kao nekog ko ne može dati slabu ocjenu. „Ostavi ti datum sve dok ne naučiš“, tako su govorili. Često im je pričao šale i uljepšavao časove pričama o ribarenju. Ipak, oni pronicljiviji primijetili su crtu turobnosti i nijansu mraka u smeđim očima svog profesora. Moguće da su svi znali da je sa Drine, ali je manje spominjan Zvornik i da se borio na Žuči u Sarajevu. To da je bio ranjen, to se vidjelo na licu zbog dugog ožiljka po obrazu, ali se nije znalo da je bio unutra ranjen, u utrobu. E, ta njegova utroba, to je već bila tajna sazdana od tvrđave taštine. Ponosni ribolovac, željan da zabaci teleskop u najdublji dio rijeke pored mosta, skrivao je samo za sebe ključ zagonetke zvane ters.

Kad je odlučio na raspustu napisati priču, stavio je taj ključ na sto, preda se, oslonivši ga na knjigu, i nije ga pomakao petnaest dana. Petnaest dana nije ga vraćao u utrobu, što je za takvog čovjeka bilo čudo. Pisao je bez tersa u sebi. Ustvari, više je bio zamišljen. Desna ruka sa olovkom među prstima bila je njegov mač kojim je rasparao svijest, da dođe do podsvijesti. Kroz raspukline mu se stalno pojavljivao zavičaj. Miran, tih, bezbrižan, probeharan, sa puno džanarika uz stepenice kojima se penjao prema kući. Korpa sa zelenkama, pecaljka o ramenu, kutijica sa mušicama u džepu. Odjednom profijuknu granata i metak snajpera sa Grbavice. Saborac, Višegrađanin, skupa s njim na liniji, priča kako mu je ubijena porodica i kako ne može živjeti s tom prazninom. „Kao rupa“, kaže.

Počinje ga, čak, boljeti noga u kojoj se smijulji geler, a obraz kao tek minut prije rasparan. Stavlja ruku u živo meso i trgne se od stanja u koje je upao. Gleda u onaj ključ da ga vrati, ali se natjera da sâm pred sobom održi riječ.

„Čovjek je puko ništa“, kaže naglas u oblaku dima od cigarete bez koje ne bi mogao ni razmišljati ni pisati.

„Ja sam puko ništa“, napiše i gleda u slova.

„Pa, tako je kad si izvadio ključ, vrati ga!“, došaptava mu misao došla iz nepoznatog kanala.

„Neću! Neka me malo ovako... da vidim... da vidim...“, i sjeti se da prvo mora znati šta hoće, u stvari, sa svojom nutrinom.

Zamisli sebe kako pliva, nakoso, niz tok, da prepliva u Srbiju. Na obali stoji njegova djevojka... žena... bivša... majka njegove djece. U dugoj haljini boje Drine. Prekrila kosu šalom. Tako je, trgnu se Ahmed, ona se pokrila, umotala se, zastranila. Nije takva izašla iz zavičaja. Sad ne bi mogla mirno hodati Zvornikom sa tim na glavi, šta li će joj to!? Pogleda u onaj ključ pred sobom i htjede ga srušiti, udahnu duboko i ipak suzdrža ruku.

„Ona je... Ona je za sve kriva!“, reče naglas, ali riječi nisu imale nikakve snage. „Kaže kako je sanjala Džennet i Poslanika... Izmišlja... Ko još sanja takve snove!?“

Oblak od dima skoro da ga guta.

„Kaže kako je tamo zavičaj, tamo negdje na onom svijetu... Čuj, kakvom onom svijetu... kad je sve ovdje...“, nakašlja se duboko.

„Otac mi govori da ja, bivši borac, ne bi mog'o više u Zvornik, ali to se na meni ne vidi. Na njoj se vidi! Jah, istini za volju, svi bi znali... A da mi je onaj život... onaj... Da pecam i gledam u vodu...“

Ustade i otvori prozor, a dim se zavijuga.

„Ne može se bez porodice. Ostala rupa. Samo kad bih se vratio...“, odjednom se trgnu. Bešika od vode zaljulja se oko njega. „Bože, da neću umrijeti!?“

Album se poče listati. Skoro na svakoj slici, Ahmed grli djevojku, u pozadini zvornički mejdan, most, Drina, behar sa ovog svijeta a ne nekakav izmišljeni onosvjetski o kojem mu je ona zanese-no pričala... Pa ko bi to mogao slušati? Promijenila se, izašla iz zavičaja, čezne i onda sanja o Raju. Nazvala ga Džennetom. Nar-

avno da se usprotivio, on je više za stvarno, materijalno, a ona... kao produhovila se, šta li?

„Eh“, uzdahnu pored otvorenog prozora.

Tako je Ahmed te dane posvetio sjećanju, zapisivao uzdahe, borio se sa utrobom, zurio u ključ, spuštao slova na papir i - napunio korpu raznim pokušajima priče o vodenoj bešici. Nikako mu nije išlo bez ironije i cinizma, nije mu išlo bez mraka i tersiluka.

„Pa, babo, kad ćeš među svijet?“, Zlata je odlučila prekinuti Ahmedovu inspirativnu osamu, bahnuvši u stan.

„Danas sam se mislio potpisati.“

„Ispod priče?“, Zlata je malo zadrhtala vidjevši na stolu maminu sliku naslonjenu na knjigu i list sa samo jednom rečenicom.

„Pa, šta je ovo, babo? Šta si ovo napisao? Testament?“, mahnula je papirom.

Ahmed reče jedno teško:

„Jà!“

Drhtavim glasom Zlata pročitao:

„Kad umrem, sahranite me u mom zavičaju.“

Riječ mom bila je podvučena dvaput.

Senad Pepić

Стамен Миловановић

КРУГ

Милоје је сваки час погледавао у будилник. Иако му је сам одредио време у које ће да зазвони, ипак је напето ишчекивао тај тренутак. А лецнуо би се увек кад год би часовник затандарао. Колико је некада волео уједначени и умирујући метални звон меденица и клепетуша док су стада оваца и говеда на ливадама пасла, кад су сокацима одлазила или се у село враћала с паше, сад се узнемири и кад се телефон звоњавом огласи. Последњих година онеспокојавао га је и глас црквеног звона, које се све чешће дубоким, треперавим и јецавим звуком оглашавало, цепајући у дрошке умртвљену тишину над Брдом.

На први звук часовника, повуче му кочницу, умртви га, па стружући обућом по поду приђе телефону. И овог јутра, за сваки случај, провери Чедомиров број. Гласно изговарајући цифре, низао их је редом по кругу бројчаника. Чуо је како тамо, код њега, телефон упорно звони... Из искуства је знао да ће Чедомир тек после десетог сигнала подићи слушалицу. Одбројавао их је. Прође и петнаести, а овај се не јави. Милоје се узнемири. Слушалицу с левог ува премести на десно, уверен да на њему боље чује. Учини му се да му је звук муклији. Врати слушалицу опет уз лево. И таман помисли да прекине везу, да га поново позове, кад се овај задихано јави:

- Ко је?
- Ја сам!
- Ти ли си, Милоје?

Сваког јутра понављао је исто питање, иако је знао да ће га овај, у исто време, позвати. Милоја је то посебно нервирало:

- Ма, јок! Зове те Свети Петар!.. Зашто касниш?
- Мачка ми се мотала око ногу, саплете ме, умало не падо'...

- Позови сад Станоја! - подсети га Милоје.
- А?.. Ког Станоја?
- Твог десног комшију! Брата свог, замлато!
- Ааа, њега ли?! Зашто њега?
- Тако!.. Он ће Радојку, а она Персу, ова Јанка...

Милоје никад није био сигуран да ли се Чедомир само чини да је заборавио зашто треба да се јави Станоју, како би га нервирао, или се стварно не сећа договора да свако у селу, кад му се телефоном јави леви, позове свог десног суседа. Свако би то чинио. И тек кад се Јелица јави њему, Милоје би одахнуо срећан што се телефонски круг и тог дана затворио. Био је то доказ да су сви беочузи телефонског ланца повезани, да су му сви Брђани живи осванули:

- Станоје мене никад не зове... Мора да се наљутио што сам му ономад преорао међу...

Чедомир би покадакад, у неким тренуцима, као и сад, залутао у давно минуло време. Милоје је знао да се то Чедомирово „ономад“ догодило пре двадестак година, и да је с братом због једне бразде годинама силазио у Паланку да им суд утврди међу.

- Море, да позовем ја Персу? – Чедомир се кикотаво опет врати јутру.

- Немој да нам прекидаш ланац, бадава село да узбуњујеш!.. Јави се сад Станоју, а после зови коју хоћеш удовицу, јеси ли чуо!? - подвикну му Милоје.

- Што се, бре, дереш, нисам глум!

- Чедомир љутито прекину везу.

Милоје седе за сто и настави да испија раним јутром започету и већ охлађену кафу. С нестрпљењем је чекао да га Јелица позове.

Кад год би се јавила, она није умела да спусти слушалицу. Наставила би да му нашироко прича о својим мукама – шта је боли, које лекове и кад их пије, шта је и кога је те ноћи

сањала. Кад то исцрпи, причала би му о сину и снаји, где живе, шта раде, колико зарађују, колика су им деца, како им је „тамо” лепо, какву су кућу купили, који ауто возе... Хвалила се да је моле да оде и живи код њих; да им је она казала да неће никуд са свог огњишта; да су јој казали да ће првом приликом доћи да је обиђу... Нада им се, каже, свакога дана...

Као да не зна, да и он сам, као и већина старих у Брдима, „тамо негде” имају по неког свог кога годинама, свакодневно, жељно очекују.

Милоје ју је у почетку слушао, понешто је, реда ради, питао, али како се иста прича сваки дан понављала, оставио би слушалицу крај телефона, отишао да намири стоку, враћао се, и док је пословао по кући, она је и даље незауостављиво причала, причала... Кад јој се, ваљда, језик умори или кад схвати да је он не слуша, кад занеми, Милоје би тек онда слушалицу вратио на своје место.

Није је никад прекидао. Иако досадна, био је срећан кад га позове. А кад се деси, а све чешће се догађало да му се не јави, онда је он започињао круг на супротну - леву страну. Позвао би њу, она Петра, Петар свог левог... тако све док се оба краја круга код некога, у тачки прекида, не сретну. Био је то сигнал да је тај или тешко болестан и непокретан, да се спрема да крене на пут, или да је већ отпутовао. Тада би суседи с десне и леве стране отишли да утврде шта им је с комшијом. Ако је немоћан, Милоје би позвао хитну помоћ, а све чешће погребно предузеће у Паланци. У том горем случају позвао би најближе покојникове да дођу, да несретника заједно на пут испрате. Док ови из далека стигну, комшије би покојника припремили, јер је свако у селу већ имао одвојено, редом сложено, спаковано и спремљено све оно што им је за одлазак потребно. Свако је крај огледала, окачен о ексер на зиду, имао картон с исписаном адресом и бројем телефона оних који су им све ређе у госте долазили.

Ако Милоје и успе да их, Тамо Негде, дозове и обавести, неки су и долазили, палили више главе покојника огромне беле свеће каквих у Паланци није било, окитили би цвећем и венцима одар, нервозно чекали да свештеник прочита опело и вином прекрсти гроб, бацили би грумен земље у раку, попили коју чашу ракије за покој душе умрлог, силазили у село, из куће узимали неколико слика, ткане вунене ћилиме трпали у пртљажнике, закључавали врата, седали у бљештава аута и журно, често и без поздрава, као да беже из Брда, некуда далеко одлазили.

Давно пре него што је и последње дете из Брда отишло у градску школу, пре него што су у селу остала само једночлана и двочлана домаћинства, Брђани су Милоја на чело села ставили и обавезали да брине о селу као о свом домаћинству. Тако је и радио. На време је успео да се избори да село добије струју, асфалтни пут до Паланке, водовод и у свакој кући прикључен телефон. Само школу није могао да одбрани.

Сећањем загладан у такве, поново оживеле слике, није ни приметио да је време одмакло, да се Јелица није огласила. Трже се као иза сна, треперавом руком привуче телефон себи, започе круг у супротном смеру,

- Јутрос се Тихомир није одазвао ни Боринки ни Душану - каже Јелица, кад му на позив узврати и настави, као и увек, да тороче...

Милоје стави слушалицу крај телефона, узне штап и изађе из куће...

Ишао је сокаком ка Тихомировој кући. За њим се вило сиво повесмо прашине коју је путем, стружући гумењацима, старачким, клецавим корацима подизао. Све више нам се круг у селу смањује, а онај ваш на гробљу шири, шапутао је, не знајући ни сам коме: себи, својој Душанки тамо, или Тихомиру... Како му се пређа на клупко година све више намотавала и тањила, бивао је уверенији да Брђани, свесно

или несвесно, желе да умру или, бар, да буду сахрањени тамо где су се родили, да им се животни круг у Брдима затвори. Све чешће су нека инострана погребна аута довозила и враћала у село тела оних који су се међу првима из Брда одселили, који су веровали да су се, Тамо Негде, у туђем свету, заувек укоренили...

Боринка је стајала у Тихомировом дворишту. Нервозно се освртала, гледала низ пут, очекујући и друге да се окупе. Млатарала је рукама лево-десно, подизала их и спуштала, као да се од нечега брани, или некемо моли.

- Шта је Тихомиру? - пришавши јој, питао је Милоје.
- Уђи у кућу, па сам види - рече му она.

Опрезно је штапом гурнуо отшкринута врата собе.

Кроз малено прозорско окно сунчеви зраци, као рефлектори, прашњавим снопом осветљавали су празан кревет у углу. Привикнувши се на полумрак, Милоје виде на поду, недалеко од шпорета, опруженог Тихомира. У руци је држао ексер с крајком догорелог картона. Крај шпорета црнели су се, танки као сенке, изгорели његови делови. На чађавом зиду, крај огледала, на месту ексера паучином замрежени део откинутог малтера.

Осмехнувши се тужно, Милоје је климао главом. Са пепељастих, скрамасто изувијаних и пихтијасто дрхтавих делова картона на поду, јасно је прочитао коме је Тихомир послао, пламеном написану, последњу своју поруку.

Senad Pepić

Dušan Mijajlović Adski

LUGAREV SIN

Jednog dana, niotkuda, u selo stiže neznanac na konju. Ne upitavši nikog, smesti se u Lugarevu napuštenu kućicu. I konja je lagano raspremio, kao da je u svom, a ne u tuđem dvorištu.

Njegova pojava uznemiri meštane u selu. Svako je od njih poželeo da prvi dokuči tajnu.

Opreznost ih je zadržavala na pristojnom ostojanju. Zato su pomno posmatrali šta se dešava u dvorištu, koje više nije bilo pusto. Nepoznati mladić je počeo da sređuje dvorište. Mnogima se to nije svidelo; kako bi bilo da oni odu u tuđe selo i tek tako uđu u tuđu kuću, makar i napuštenu.

Ako je lopov, smatrali su, nije mu se posrećilo. Ako je ubica, trebalo je da izabere neko selo u samoj planini. Vojislav Prizetko, jedini javno kaza svoje mišljenje:

- Ko se skriva ili beži od zakona nema tako spokojne pokrete.

Uzalud behu njegove mudre reči, poremeti se ustaljeni način života u selu. Žene su dozvoljavale da im mleko iskipi, vatra da im se ugasi dok se hleb peče. Muškarci bi zaboravljali kuda su pošli, umesto kafe i rakije popili bi gutljaj vode, panjeve bi umesto sekirrom, maljem cepali. I deca su zaboravila na svoje uobičajene igre, pratila su šta neznanac radi.

Prva se sa neznancom, oči u oči, sreća Sara. U tom kratkom, sasvim slučajnom susretu, osetila je nešto nedoživljeno, neku čudnu drhtavicu koja je zahvatila svaku njenu ćeliju. Kasnije, u svojoj devojačkoj sobi, Sara shvati da više ništa ne može biti kao što je bilo pre tog iznenadnog susreta.

U memljivoj sobi, mladić je sa zebnjom razmišljao o Sari. Starac ga u planini učio da bude krajnje oprezan prema svojim naglim osećanjima, da o prvom utisku prosuđuje posle tri prospavane noći.

Sutradan, rano ujutru, neznanac je napustio selo. Samo je Sara primetila njegov odlazak. Zoru je dočekala budna; stražarila je pored prozora. Uzalud mu je mahala.

Na vest o mladićevom odlasku, meštani se probudiše iz onog dubokog sna. Prebacivali su sebi zbog svoje neaktivnosti. Prvi je do Lugareve kućice otišao Lazar potkivač. Nova brava na trošnim vratima naterala ga je da se prekrsti; eto, došlo neko novo doba, i tuđe se kuće zaključavaju. Odmah je pomislio kako se radi o ubici i njegovom oprezu. U tom promišljanju, mahinalno je pritisnuo kvaku.

Uz jedva čujnu škripu, vrata su se otvorila. Lazar ih brzo zatvori, bez svedoka nije voleo ništa da čini. Sat kasnije, tri muškarca iz sela, puni opreza, uđoše u napuštenu kuću pokojnog Lugara. Iznenađila ih je uklonjena paučina. Ubice ne uklanjaju paučinu, ne menjaju brave, ne metu po kući i ispred kuće – umovali su.

Glas puče selom. Nastadoše nagađanja. Svako je imao svoju nepotvrđenu priču. Jedino je Sara, čudno, začutala. Nedugo potom, pala je u postelju. Dovedi su joj najboljeg doktora, čak iz N. Uzalud! Angažovana je i Jela gatara. Jela je bila isključiva:

– Nju neko muško muči – ismejali su je.

Prvog maja, na radost ukućana, Sara napusti krevet. Izašla je u rascvetali jabučnjak. Iznad njene glave behu mirisne laticice i zuj pčela, ispod bujna sočna trava. Bilo je za očekivati da je takvo rajsko okruženje osveži i okrepi, da joj povrati zdravlje. Sedeći pod jabukom šaronkom, Sara oseti još veću želju da vidi mladića čije ime još nije znala. Prvi put je pomislila na ono najgore, umesto na mladoženju. U takvom raspoloženju zapazila je zmije u travi. Jasno je videla da ih ima više. Njena je odluka bila čvrsta, kao što je njena ljubav prema nepoznatom mladiću bila nepokolebljiva.

Brzo se oslobodila sandala, a potom tiho prišla zmijama. I pored odlučnosti, pri dodiru zmijskog tela i njenih bosih stopala, osetila je jezu... Kriknula je.

Ubrzo su ukućani i komšije dotrčali do nje. Pod Sarinom nogom beše ostala još jedna guja. Zmiju su ubili, a Saru uneli u kuću. Glas o Sarinom udesu munjevito se proneo selom. Neznanac je, samo desetak minuta posle Sarinog udesa, na konju ujahao u selo. Deca su ga ovog puta odmah opkolila, bila su željna da mu saopšte strašnu vest. Kako su sva deca pričala istovremeno, zamolio je tršavog dečaka da mu objasni o čemu se tačno radi. Dečak je bio ponosan što se Neznanac baš njemu obratio. Mucajući, ipak mu je objasnio da je Saru ujela zmija. Dečak je bio toliko priseban da Neznancu pokaže u pravcu kuće gde se očekuje ono najgore.

Mladić se odmah uputio ka Sarinoj kući. Njagovo pojavljivanje nije izazvalo šok kod prisutnih jedino zbog izuzetne situacije.

- Ne brinite, biće sve u redu - behu mladićeve reči umesto pozdrava.

- Ko si pa ti? – posprdo će Jordan.

- Muči Jordane! Ko da je, ako Sari može biti od pomoći, dobro je došao - Sarin će otac.

Mladić ih upita koja je zmija ujela devojkju. Svi u glas potvrdiše da je Saru, prosto, ujela – zmija! Neko najiskrenije dobaci:

- Neznanče, guja je guja, nema tu razlike.

Neko se priseti da je jedna zmija ubijena. Brzo je donesoše. Mladić uze nežno zmiju u ruke. U očima mu se pojavi istinska tuga. Sari to nije promaklo. Zauvek je zapamtila mladićeve potonje reči i šok okupljenih:

- Nije trebalo da je ubijete. Bezopasna je.

- Lud čovek! Ako zmiju nećeš, koga ćeš onda ubiti?! – pobuni se Lazar potkivač.

- Da pogledam ujed - mladić će, ne obraćajući pažnju na primedbe.

Razmakoše se. Sara oseti mladićev dodir na nozi. Zadrhta.

- Sve je u redu. Nema nikakve opasnosti - reče Neznanac domaćinu.

Prisutni osetiše veliku sigurnost u njegovom glasu. Sara ustade i, na iznenađenje svih prisutnih, priđe mladiću. Prislonila je svoje usne na njegov obraz, jedino zbog prisutnih; u njoj je gorela želja da svoje i njegove usne spoji u dug poljubac. Na navaljivanje domaćina i ostalih prisutnih, Neznanač se zadržao u Sarinoj kući duže nego što je planirao. Pošto je kod prisutnih osetio veliku radoznalost, ko je i odakle je, reši da im se poveri.

Okupljeni se nađoše u čudu. Eto, da su juče nešto umrli, ne bi znali da je Amir Lugar imao sina. Još ih je više zbunilo mladićevo oduševljenje planinom i vidarom Vučetom. Znali su oni za tog zanesenjaka, na daleko čuvenog vidara i travara. Vučetu su mogli nekako i da shvate, u godinama je, oduvek je živio kao pustahija. A mladić je bio nešto drugo, videlo se da mu i škola ne manjaka, i to ih je zbunjivalo. Sara je čekala priliku da ostanu sami. Kad su ostali sami, sve je krenulo svojim sudbinskim tokom. Oboje behu svesni da ih više ništa rastaviti ne može. Asmir se nije odrekao svoje planine i Vučete vidara, Sara se nije odrekla svojih roditelja i imanja.

– Svuda se može stići, ako to iskreno želimo – rekao je Asmir grleći Saru.

Sara u tako nešto ni jednog trenutka nije posumnjala.

– Konačno, da naša Sara ne odbije prosca. Da budem iskren, ona je njega zaprosila. Draga moja, da kruna zmijskog ujeda bude brak, to ni u snu ne bih poverovao – Sarin će otac u poverenju svojoj ženi.

Ulvija Mušović

MEHOVO PUTOVANJE U NJEMAČKU

Entschuldigen Sie mich, bite... Ich brauche die Polizei... Bitte U-Bahn – Ticket...

- Eh, starosti, jadosti! Hem te nahakareti, hem ti uzme i ono malo pameti. Ne mogu da utuvim dva'es' riječi, evo već heftu dana. I što danas naučim, sjutra ne važi. Zaboravio... Ama, stari se konji ne potkivaju, džaba je. Insan kad ostari ne bi treb'o mrdati od kuće. Treba ga pripeti za kućni prag, ko 'no hajvan kad se pripne da ne ide u zijan. Će ću ja sad da basam po Njemačkoj i da tardžumam sa njima, kad ne mogu da utuvim ništa. I taj njihov jezik. Ćudim se kako ga nauče Nijemci, kad je 'nako ćoškast, pa, nek him je stoput maternji. Biću tamo k'o tele, da ne umijem ništa prozboriti sa tim mojim vajnim zetom. Ima samo da blenem i da gledam Će mi je šćer da mi rastumači poneku riječ. A i ova moja Samka, kad počne da melje, ne umije prestati. Navalila ko Azrail: „Hajmo, hajmo, snaći ćemo se. Pa, kako su drugi. Ima ih kol'ko hoćeš i nepismenijih i starijih.“ Pa još kaže: „Hoću i ja da vidim malo svijeta. Neću da mi život prođe, a da ne mrdnem iz ove nedođije. Da smo, bogdo, digli onda na početku, kad je zagužvalo, kad su i drugi krenuli, bar bi za Ćecu stvorili neku budućnost i bili uznjih, 'vako vidi šta smo uradili. Jadna moja Esma je tamo bila k'o vuk na kijametu. Sama se borila i dovijala. Allah dragi zna kol'ko se napatila. Nije htjela ni da nam priča, da nas ne sjekira, a njeno srce zna kroz šta je sve prošla. Otišla je za tuđinca, a kako je drukčije moglo biti? Sem da je našla nekog našeg bauštelca, ima ih tamo, fala Bogu, više nego 'vamo, pa da oboje crnče dok ne skapaju u toj tuđini. Džaba bi joj bio njen fakultet sociologije. K'o da to tamo treba kome. 'Vako će bar imati normalan život.“

Trajalo je to danima. Čim bi uveče završili razgovor sa šćerkom i isključili se sa Vibera, Samka bi počinjala tu priču. Tiha voda brijeg roni, a ova baš i nije bila tiha, nego plahovita i istrajna. Na kraju, Meho popušti i obeća. Ah, žene, žene, što mi naložite vatru.

Tako je sad dumao, pokušavajući da nauči nekoliko njemačkih riječi koje bi mu mogle zatrebati kad krene sa ženom tamo kod šćeri i zeta. One zacekiljale, ubjeđivale, on prihvatio i obećao, pa se sad muči i lomii jezik.

- Ono za ne daj Bože, ako neđe zaglavim i zatreba. Šta ćemo kad oni odu na pos' o, ne možemo vazdan sjedeti u stanu. A na ulici insana svašta može snaći. Možemo zalutati, pa da ne umijemo da se vratimo. (Tako je rekao Samki kad ga je zatekla kako na njemačkom priča sam sa sobom.)

Zaželio se i on šćerke. Ona je dobra. Vezani su i bliski još od kad je prohodala. Vole se i pokazuju to jedno drugom, lahko, bez nelagode i suzdržavanja koje vlada između njega i sina. Valjda to očevima ide lakše sa šćerima. Žensko dijete je pitomije prema ocu. Vidio je to i kod drugih ljudi. Sa sinom ne umije da napravi prislan odnos. Uzdržavali su se obojica da pokažu ljubav, pa bi uvijek prije isplivala na površinu neka gruba riječ, nego ono što su u duši osjećali i željeli. Gorštački soj. Lahko će žrtvovati život za onog koga voli, a stidi se pokazati ljubav.

Od kada se šćerka porodila, i dobili su unuka, Samka i Meho su najčešće pričali samo o tome, a uveče bi sjeli ispred kompjutera, koji su zbog toga i nabavili i s mukom naučili najnužnije, kako bi razgovarali i videli se sa svojima u Njemačkoj. Meho nije ni slutio da se neko može voljeti tako kako je on zavolio unuka, majušnu bebu, koju vidi samo na ekranu. Nije umio dugo pričati, razmjenio bi tek nekoliko rečenica sa šćerkom, a onda bi Samka preuzimala priču i nadugačko i naširoko pričaju o svemu. On bi samo gledao i slušao, a kad bi ga opomenule zbog toga, rekao bi uz smijeh ili neku šalu: Samo vi pričajte, volim ja 'vako na gotovo, da sve čujem i saznam.

Sa zetom skoro da nije pričao. Ne razumiju se, jer zet je Njemac. Ljubazan, kulturnan, nasmijan. Čak je naučio nekoliko naših riječi. Osmjehnu se jedan drugom, pozdrave, mahnu rukom i na tome se završi. Samo ponekad, ali i to vrlo rijetko, Meho bi zetu rekao: Bajern gut, najbolji. Extra, i pokazao bi palcom znak da je nešto dobro, znajući da je zet vatreni navijač fudbalskog kluba Bajern. Njemu je to bilo drago i odmah bi se oraspoložio, pokušavajući da uzvрати kompliment govorio bi imena naših istaknutih sportista dodajući uvijek uz njihovo ime Gut ili Ausgezichnet, a za Đokovića, koga je najčešće pominjao, rekao bi: Der beste. Samka je umjela. Koristeći onih desetak njemačkih riječi što je nekako naučila i išaretom, kako je zvala gestikuliranje, porazgovarala bi sa zetom, skoro svaki put kad bi se pojavio na ekranu uz Esmu. Taj njihov jezik niko drugi ne bi razumio. Najčešće bi to bila šala, upadica, ili „gimnastika“, kako je Meho zvao to njeno gestiikuliranje koji bi se završio smijehom, ali je unosilo izvjesnu prisnost među svjetove koje je trebalo približavati, jer smo sada rodbina. Mehu to bješe drago, jer je tako i njemu olakšavala i popunjavala prazninu. Oni zbog male bebe ne namjeravaju dolaziti ovamo, te ih je šćerka danima ubjeđivala da dođu u Njemačku i gostuju nekoliko dana, ili koliko god hoće. Pa red je da vide prvo unuče koje je već napunilo pola godine. Oca je mamila time kako zet već uveliko planira na koje utakmice Bajerna će ga voditi. I tako, uporno nagovaranje i Samkina podrška urodiše plodom. Prelomiše i obečaše.

Od kada su rekli da će ići u Njemačku, sin ga stalno pecka raznim upadicama. Kad uđe u kuću, obavezno ga pozdravlja sa guten tag, her Meho. A posle toga vrlo često nastavi: Kako napreduje švapski? Nemoj ti tamo da pričaš ono iz partizanskih filmova, pa da „Čirgin“ mora da te vadi iz bajboka. Zeta Jirgena je u porodičnom razgovoru uvijek oslovljavao sa Čirgin, jer je to prezime postojalo u njihovom mjestu, pa ga je on namjerno koristio. Igrajući se sa roditeljima, znao je da ih provocira riječima:

Što se vi sjekirate oko zeta – Švabe, on je sigurno musliman, od nekog Čirgina što je tamo otiš'o da gastapbajtuje? Vidite li kako je crn, mora to biti neka loza odavde, ili od nekog Turčina. Možda mu je to majka ponijela „uspomenu“ sa ljetovanja. Nekad su bili najčešći gosti na ovom našem Jadranu.

Najteže je bilo navesti sina na ozbiljan razgovor. Meha je odavno oslovljavao imenom, mada ga je ranije zvao Babo. Ne ljuti se on zbog toga, iako mu je smetala sinova neprekidna zajedljivost. Zna da je to nezadovoljstvo sopstvenim životom. Zna, ali ne umije da pomogne. Sin besciljno troši vrijeme. Izvukle su se godine u čekanju da prođe kriza, da proradi preduzeće u kom je radio, iako nije trebalo mnogo pameti da se vidi da nikad neće proraditi, niti će se titovina vratiti. Ostao je neoženjen, to je sada izvjesno, jer postaje grub i svadljiv ako neko, čak i izokola, počne da ga nagovara na ženidbu. Sa Mehom se lako posvađa oko bilo čega. Ne treba tu stvarni razlog. Jednostavno, ne mogu se složiti ni oko jedne teme. Najgore je što Senad mnogo pije. Ima njih nekoliko pajdaša, što povazdan sjede tamo pred prodavnicom, vrteći istu, praznu priču i hajgaru i ispijajući pivo. Iako je dobar majstor, radi samo kad mu ponestane para i samo toliko dok ne zaradi za dva-tri dana bekrijanja. Ne pomažu nikakve priče, savjeti i nagovaranja, pa je Meho vremenom digao ruke od toga.

- Ne mogu ja učiniti ništa. Svaki pokušaj nas udalji još više. Njega samo dragi Allah može vratiti na tobe, inače će propasti. Onakav život ne može niko dugo izdržati. Daće Bog, nadam se, bar da ja sklopim oči prije.

Tako je onomad rekao Samki i prvi put pred njom pustio suzu, koja se nekako otela iznenadivši i njega, a on je, oborivši pogled i trepnuvši brzo dva-tri puta sakri. Samka je, kao i svaka majka, branila sina, iako se u dubini duše slagala sa Mehom:

- Neka ga, bolan, nije ni njemu lahko. Dako dođe na tobe, ima još vremena. Muško može i da okasni, pa da stigne i da se oženi i da podigne evlad. Pušti ti meni, ja to umijem bolje. On

sa mnom lakše priča. Ne breca se i ne viče. Ne odbija mi ni kad pričam o ženidbi. Daće dragi Allah da se zakači za neku od ovih mlađih đevojaka. Ima ih još tu oko nas i dolje u gradu. Izmiče vakat i njima, no što su pobješnjele, neće na selo. Biraju. Svaka bi u grad i nešto sa lahke strane. Najradije za nekog jugo-švabu, pa da s njim zбриše tamo. Ali neka, bogomi će se kajati. Ide vrijeme i njima. Samo da se ovaj naš srećo hoće okaniti te proklete rakije. Dobar je on i naočit, basta mu i majstorija, brzo bi se sve uredilo.

Prolazili su dani, Meho je učio njemački jezik i deverao svoju brigu, a Samka je pakovala kofere. Kupovala je neke krpice za bebu, igračke i kojekakve đakonije, a svaki put bi to razlagala i pokazivala Mehu: E, da vidiš ovo što sam našla u onoj radnji... Zar nije fino ovo što sam kupila Esmi. Odavno joj majka nije ništa prinovila. Baš će se iznenaditi... A ovo sam kupila zetu... Meha je sve to jako ljutilo, ali se suzdržavao od grubih riječi, nalazeći uvijek razlog da skрати razgovor i ode za nekim poslom, koji eto mora obaviti što prije. Teško je pamtio njemačke riječi i to ga je dodatno ljutilo. Moj Skadar na Bojani, govorio je sam sebi. Ono što bi zapamtio danas i deklamovao glatko, sutra bi zaboravio, ili se mučio da ponovi. Ipak, od svega najviše je strepio da se ne razboli tamo. Već nekoliko godina muči ga visok pritisak. Redovno uzima terapiju. Išao je na preglede kod više doktora i promijenio isto toliko različite terapije, ali nije uspijevaо dovesti ga ni približno normalnom nivou. Neće zar, mislio je Meho. Obezbijedio sam dovoljnu količinu lijekova, pa valjda će se razminuti nekako. Samo da ne odalamim tamo, pa da ih nasjekiram. Međutim, najviše se plašio svoje prostate i otežane probave. Zbog toga je često morao ići u zahod i predugo se zadržavati tamo. U svojoj kući je sve lakše, ali u tuđoj je muka. Ne kažu za džaba stari ljudi da im je najteže promijeniti kuću, dumao je Meho.

No, što se mora nema zбора. Kad se nije ujeo za jezik prije no što je obećao, sad je dockan za kajanje. Valja se pripremati za put. Već su rezervisali prijevoz kod nekih momaka koji kombi-vozilima

svake sedmice voze putnike u Njemačku, na kućnu adresu, kako kažu u svojoj reklami, te je Mehu laknulo, bar što se tiče putovanja. Pored toga rekli su mu da može ponijeti i malo naše domaće hrane, pršute, sudžuka, sira i kajmaka. Može i neki litar rakije, ali ne mnogo. I obavezno da to odvoji i preda njima da sakriju, jer na granicama to kontrolišu i oduzimaju. Ostalo je Allahu na amanet, mislio je te napokon uze svoj starinski, četvrtasti kofer, braon boje, sa metalnim blokejima na ćoškovima. Rijetko ga je koristio, pa, iako je nabavljen još u vrijeme njegovog momkovanja, izgledaše kao nov. Meho ključićem pažljivo otključa bravicu, jer je u koferu čuvao važne papire, kako je zvao tapije, poreska rješenja i račune za komunalije. Brižljivo to spakova u kartonsku kutiju donijetu iz prodavnice, a onda poče pažljivo pakovati svoj prtljag. Htjela je to uraditi Samka, ali on nije dao. Želio je da se spakuje sam, da ne bi nešto zaboravio, a tako će tamo kada bude koristio znati đe mu se šta nalazi. Prvo lijekovi, pa čamaširi i pribor za higijenu. Zatim odjeća i obuća koju je kanio ponijeti. Pare i dokumenta je pripremio još ranije u torbici koju će nositi oko vrata, ispod kaputa, i od koje se neće odvajati. Taman kad je završavao pakovanje, u sobu uđe Senad, opet malo pod gasom, pa tobož iznenađeno, poče:

- Vidi, vidi Meho, pa ti si već spreman. Ne bi valjda otiš'o bez pohodnje. A misliš li se vraćati? Bogomi si mi treb'o za svaki slučaj dati ovlašćenje da podižem penziju. Možda te zet prevelija, pa ostaneš tamo da živiš.

- Neka de, ćafire, ne zaujedaj i ne pristaj mi na muku, da te ne ošafranim jednom k'o no nekad, kad sam te u jol ućerivo. Bolje ti je spremi neku hediju da ti ponesem sestri. Nek zna da ima brata.

- Zaboravila je ona davno brata, ćim ne šalje eure. A i ti da znaš, tamo ti dinari ne idu. A ne vjerujem ni da primaju šorvane. Najbolje ti je ostavi ti buđelar kod mene da ti ga ćuvam.

- E, vala bih ga ostavio na sigurno. Beli bi ga saćuv'o k'o što si i svoje.

- Šalim se, Meho, ne ljuti se. Ali pohodnju bi treb'o dati, to je adet.

- Hajde, hajde, prođi me se. Imam posla.

- Dobro stari. Ne ljuti se. Evo sad sam ozbiljan. Treba li ti para?

To pitanje Iznenadi i ganu Meha toliko da se nekoliko trenutaka ne usudi da progovori. Tek kad je dva-tri puta progutao pljuvačku, progovori pomalo izmijenjenim glasom:

- Ne treba sine, fala ti. Pripremio sam ja, a i nemam na šta mnogo trošiti.

- Evo, nek ti se nađe (pružajući mu novčanicu od 200 €) Bolje nek imaš uzase, zlu ne trebalo. Sigurniji ćete biti kad imate. A ako ne potrošite, možete i vratiti. Sa kamatom, naravno, nastavi Senad, bježeći opet u svoju sarkastičnu pozu. Srećom, brzo se uozbilji:

- Uzmi stari, naplatio sam neki pos'o, imam para. Bolje je nek su kod tebe, ako ostanu kod mene, znaš da ću ih proćerdati. Nisam ti ja baš dobar haznadar. Nego, evo ti ovo posebno (pruža mu novčanicu od 100 eur). Ovo da daruješ sestrića u moje ime. Nek mu Esmu kupi nešto od daidže. Ko zna kad ću ga ja viđeti. A ovaj prsten ponesi Esmi od mene, za to što mi je rodila sestrića. Pa, nije red da iskobim ni zeta iako je Švabo, evo njemu ponesi ovu flašu rakije. Kaži, šura posl'o da proba naš šnaps. Eto toliko od mene. A sad mi reci kad krećete?

- Doveče u osam sati dolazi taj kombi. Putuje se svu noć i ujutro smo, akobogda, u Minhenu. Tako su nam rekli ovi prevoznici, jedva izgovori Meho, uzbuđen zbog ove iznenadne sinove pažnje i nježnosti i prema njemu i prema sestričnoj porodici.

- E, pa, dobro. Onda ćemo se mi još viđeti. Auf Widersehen Mehaga.

- Senad brzo izađe iz sobe, a Meho ostade zatečen iznad otvorenog kofera. Neka unutrašnja radost bi mu izmamila osmijeh, a zatim bi navirale suze.

Senad Pepić

Aida Orahovac Kuč

TUĐA VEČERA

Kraj II svjetskog rata, i za Jugoslaviju je, kao i za Evropu, značio slobodu, ali i poslijeratno siromaštvo. Obnova zemlje bila je spora, teška i mukotrpna. Mnogo dece je značilo mnogo gladnih usta. Ahmet živjaše sa porodicom u selu Bukovica, nadomak Rožaja. Dva sina i šcer, on i supruga Ferida, jedva sastavljahu kraj sa krajem. Fikret i Nusret su odlazili redovno u šumu na sječu drva, dok je Igbala sa majkom prodavala mlijeko ne bi li se prehranili. Nakon zasijedanja AVNOJ-a, u Jajcu je osnovana SFRJ. Uslijedio je period socijalističke izgradnje i obnove zemlje. Ahmet i porodica bjehu, konačno, dočekali bolje dane, Nusret se zaposlio u rožajsku drvoprerađu, a Fikret je dobio posao na izgradnji puta Titograd-Nikšić. Ahmet je na svom imanju držao stado ovaca, prihodujući od njih lijepo, sve dok na snagu nije stupila čuvena nacionalizacija, koja mu je oduzela imanje sve u cilju gradnje putne infrastrukture i napretka cjelokupne zajednice. Ovce je prodao, od dobijenog novca podigao kuću na sprat, obezbijedivši tako Nusretu i Fikretu uslove za ženidbu i život. Na Igbalu se gledalo kao i na svu žensku decu. Đevojke su bile tuđa večera.

Te zime, duge i veoma hladne, tipične za rožajski kraj, negdje koncem februara, na Ahmetova vrata pokucaše prosci. Igbala kojoj bješe tek sedamnaest ljeta, biva isprošena za Bećirovog najmlađeg sina. Bez njenog pristanka, bez pitanja i uopšte uzimanja u obzir njene volje, Igbala je te zime postala Ismetova vjerenica. Svadba bješe zakazana za ljeto.

Dani su prolazili jedan sličan drugome, a noći su potrajale. Duge, besane noći pune Igbalinog razmišljanja i pokušaja da odgonetne značenje pojma: tuđa večera? Kakva je to tuđa večera koja treba da ide u svoj dom, jer nema što da radi među braćom?! Razmišljala je o tome što je čeka u životu sa Ismetom,

tim neznanim čovjekom kome će postati žena. Otopili su se snjegovi, polako se prikralo ljeto u rožajski kraj, i došao je dan kada će Igbala upoznati Ismeta – dan kada je za nju počinjao novi život.

Topot konjskih kopita označio je dolazak svatova pred kuću. Kroz mali prozorsku otvor, Igbala je gledala njenu novu porodicu – njoj nepoznate ljude. Iz Ahmetove kuće odveli su „tuđu večeru“.

“Tako je đevojkino, neka ide u svoj dom, hoće braća da se žene”, govorile su komšinke uz čestitanje Ahmetu i Feridi.

Igbala je u svom novom domu zatekla nove roditelje, tri sestre i brata. Njena nova porodica nije baš bila oduševljena novom „šćerkom“, svojim novim članom, jer njihov Ismet – delija momak – bio je za daleko bolju i viđeniju đevojku od Igbale! Kod nas se vazda precjenjuje ono svoje.

Ismet sa svojim sljepilom na jedno oko bješe dostojan sultanije! Dvorila je sve ukućane redom, prala im noge ta nova „šćer“ Igbala, za koju je Ismet bio veliki zalogaj. Sa dolaskom proljeća, u kuću je stigao i novi život. Ismet i Igbala dobiše ćerku. Nakon nekoliko dana, još uvijek roditelja opterećena teškim poslovima, Igbala se razboljela. Tuberkuloza ju je bacila u postelju, makanja je plakala u kolijevci na koju niko nije glavu okretao. Tuberkuloza se pretvorila u upalu trbušne maramice. Ali, sam bog je htio da Igbala ostane živa. Posljedice su, ipak, ostale – Igbala više neće moći da rađa.

„Rodila si nam tuđu večeru! Našem Ismetu se loza gasi zbog tebe, nesposobne da muško doneseš na svijet, još treba i život da mu ugasiš tom tvojom bolešću. Poslali smo glas Fikretu – doći će danas po tebe. Mi ne možemo da te liječimo, a Ismetu treba žena koja će mu podarit' nasljednike.“

Uz ove riječi sa Igbalom su se oprostili oni ljudi čija je večera bila ona. Igbala više nije pripadala nikome. Sve što je imala bilo je ono makanje u kolijevci, jednako tuđe kao i ona.

Godine su prolazile, a mala Fatima je rasla, trčala za svojom nanom Feridom po selu, ili se igrala hvatajući leptire.

„Biko, biko, uhvati mi i onog velikog“, odzvanjao je pred kućom dječiji veseo glas. Radošću je popunjavao Ahmetovu praznu kuću, građenu za muške izdanke loze, a koji se otisnuše u bijeli svijet. Jave se ponekad pismom, pošalju novac za Fatimu i roditelje. Lozu čuvaju i snagu joj daju dvije tuđe večere: Igbala i Fatima...

Moja baba često zna reći: „Zdravo dijete od boga je, on daje što hoće! Ni sinovi nikoga još na čabe ne odvedoše.“

Senad Pečić

Ljerka Petković

ORAH

Moram ovo da ispričam, sebi i svima koji hoće da čuju.

Otvorite uši, načuljite ih, otčepite i, sjećajući se posljednjeg i prvog Božijeg glasnika čiji je zadatak bio da čovječanstvu prenese spasonosnu istinu, čujte i moje riječi, rođene kao svjedočenje u času iskrene molitve.

Događaj prvi

Mladost. Sve je stalo u tu jednu riječ. Ali, dodaću da je mladost osamdesetih godina prošlog vijeka bila posebna. Sloboda je bila njeno glavno odličje.

U istom dvorištu, između novih višespratnica, odrastali smo Žarko i ja. Od dječijih igara do prvih izlazaka, kafića, diskoteka, putovanja, ljetovanja, zaljublivanja, vrijeme je proletjelo kao tren. Ali nismo razmišljali o njemu, bar ne na taj način. Jedino je bilo važno da ga imamo za sve, da nam ne fali ni za jedan dio života koji je svakim danom bivao bogatiji.

Sjećam se jedne jeseni, mislim da je bila osamdeseta godina – putovali smo nizvodno Drinom, pa Limom uzvodno, skoro do njegovog izvorišta, u naš rodni kraj, tamo gdje su naši korijeni i odakle su naši roditelji krenuli „trbuhom za kruhom“. Njegovi pedesetih godina, a moji desetak godina kasnije. Znali smo da je to negdje u dubini bio razlog naše posebne vezanosti i osjećaja da smo više nego rođački bili usmjereni jedan na drugog – ja iz Bihora, on iz Vasojevića, a obojica iz Bosne, utkane u naša bića, u govor, u poglede i doživljaj svijeta i života.

Žarko je želio da obnovi stari voćnjak i to je bio povod za naše putovanje. Čim smo stigli, počeli smo da kopamo rupe. Želio je da me zaštiti, radio je žustro i brzo, kako bi završio i dio moga posla. Bio je od onih ljudi za koje kažu: za sve ga je Bog dao. Posljednja

stabljika koju je uzeo bila je orah neke bugarske sorte. Odredili smo mu mjesto ni blizu ni daleko od kuće, da ima hlada, a opet da ne zaklanja vidik previše.

- Znaš li da sam čuo da onaj ko posadi orah umire u trenutku kad stablo dosegne debljinu njegovog vrata? – upitao sam Žarka jer sam se u tom trenutku sjetio tog praznovjerja.

Samo je odmahnuo rukom i nasmijao se:

- Ima do toga dosta vremena. Naživjeću se.

Imali smo tada dvadeset godina

Događaj drugi

Rat. Sve je stalo u tu jednu riječ. Ali dodaću da je rat devedesetih u Bosni bio poseban, bar tako mislimo mi koje je zadesio iznenada, kao grom iz vedra neba. Zvijeri su se uselile u ljude, grabljivice u njihovu postupke, krvoloci u zamučene poglede. Pucale su veze među ljudima, stara prijateljstva su se zaboravljala. Branio se život.

Čuo sam da je Žarko sa ocem otišao u Crnu Goru, pa se vratio sam, da pokuša sačuvati veliku imovinu koju su imali. Ne znam kako je to zamišljao, možda je mislio da je potrebno tek toliko da bude blizu. I ranije je ponekad bio naivan.

Bili smo sad na različitim stranama.

Dva svijeta, razdvojena puščanim cijevima i praskom granata koje su odnosile živote, ipak su nekim posebnim kanalima saznavala šta se dešava u onom drugom taboru. Stizale su vijesti o poginulima, ranjenima, o onima koji su pobjegli i onima koji su se predali. Jednog dana stigla je nova vijest – poginuo Žarko! Smrt više nije bila strašna, jer je bila sastavni dio našeg tadašnjeg života. Nisam progovorio ni riječ.

Nakon desetak dana neka posebna sila vukla me da odem na njegov grob. Znao sam da je sahranjen nedaleko od linije razdvajanja. Mogla se lako preći, ali uvijek se mogao naći neko ko ne razlikuje njihove i naše. Nisam mislio o tome. Stajao sam pored

prijatelja. Ćutali smo, on ispod hladnog kamena, ja u hladnom svijetu, samo prividno živ. Bez straha sam otišao još nekoliko puta. Toliko sam mogao. A onda sam čuo da je oskrnavljeno pravoslavno groblje, da su povučeni sanduci, razbacani mrtvi.

- Bože, zašto nam ovo radiš? - pitao sam se dok sam se sa strahom primicao groblju.

Morao sam da odem, da se uvjerim da li je sve tako, da popravim šta se popraviti može. Nije sve bilo istina. Poneki slomljen spomenik i provaljena nadgrobna ploča bili su svjedoci nečijeg divljanja prethodnog dana. Ali, bio je rat, sve je postalo normalno, nije bilo iznenađenja. Bar za mene ih više nije bilo. Groblje je jednim dijelom bilo na uzvišenju i Žarko je tu sahranjen. Zadihano sam se peo, žurio sam da se što prije vratim jer se bližila noć. Mislio sam - samo ću prići da se uvjerim da je sve u redu, pa ću drugog dana doći da postojim duže. Međutim, ugledao sam prizor koji ću pamtit i dok sam živ. Prednja strana grobnice bila je otvorena, a sanduk napravljen od običnih dasaka izvučen samo malim dijelom naprijed. Jedna letva bila je pomaknuta i kroz napravljenu šupljinu izvirivala je smeđa kosa. Kao da je bila živa.

Vrisnuo sam bez kontrole, bez straha, bez suza. Vrisnuo sam do neba.

Događaj treći

Sve u životu bude i prođe. Tako je i rat utihnuo, ne onako naglo kako je došao, ali sama pomisao da možemo slobodno da hodamo ulicama našeg razrušenog grada, donosila je osjećaj slobode. Ljudi su se polako vraćali, neki odlazili, činilo se - život je pobijedio.

Vraćao sam se iz skromne kupovine, sa jednom plastičnom kesom u ruci, i na ulazu u dvorište ugledao sam Žarkovog oca sa nekim čovjekom. Vjerovatno je došao da obiđe svoj stan. Išli su prema meni i ja sam ubrzao korak da ih što prije sretnem. Ništa nisam razmišljao, samo mi je bilo drago što ga vidim. Kad sam prišao i očekivao da ćemo se zagrliti, on se okrenuo. U vazduhu je

ostala moja podignuta ruka i njegov prezriv pogled pun neprihvatanja.

Kasnije sam čuo, a ljudi sve saznaju i otkriju kad hoće, da mu je neko ispričao kako sam se radovao kad je Žarko poginuo.

Događaj četvrti

Ne priznajem da su društvene mreže donijele više štete nego koristi ljudima novog doba. Za nas koji smo se poslije rata pogubili po svijetu, one su često bile jedino mjesto na kojem smo mogli ponovo da se nađemo. Kada sam u krugu ljudi koji su mi se nudili kao mogući prijatelji na fejsbuku ugledao Žarkovu sestru, u istom trenu sam osjetio i radost i nelagodu. Više puta sam kretao da se javim, pisao pa brisao, i onda sam smogao snage da je kratko upitam kako su svi i šta rade. Odgovorila je odmah dugom porukom, predusretljivo i prirodno, radujući se što kontaktiramo poslije toliko vremena. Činilo mi se da mi je sa srca pao težak kamen koji sam sâm sebi natovarilo kao krivicu koja nije ni postojala.

Nakon toga, povremeno smo razmjenjivali poruke, a nekoliko puta smo se i sreli u našem gradu prilikom njenih dolazaka. Voljela je da obilazi uspomene.

Jednom sam je pitao da li je orah koji smo Žarko i ja zajedno posadili porastao. Odgovorila je potvrdno i rekla da će poslati sliku. Dodala je da se prvih godina nekoliko puta skoro osušio, ali da su se potrudili da ga njeguju i zaštite od stoke i ljudi koji su tuda prolazili, pa je počeo naglo da raste i da napreduje.

- Eh, da ga, bogdo, niste toliko njegovali – pomislilih gorko u sebi.

Da mogu i da znam, prokleo bih onog ko je prvi poželio da ratom stvori nered i da razdvoji ljude. Bože, oprosti mi i ukaži milost. Ova priča nije kletva nego moja molitva.

Mir sa vama koji čitate, i milosrđe Božije.

Mirza Pinjić

OČEV ROĐENDAN

Sudbina je htjela da baš u ovo doba, dok pišem ovaj dnevnik, 17. 4. 2020. godine, bude Veliki petak, kada pravoslavci obilježavaju stradanje Hristovo i njegovo razapinjanje na brdu Golgota. Na Veliki petak, 17. 4. 1959. godine rođen je moj otac... Šezdeset i jedna godina u njegovom životnom samaru. Sa današnjim načinom života, bit ću sretan ako doživim toliko. Koliko se ljudi rodi, a koliko umre, koliko litara suza i krvi se prolije, kolika je glasnoća smijeha i tišina laži, i koliko uzdaha popiju jastuci u razdoblju od šezdeset i jedne godine življenja na Zemlji? Ne mogu znati. Ono malo što znam, a tiče se očevog života, oskudno je. Više o sreći, malo o patnji, a znam – patnja je na životnoj vagi teža od sreće.

Otac je dobro. Potpuno se oporavio od bolesti. Još uvijek, jer su zidovi u ovoj kući tanki, čujem kad je u WC-u kako tiho ječi. Spavao je. Izenadio se mojoj čestitki. Njegovo, iz sna preneto lice, kao da ozariše moje riječi. U mojoj porodici nije običaj da se slave rođendani. I ja sam ih tek nekoliko proslavio kao dijete, uvijek skromno i uvijek bez torte. Dok pišem ovo, shvatam da ja ne znam šta znači slaviti rođendan uz tortu i puhanje svjećica. Tu sam na oca – ni on ne zna. Zato je današnji dan u njegovom životu kao i svaki drugi. I moji rođendani su takvi. Ne slavim ih odavno. Taj dan imam potrebu biti sam. Vidim, i otac je takav. Nakon moje čestitke otišao je negdje i nije ga bilo nekoliko sati.

Očevo rođenje mi se čini kao bajka naspram mog običnog i „rutinskog“, za današnje poimanje rođenja djeteta. Pokušat ću njegovo rođenje opisati kroz priču o mojoj tetki, koju sam čuo od oca, čini mi se, djelimično i šturo prepričanu, i od rahmetli tetke Seme – očeve sestre – detaljno, pripovjedačkim narodnim jezikom. Htio priznati ili ne, mislim da se od očevih sestara i braće jedino ona sjećala njegovog rođendana. Ona mu je bila druga

majka, te kao takva u mom poimanju oca ne može biti izdvojen, posebno zbog dana njegovog rođenja. Neka ova priča bude rođendanska čestitka mome ocu i sjećanje na moju tetku Semu. Mir neka je njenoj sužanjskoj duši.

Sema je ostala u kući, zapravo, u brvnari, dobro proširenoj. Brvnara se proširivala kako su se djeca rađala. Sema se, miješajući krompirnu čorbu, pitala koji li će čert na brvnari ovaj put biti proširen. Od prvobitne gradnje, odmah nakon Drugog svjetskog rata, kada se Sema sa majkom i ocem vratila na selo, brvnara je tri puta proširivana. Zamišljala je kako bi tek sve izgledalo da su njena braća i sestre, koje su rođene prije i u toku rata, živi. Možda bi i drugu brvnaru sagradili.

Ne zna se tačno koliko je djece Semina majka rodila. Broj varira između sedam i dvanaest. Čak se ni Sema nije sjećala tačnog broja. Djeca su se rađala i umirala. Praznina u srcu koju bi napravila smrt djeteta, popunjavala bi se novorođenim. Sada ih je bilo troje i četvrto pred rođenjem. Sema već odavno nije dijete.

Rodila se 1936. Imala je pet godina kada je rat prekinuo njeno djetinjstvo. Često se prisjećala događaja kada je, čuvajući goveda nadomak Kladnja, ispred sebe ugledala partizanku. Sljedećeg dana, partizani su oslobodili Kladanj, a Semi će partizanka pokloniti nešto odjeće i jednu bluzicu za „pođahkad“. Željela je kad odraste biti kao ona. Nakon rata bi se Semini snovi možda i ostvarili, ali će njen otac umjesto posla u gradu, koji mu je bio garantovan kao partizanu, poslušati starijeg brata i vratiti se na selo. Radio je kao željezničar, ali je Semi raspršio sve iluzije o nastavku njenog školovanja. U toku rata naučila je čitati i pisati i to će biti jedina naobrazba koju će za života imati. Godine 1948, rađa se Semina sestra, prvo dijete u kući nakon rata, a 1951. i 1953. dobit će braću. Živjelo se. Djeca su rasla, a Sema postajala djevojka. Još

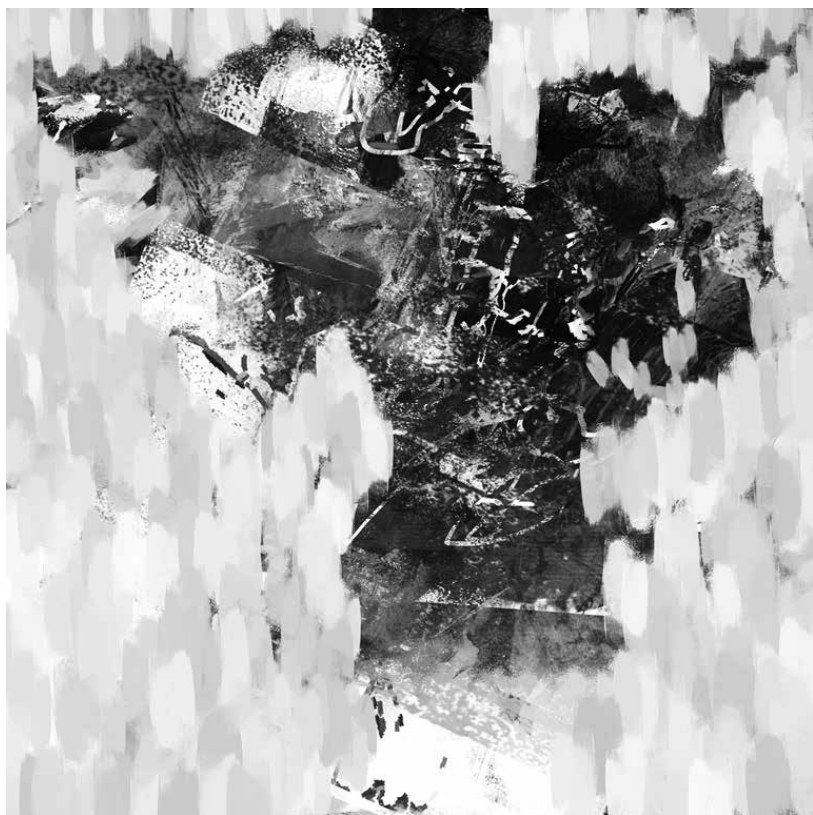
jednom u njenom životu iluzije će biti raspršene. Kada se vraćala sa jedne igranke, Semi je, dok je prelazila prugu, stopalo zapalo između pragova. Čula je zvuk lokomotive. Panično je počela trzati nogom, ali stopalo nikako nije mogla izvući. Zvuk je postajao sve jači i jači. Trgnula je nogu najjače što je mogla i uspela izvući stopalo. Prilikom izvlačenja čulo se blago krckanje i tupa bol u jednom kuku. Narednih nekoliko dana Sema nije osjetila nikakve bolove. Možda su zvuk voza i krckanje u kuku bili samo proizvod njenog straha. Tupi bol je pripisala naporu prilikom izvlačenja stopala. Nekoliko godina nakon toga pojavilo se blago hramanje. Tek toliko da bude primjetno, a osobi koja ga ima razlog zbog koga će ostati neudana.

Čorba je bila gotova. Skinula je metalni kotlić sa vatre i stavila na panj koji se nalazio blizu ognjišta. Nije ni slutila da će tog dana dobiti brata i da će briga o njemu biti najbliži osjećaj majčinstva koji će imati u životu. Godina je 1959. Semi je 23. godine. Svjesna je da nikad neće biti kao partizanka iz njenog djetinjstva, niti će imati svoju djecu. Otkako je počela hramati, ne ide na igranke, najviše vremena provodi u kući. Igra se sa braćom i sestrom, čita ono što oni uče u školi. Čorbu je iz kotlića presula u dva sahana. Hljeb zamotala u krpu. Sve povila u veći čaršaf i spremala se krenuti kada se na vratima brvnare ukazala njena majka sa bebom u naručju, neopranom i neprerezane pupčane vrpce. Sema se skamenila, nije očekivala da će majčin porod biti izvan brvnare. Mislila je da će biti pored majke, držati je za ruku i, prvi put u životu, vidjeti kako se žena bori dok rađa dijete. U prethodnim slučajevima, kada bi majka osjetila bolove, uvijek bi je slala do neke od komšinica koje su ulazile u brvnaru, a Semu redovno ostavljale napolju ili slale u svoje brvnare dok se porod ne bi okončao. Njena majka je bila fizički jaka i zdrava žena. Navikla na bol. Planinski krajevi u kojima žive ne opraštaju. Gorštačke žene to znaju i žive u potpunom skladu sa prirodom. Uzmi ibrik i donesi vodu, rekla je majka i mirno prošla pored Seme koja se u trenutku zbunila, pa

zajedno sa ibrikom ponijela ručak i krenula na obližnje izvorište Vroce. Tek pošto je došla na izvor, shvatila je da pored ibrika nosi i ručak. Otkako pamti dolaske na izvor, voda je uvijek jednolično tekla – tanko i sporo. Sačekavši nekoliko minuta, barem da ibrik do pola bude pun, krenula je Sema što bržim korakom natrag u brvnaru. Majka je već presjekla pupčanu vrpču i čekala. Voda sa vrela Vroce bila je kao led hladna. Skoro svu djecu kupali su sa tog izvora vjerujući da ledena voda jača imunitet novorođenčeta i tako ga priprema za gorštački život. Kada se pojavila na vratima, Sema je zastala. Gledala je taj prizor majke sa djetetom u naručju kao da govori: Kad svoje djece neću imati, makar brata mogu čuvati ko da sam mu mati. Suzu njenog oka ukrade obraz i ona obori glavu kao da gleda gdje će spustiti ručak, a gdje ibrik. Primijetivši to, majka je dozva: Semo, okupaj ga ti, ja sam umorna. Sema se još više unervozila: Hoću l' znat? Znaćeš, jakako, ja ću s tobom da ti pripomognem. Od tog dana razvila je posebno vezu sa bratom. Bila mu je više od sestre, bila mu je ponekad i bliža od rođene majke, jer je on, kao najmlađe dijete, došao neplaniran, a roditelji u četrdesetim godinama života.

Nekoliko godina nakon bratovog rođenja, umire njihov otac. Umro je u bolnici, od posljedica pada na šine. Na istoj onoj pruži koja će Semu uskratiti za udaju i rađanje djece. Ostala je uz majku. Gledala je sestrino curovanje i udaju. Braću pratila u vojsku, slala im pisma i pod jastukom čuvala njihove fotografije iz JNA. Grlila je njihovu djecu kao svoju i bila sretna zbog njihove sreće. Nakon majčine smrti živjela je sa sestriinom porodicom. Na kraće periode, od nekoliko mjeseci, boravila je kod braće. Njena zadnja stanica, nekoliko mjeseci pred smrt, bio je starački dom. I kao što je Sema nakon kupanja i zavijanja u čisti čaršaf spustila brata na majčine grudi, tako će nju nakon šezdeset godina brat spustiti u kabur na mezarju u Kladnju. Možda baš na onom mjestu gdje je Sema za vrijeme Drugog svjetskog rata čuvala goveda, vidjela partizanku i željela biti baš kao ona.

Do danas nisam bio u očevom rodnom selu. Vidio sam nekoliko fotografija i čuo priče. Na Google mapi pokušao sam pronaći selo Kape. Potraga se bezuspješno okončala. Sva sela iz tetkinih i očevih priča postoje, samo su Kape isparile. Kao da Google mapa polako briše imena sela koja su nestala ili polako nestaju čekajući smrt svojih nekoliko stanovnika. A možda je Google Maps načuo očevu filozofiju o nestanku sela, pa Kape izbrisao iz evidencije?! To sa sigurnošću ne mogu znati. Očevu filozofiju znam: *Nestaju samo ona sela koja nisu trebala postojati.*

Senad Pepić

Safet Sijarić

A U MENE SRCE...

Podugo us tu prvu, lju'stvo moje, godinu ratnu, ijako j' uokrug naveliko vej grmelo, 'vo naše selo Višlje, 'vako izmaknuto us planine i sputno, šejtan nije nalazio te još ni jedna puška, baš ni jedna, nije između nas i prvoslavniija bila pukla, s ovu ni s onu stran, i živelo se, dobri moj svijetu, skoro ka i ranše, čak s' i dalje udruživalo us pos'o i pomagalo, zajednički radilo – oralo i vlačilo, kosilo i plastilo, žnjelo i snoplje vezlo, dogonila za zimu drva... – pa tako ja i u ta' tipar ka uz mir i slobodu, neđe us prve snegove, pripala da namirim i večeru spremim, dok je čojek pridodavo unijetija drva ođek n' ognjište, sinak šurko nešto tam' ukraj a šćerkica mi vrtela eto vudijen okol' ognjišta ka lepir oko fitiljače, kad zovnu neko ispret kuće, oglasi se.

»Naprijet!«, usta čojek i otvori vrata, dok ti otut oničas, junače, gruhnu. Čatal u njega! Šajkače i šubare.

S arlaukom kakav nijesam iz njegova grla dotat čula, sruši mi se sretnik 'namo preko praga.

Sin mi is čoška: »Šta bi to?...«, pa 'nako mahinalno z' ocom, a otut bajoneti... Te mi s' i on, grdник, s ljutijem jaukom i smrtnijem hropcom tamokan sniza.

Skoči' ja ka is sna, bunila, kad i čorica mi, ko svako dijete radoznala i brza, obrela se vej, ne znam ni kat prijen, za bratom joj tamo i ne stigo' joj rej ni stander, šćepaše je nake ručetine, dvi-je-tri, i sijevnuše nožovi... Čuh je, sal, kako kratko ciknu.

Ja ođekan, vala, ostafši brez glasa, zakuka' u sebe ka nikat što nijesam. »Kukuuj, Hajro, crna kukavice!... Kukala!...< I zaleleka'. »Lelee mene do neba!...<

U ta' mah mi otut ti kletnici, ka da me čuše, moju kuknjavu i lelek, gurnuše vam' unutra, tako iznenađenoj i presečenoj, preneraženoj i uhabljenoj, bombu... da n' umedo' ništa do s nogu panut i uza zit se prubit.

To kad je grohnulo, ja se na drugi neki svijet obreto'. Āe ništa pod bok jaki nema. Sal tmuša i zguša. Ni trun svijetla, ikolko da se viđi, ni dram vazduha, duša da se povrne...

Dok sam došla k sebe, ošamućena i ogluhla, zasuta supragom s ognjišta i ugarcima al' živa, oni uždili kuću i sad je nada mnom i svuj oko mene buktalo.

Vala mi se nije živelo sadekan ka' sam is kuće viđela Āe mi sve moje na prak izgibe, Āe bres ikoga svoga n' ognjište osta', al' živu dušu dim i vrelina ćera i ja izjuri' na vrata, izbeža' napolje, ijako otut i mene Āeka kuršum i noš...

Ne znam ni sama šta se tamo zbi te me to mimoiĀe. Da l' su bili sigurni da sam i ja, ni beli, gotova jal' su imali naredbu d' idu dalje, jal' je baš u ta' minut puklo i s naše stran na nji' i na njihne kuće te hi to uzbuni, najednom hi pokri noj. Stigla sam, sal, prepoznat meĀu njijema, u jedan Āas osvijetljenog ųdrakom – vavijek zaplamenćena i vazda tvrdo nabijene šajkaće – jednok od bliųnjija nam komšija, Āije s' imanje sa svoje stran s našijem sreće; za ime mu nemo'te me pitat, neću ga kazat. Drukše je okrenulo s vremenom i druga je prića sat, a i da reknem nešto danas javno... kol'ko goj ja to, jelde, sadekan tvrdila on bi reko nije, i kol'ko goj ja sigurala da sam odlićno viđela on bi reko da nijesam dobro viđela – Āag bi me mogo i tuųet »z' uvredu Āasti«. Ne mogu ništa rej, al' posigurno je i njegova pukla ka' su zovnuli spolja Āojeka mi da bi, što j' isp'o na vrata mislući da je neki dost, sloųili u njega, Āatal. Pukla, bogme, ha je bio tu. I bajonet njegov udario u sina mi što je na plotun i oĀef arlauk Āordimice, nesmotreno izletio da viđi šta bi. Pa i na Āoricu mi kad su sijevnuli noųovi...

›O, komšija naų dragi«, velju 'vam u sebe, ›pa zar i ti, krsta ti tvoga svetoga, morade – mesto da zaųtitiš i spasiš – poj i napas', brate?... Znaų da smo jutrom, baš ka u svetijem knjigama što se preporuĀuje, prvo jedni drugijema na kuće pogledivali pa ondar na sunce, nesretniće?...‹ Udruųivali smo se s nijjem ka i z drugijema us pos'o i us svaku potrebu jal' muku i nevolju. U zaret poĀi,

na mobu poleti; dadni volove uz vuču i oranje, tovariša za u vode-
nicu i sedlenika za u goste jal' svatove; potrč' us povodanj i porof
da se rod zaštiti, us pljusak da s' otkos jal' rukovežđe pokupi, vršaj
uzdigne...

Kak' oni zamakoše, nijesam razmišljala hotu l' me is tmuše,
ako s' okrenu, viđet' – pripado' k izrešetanu čojeku, izbodenu sinu
i isečenoj mi čorici da viđu je l' kogoj žif, da l' mi je ko preteko...

Niko, lele mene!... Niko, nit' mi mrda niti diše, sal što iz nji'
lifti. Preklanoj mi đevojčici, lučetu mom premilom, vrela se krf
na pretkućnu ploču izlila i topi uokolo snijek – zap'o joj u lokvu
obrašćić i zaplivali sitni joj uvojci.

Zacvilje', jedna ja, tu ka u srce ubodena. Šta sam sve još s
ovijem čojekom bila plamirala, uradit' i uredit... Kako sam đecu
ovu slatko podizala i čemu him se nadala i šta uz rados' svoju
zamišljala... Sin da mi ojača pa uz oca zemlju d' obrađuje, kamen
za proširenje kuće vadi i u homar po japiju d' ide, a šćer mi sto
ovaca majci da napasa!...

Šta ću, veselica, koptišem da hi od vatre odaljim, da mi ne
izgoru. Da b' imala, jedna ja, barem šta ukopat. (Kako sam smog-
la snage za sve ovo?... – Bilo je to u prvi ma' nekako ka u san, us
klapnju! Ne more se verovat'!...)

I šta da činim dalje, zagrnem hi snijegom i navaljam drvlja i
kamenja da ne bi šta raščeprijalo pa, kako j' oko mene ključalo i
zviždalo, krenem se, ka sve žif i'san, izvlačit', dok ti mi is kuće, ka
ljute što je tako ostavljam, što ne ćešim i spašavam, zaprašta va-
trom zafaćena saćma za vuka i hajduka.

Viđim usput, i druge kuće uokolo goru, i čujem ponekog uz-
brdo. Neko i prtljak nosi i hajvana vuče jal' ćera, dok puška bije
i na njihnu stranu – ćulaf i zavijuša. Pristiglo lju'stvo i sastrane –
plamti oruž'e, primećujem, i s kosa vr' sela.

Prokradam s' us potoke i vododerine, držući se podalje od
njihnija kuća – izdrije' na prvu zaravan, kad otolen viđu, goru vej i
njihne – uzimlju naši vatru s našija pa na njihne. Iz jedne, baš kuće

onoga nesretnika što sam ga prepoznala međ krvnicima, čuje se vriska i zapomaganje nekakog, galiba us uzbunu i bežaniju smetnuta deteta.

To kako čuh, zaustavi' se tu...

›Njegovo‹, velju. ›Krmkovo.‹

Al' ne moga' proj. Ne moga', no i ne mislući za sebe, ulete' u dim i vatru. Da g' izbacim napolje pa šta goj hoće. Nek crkne na snijek.

Unutra, skolilo ga s leđa, a i 'vamo pred njega palo s tavana i prepriječilo mu put te ga tu, ijako beše poodraslo i zaznalo, zbunjuje i stravlja. Vrišti mališan – sve mu voda s usta toči.

Ka mahnita preskočim žar i plamen te ščepam dečkića, koji me tu zagri ka majku... (evo mi gotovo suza udari), i s njijem u naruč'e, štitući ga, kol'ko se more, đovdom svojom, haknem is tog džehenema sva laćena i uskuhana. Tu sam, bogme, poneđe i dobro zaradila – evo more mi se lijepo viđet plamenje po 'brazu, ožiljci 'd vatre, malo li s' i'san zagleda. Nijesam ja 'vo po 'brazu vatrom dofaćena ođe, kad je moja kuća uždena, jok, no, eto, us ta' jat al' malo docnije. Sagoriju 'vu ne nosim is svoje kuće no otut. Tu sam 'vo po 'brazu vatrom dofaćena, a imam tragova ev' i po rukama, pa bogm' i 'vamo, d' oprostite, po pokrivenom – da se ne sramotim pokažujući, dosta ve i s 'voliko plašim i stužujem. No dobro sam i ostala. Bila sam brza, a imala i sreće – nema šta, tu sam je imala – te sam se i dobro provukla. Moglo je bit' i gore no što bi; svašta je moglo tunek sa mnom bit'.

Ovamo napolje, utahnem šakama po detetu i po samoj sebe plamenove – dijete, fala dragom bogu, lijepo prošlo, sal po kosi ga oprljilo – i uputi' jadniče probrda, ku' su buljukom izbežavali njegovi.

Mlogi od njihnija, ka i od našija, osobito mlađi i učeni, bili su us ta' zli vakat, istinom, otpočetka za slogu i zajedništ'o, a ne za hilu i neprijateljst'o, al' 'va jedna sorta, na tu stranu ka i u nas, i na nji' je udarala, tako da moradoše šumu fatat, u partizane nake is'. A ovi ti, kat him puče u jedan vakat kićma ot partizana, prskoše

kut ko a naš komšija – ni luk j'o ni luk miriso – obrete se isti čas u partizane. Moj čoječe! U partizane s' obrete, pod zvijezdu se sakri, na koju je dotlen udaro ka i na nas što je. I kad bi' ja počem danaske, da reknem, protif njega pokrenula neko pitanje vlaz bi ga, ka junaka koji je došo na tobe, sigurno zaštitila – kad bi' ja na neki način šta i dokazala, bi mu se oprostilo. A ja kako i da dokažem kad ni za to što sam viđela, jednoga svedoka nemam. Šuti, Hajro, i tuguj – svakojako čojeka i dece svoje više nemaš...

Potkraj rata, vrnula se ja, šta ću, na zgarište te us pomoj roda i dobrija ljudi popravim kuću i prepokrijem pa jeda' dan podjesen, sama ka ukleta, krenem uzbrdo da nabiljušim gore po bučima kak'e sušine z' ognjišta – idem svoijem putom gledajući naprijet, kad ispret one kuće, đe i on, krmak, sad i utovljen ka što sal krmak more bit, seđaše (boračka mu ide pa ne mora ništa ni radit'), ono veselo dijete me, vej o'skočilo, okrupnjalo i pouzrelo, prepozna i ponišani u mene prstom. »Ova strina me«, veli svoijema, »ižnijela iz ognja.«

Začudiše se, zabezeknuše, zar baš ja, al' otšut'eše. Utovljenik, vala, ka popišan.

A u mene srce, to ka' se začu, o' tog đeteta... (Oprostite, zagrcnu' se.)

A u mene srce, velju... (Halal'te mi...)

A u mene srce, čujte, kol'ko planina!

Senad Pečić

Besim Veljović

ĐEDO MUJAGA

U najstarijoj prijepoljskoj mahali, zvanoj Šarampov, u sokaku pri samom vrhu i u blizini Ibrahim-pašine džamije i medrese, živio je Mujaga, od oca Hasanage Veljovića. Krepak starina, uvijek sa ahmedijom na glavi, umiljata lica, sa kratkom i njegovanom, sijedom bradom i bistra pogleda. Ispod jeleka, ukrašenog čipkom, košulja mu bijela kao snijeg. Čakšire od čohe, a šareni pojas obavijen oko pasa. Na nogama je najčešće nosio, zavisno od vremena, mestve ili vunene čarape sa kaljačama.

Bio je oženjen Fatimom, od Obučina, sa Seljašnice, dostojanstvenom hanumom rumenog lica, nježnih i blagih očiju; mirnom, tabijatli, ali i odlučnom i, nadasve, vjernom i odanom. Obučena u kat, najčešće od basme, ubrađena čipkastom šamijom sa okolo izvezenim ojcama i privržena vjeri, klanjala je svih pet vakata namaza. Bila je plemenita žena i imala razumijevanja za sve i svakog. Svima je htjela da udovolji, i odraslima i djeci, pa su je, vjerovatno zbog toga, svi iz milošte zvali – mama. Prava huri-ja! U braku sa Mujagom imali su sedmoro djece: kćerku Rahimu, koja je umrla u svojoj trinaestoj godini, od jeftike, i sinove: Hasana, Huseina, Isa, Arifa, Raifa i Salka.

Živjeli su složno u svojoj kući okruženoj tarabama, sa velikom baščom i avlijom, koja je bila prekrivena kaldrmom. U avliju se ulazilo iz sokaka kroz drvena, izrezbarena vrata na baglamama sa zvekirom. Nad vratima bješe i streha. U avliji bunar i mnogo raznog cvijeća i bilja: bosiosk, karanfil, šafran, šeboj, neven, kasumpaše, zumbuli, kadife, katmer..., a u jednom čošku i bijeli jasmin i mavi jorgovan. Okolo cijele avlije bile su zasađene ruže raznih boja, najčešće puzavice, od čijih cvjetova se pravilo ukusno slatko. Sve je to Fatima, koja je mnogo voljela cvijeće, svojim rukama sa velikom ljubavlju i kolajlukom njegovala, održavala, plijevala

i čuvala. Naročito od djece, da joj ga ne izgaze dok se igraju klisa na sokaku, a on im slučajno doleti preko taraba u njen cvijetnjak. „Neka maksumčadi, nek se igraju, od njihove graje nekako je veselije, dobri su oni. Bezbeli će čuvati i moje cvijeće. Neće mi napraviti nikakav zijan“, nadala se ona.

Mujaga je u Beglucima, nadomak grada, imao babovinu – veliko, plodno imanje, smješteno pored rijeke, kroz koje je tekao i jaz. Pričalo se da na njemu može sve da rodi, osim hurmi. Zavisno od vremenskih prilika, najčešće početkom ranog proljeća, jer je bio takav adet, odlazilo se na imanje i ostajalo do kasne jeseni kada bi se završili svi poljski radovi. Prije polaska, on i Fatima obavezno su svraćali u pekaru kod Alage Čuza, na početku sokaka, gdje bi kupovali čurek i somun, pa bi ih zamotali u mahramu i stavili u zembilj. Onda polahko, nije nikakva adžela, preko ćuprije na prašnjavu džadu prema Kolovratu. Išlo se stazom iza kolobrana. Prolazila se bolnica, zatim mala trošna udžerica Kukurijetala, koga su se djeca plašila, pa onda Rušidovića bašča puna behara... Negdje na pola puta je Visoka česma gdje se pilo vode, koja je, kako kažu, pored toga što je jako hladna, bila ljekovita, jer izvire ispod Gradine. Tu se i odmaralo na drvenoj klupi pored kolobrana, i sa strme obale gledalo u Lim kako vijuga. Čist kao suza, providan kao staklo, beskrajno lijep, nekako ponosan, veselo žuborići, pomamno plešući i pjevajući svoju pjesmu. Hući, valja se, blista i na suncu presijava. Njegova tamnozeleno boja mami, a kroz bistru vodu naziru se sitan pijesak i sivi i bijeli kamenčići. Vide se rakovi sa svojim klijestima, ribe u jatima, a nerijetko i poneka bezopasna zmija vodenjača. Pored Lima rastu i pokazuju mu put zelene lepršave vrbe i gorde topole, ponosno se ogledajući u njegovoj bistrini. Kad bi se odmorili, Fatima i Mujaga bi, korak po korak, nastavili dalje sve do Rosine kafane. E, tada je bilo pitanje da li su u kafani Mujagini ahababi ili nisu. Ako nisu, nastavljaju put zajedno, a ako su unutra, Fatima dalje nastavljala sama, a Mujaga svraća da sa jaranima malo promuhabeti.

Inače, ta druženja u kafani sa komšijama Krpovićima, Jezdovićima, Tresovićima, Hasanagićima i drugim, nerijetko su trajala, ne samo satima, nego i danima. Pogotovu ako još odnekud naiđe Mujo Zildžo sa svojom malom, izlizanom i pocijepanom harmonikom, i eto velikog razloga da druženje potraje! Tada bi Mujaga, pošto nije mogao da napušta društvo, poručio Fatimi da mu po nekom od djece pošalje u kafanu čamašir za presvlak.

Do Begluka se dolazilo puteljkom, koji se odvajao od džade za Bijelo Polje, i pored rijeke, krivudajući zajedno sa njom, išao je do imanja. Odmah na početku, ograđena brezovim parmacima, bila je bašča puna raznog voća: jabuka, krušaka, ašlama, dunja, kajsija, dudova, bresaka, oraha. Početkom proljeća sva je bila u beharu. Jabuka, kajsija i breskva imaju rozi cvijet, a šljiva i krušaka bijeli. Orasi pored rijeke uveliko resaju, a ljeti bi djeca, kad im dođu akrani na teferidž, napravila veliku ljuljašku baš na nekom od njih. U havi se osjeća izmiješan miris behara i poljskog cvijeća. Livada sva u raznoraznim bojama, puna poljskog cvijeća, bila je pravi raj za pčele i leptirove.

- Dobro je ponijelo, biće godina berićetna, imaće mive – trljajući ruke i zadovoljan gledajući behar, razmišlja Mujaga – imaće šljiva i za kacu i za pekmez, a krušaka i jabuka za situ i hošaf.

Na kraju bašče, kad se pređe potočić, na jednom ćuviku je lijepa, u bijelo okrećena kuća, pokrivena šindrom od hrastovih dasaka i tenećom. Imala je magaz u ispod cijele kuće do pola ozidanu kamenom, a od pola ukopan u zemlju. U njoj su se čuvali na drvenim policama: kaca sa kupusom, kačica turšije, kačica sa vodnjikom od takiša, manji ćup sa masnim paprikama, ćup meda, dva-tri ćupa pekmeza od šljiva, ćup sa sitom, krompir, ali i kantar i ostali poljoprivredni alati. Okačeni o gredu, visili su ispleteni vijenci crnog i bijelog luka, kao i grohotulje oraha i suhих šljiva. U jednom ćošku, u slami, čuvale su se jabuke i kruške za zimu, a pored njih tikve, žute i zelene.

Na gornjem boju kuće, cijelom dužinom bio je hajat sa drvenim vratima na obje strane. Iz hajata ulazilo se u tri sobe, mutvak, mali hamam i ognjište. Penjući se hrastovim basamacima, odmah do ulaza sa jedne strane bio je mutvak gdje su bile drvene naćve na kojim bi Fatima mijesila hljeb, pite, gurabije, hurmadžike, a ispod njih u pregradama se nalazilo i čuvalo baška pšenično, kukuruzno i heljdovo brašno. Tu je bio od pečene cigle zidani šporet sa pekom i pločom na kojoj se uvijek nalazio šerbetnjak sa vrućom vodom, spremnom za kuhanje kahve ili čaja, a i tučana pegla na žar. Na šporetu se nalazila i cigla, koja je služila da se u hladnim danima zagrije, umota u hartiju i prije spavanja stavi uveče u postelju. Na zidu su bile okačene: sinija, oklagija, crijepulja, dolaf za prženje kahve i velika demirli tepsija. U čošku je bio drveni stap u koji se sipalo mlijeko i udarajući, pretvaralo u izmećaj i ukusnu mlaćenicu.

Do mutvaka je bilo četvrtasto ognjište, napravljeno od pečene gline, obložene daskama preko kojih je bila teneća. Tu su se u zemljanom loncu ili đuvečnici, postavljenoj na sadžak, kuhala raznorazna jela, a pored njega, u crijepulji prekrivenoj žarom i pepelom, pekao se hljeb, pogača ili pite, ponekad i meso pod sačom. Djeca bi često na drvene štapove nanizala komade mesa i polahko okrećući ih na žaru pekla i sa slašću jela. Iznad ognjišta od tavanske drvene grede na lancu visile su čengele. Na njih se kaćio bakrač i u njemu kuhalo, naročito kad bi se u kući zadesilo više dostova ili musafira, koji su došli na konak i za koje je trebalo spremiti jelo. S jeseni ognjište je služilo i kao sušara. Tada se na njemu ložila vatra, najčešće kleka i strugotina, na čijem dimu se istiha sušila pršuta - sudžuk, ovčija i kozija pastrma, koje su bile okačene na pritkama visoko iznad njega.

Na drugom kraju hajata, pored vrata, bio je mali hamam. U njemu se nalazilo drveno tekne, veliki đugum za vodu, ibrik i leđen, koji su služili za kupanje, pranje rublja sa sapunom - kabašom, uzimanje abdesta prije klanjanja, pranje sudova poslije

jela sa surutkom. A ako bi bili dosta začađeni od dima, onda i sa cijedi, napravljenom od pepela.

Sa druge strane hajata nalazile su se tri sobe. Prva, „velika soba“, bila je lijepo uređena, malo niska i sa plafonskim lučevim šašovcima. Drveni pod prekriven joj velikim vunenim, ručno tkanim ćilimom i ponjavama, a na jednom zidu okačena serdžada i tespih. Na pendžerima, u zemljanim saksijama cvijeć – minđušice, crvene i roze, sitni bosioak i latife, koje je Fatima njegovala i redovno zalivala iz pargave safice koja joj je bila prava mjera. Tu su i obavezne dvije veće staklene tegle, jedna sa potopljenim cvjetovima ruže, a druga sa klekom, od kojih se pravilo pitko šerbe, malo majhoš, ali se, zaslađeno, sa lezetom pilo. Ispod pendžera sa mušepcima i ručno heklanim zavjesama, uza zid sobe bila je široka sećija na kojoj su kaufli jastuci presvučeni crvenom čohom po kojoj su srebrenastim ibrišimom izvezene ruže, a preko njih stavljena čipka. Na sećiji pokraj pendžera, Mujaga bi, sjedeći na šiltetu pored tablje sa džezvom i fildžanom, pijući kahvu i paleći sa čakmakom i trudom cigaru, ponekad uz fić rakije, odmarao i seirio gledajući svoje lijepo obrađeno imanje. U jednom ćošku, okačena na čiviji, visila je lamba na gas sa fitiljom. Ispod nje je bila sehara u kojoj je Fatima držala svoje đevojačko ruho. Okolo po zidu bili su rezbareni rafovi na kojima je poređano bakarno suđe: sahani, ćase, tave, čorbaluci, maštrafe, fildžani za kahvu, dvije-tri dunje čiji bi prijatan miris ispunio cijelu sobu. U njoj se objedovalo, prostrla bi se sofrabohča po ćilimu, pa se na nju stavljala sinija prekrivena sofra-bezom.

I druge dvije sobe, koje su gledale prema rijeci, bile su lijepo i ukusno namještene, baš po Fatiminom tabijatu. One su većinom služile za spavanje, a u jednoj su se nalazili bešika i salandžak na kojima su djeca spavala dok su bila mala.

Nedaleko od kuće, blizu potoka, nalazio se hambar pun kukuruza. Podalje kokošinjac. Nešto dalje i pojata, smještena između nekoliko jela, borova i breza. U njoj su bile dvije prostorije

za hajvan sa jaslama, jedna za krave, a druga za konja – dorata. Iznad njih je bilo potkrovlje gdje se držalo sijeno na kome su djeca, naročito za vrijeme ljetnjih vrućina, noću rado spavala. Iznad pojate i kuće bila je velika livada, blago strma, koja se završavala velikom hrastovom šumom. U šumi je bilo puno mirisnih divljih jagoda, naročito pucavaca, koje bi djeca brala u krbulju napravljenu od trešnjeve kore. Odmah ispod nje bio je ograđen pčelinjak sa vrškarama, jer je rad sa pčelama bio za Mujagu posebno uživanje i zadovoljstvo.

Ispod kuće u avliji, a iznad njive, protiče jaz čija je bistra i kao suza čista voda služila za kućne potrebe, ponekad, pored one sa izvora, i za piće. Skoro na samoj sredini imanja, jaz se ulijevao u malo jezerce iz koga se voda sa dvije dugačke drvene cijevi spuštala u Veljovića vodenicu, gdje je pokretala dva velika vodenička kamena. Vodenica srednje veličine, sa vratima i malim pendžerima. Unutra dva ogromna kamena koja se uz buku vode okreću i melju brašno koje, polahko, puni drveni sanduk. Na njima vitla klepeću i njihov klepet čuje se nadaleko, tako da buka u vodeniци nadjačava svaki razgovor. Na zemljanom podu poređane vreće sa pšenicom, kukuruzom, ječmom ili raži, po redu kako je koji domaćin dolazio. Osjeća se memljiv i bajat vazduh. Po zidovima i tavanici visi paučina bijela od brašna. Brašno se rasipa i van sanduka. Redžo vodeničar, i sam bijel od brašna koje mu se nakupilo po vjeđama, kosi i odijelu, skuplja ga ovećom drvenom lopaticom u šarene suknene vreće. Ispred vodenice bili su zavezani konji sa zobnicom okaćenom oko vrata, i iz nje jeli zob.

Po izlasku iz vodenice jaz se krivudajući po imanju ulijevao u rijeku Seljašnicu. Uvijek bistra, negdje uska, a negdje široka, ona teče pravo prema Limu. Za vrijeme ljetnjih vrućina, u rječnim virovima se kupalo, naročito poslije teških radova na njivi. Djeca bi u njoj sa dubokim, od divlje loze pletenim košem i drvenom čakljom, ispod korijena vrbe i johe, lovila ribe.

Nad jazom, pored platice pokriven slamom, sagrađen od

čamovih oblica, ograđen drvenom ogradom. Na sredini je veliki sto, a okolo njega drvene klupe. Tu se, uz tihi žubor jaza, poslije napornih radova odmaralo, a vrlo često i jelo, pogotovo kad dođu musafiri, a i kad bi se organizovale mobe radi okopavanja i krunjenja kukuruza ili radi žnjetve pšenice. Tada bi se najčešće na sto stavilo đuveče spremijeno u velikoj zemljanoj đuvečnici, sa dosta jagnječeg mesa, a potom bi se iznijela jaglija u demirli tepsiji, a sredina pite izvadila i tu stavila velika ćasa sa mlaćenicom. U hladnjaku su se okupljale komšije i rodbina, pa bi se razgovaralo, a ponekad i veselilo, obično poslije akšama. Pogotovo ako dođe Fajki-efendija Porović, Mujagin badžanak, sa svojim harmonikom. Tada neko donesi još i ćemane i, eto, veselja, koje je, kao po nekom nepisanom pravilu, obično počinjalo pjesmom Polećela dva vrana gavrana. Eto derneka. Muzika i pjesma odjekivali bi Beglucima, čak do kuće Simeona Grbe. Kada bi društvo, poslije nekog vakta, malo oćeifilo, neko bi predložio da se promijeni mjesto i ode na Fajki-efendijino imanje u Čaušoviće, što bi ostali sa oduševljenjem prihvatili. Odmah se upregne dorat u čeze i veselo društvo Veljovića sokakom izađe na džadu i, uz obaveznu šišu, pjesmu i muziku, kroz Seljašnicu, krivinama bi nastavilo put Čaušovića gdje se akšamlučilo do duboko u noć.

Tako, većinom u radu, a malo i u veselju, prolazili su dan za danom, hefta za heftom, mjesec za mjesecom, godina za godinom. Mujaga zalazi u godine, sinovi otkrkoše, te jedan po jedan, osim najstarijeg Hasa, koji ostade kod baba i majke, pođoše u svijet tražeći svaki svoj selamet. Huso se u Beogradu zaposlio kao krojač u kraljevskoj zadruzi, gdje je bio priznat majstor, pa ga je lično i kralj Aleksandar darivao sa džepnim sahatom za uspješno skrojena i sašivena odijela za njega i prinčeve. Iso, isto u Beogradu, radi kao brico kod majstor Žike-Popa na dnu Balkanske ulice i redovno ide na proteste sa URS-ovim sindikalcima, čiji je bio i član. Salko priprema diplomski rad na Poljoprivrednom fakultetu u Zemunu. Međutim, dosta vremena provodio je u druženju i sas-

tancima sa intelektualcima porijeklom iz Sandžaka. Pripadao je naprednom, omladinskom pokretu i bio jedan od potpisnika čuvenog proglašenja „Studenti Sandžaka svom narodu“. Arif i Raif su bili odlični đaci pljevaljske gimnazije.

I dođe 6. april 1941. godine. U rano nedjeljno jutro usnula prestonica, tačno u šest i po sahata, probudila se u košmaru koji je donijela njemačka avijacija sa svojim „štukama“, zasipajući grad bombama, bez ikakve prethodne najave.

U zemlji rasulo, kralj i vlada pobjegli u inostranstvo. U takvoj situaciji, narod koji želi da brani svoju domovinu, sve više se pridružuje narodnooslobodilačkom partizanskom pokretu. Mujaga, po prirodi oštrouman, u ovo doba fašističke najezde našao je mjesto sa svojom porodicom u pokretu otpora. Predosjećao je da ovo neće izaći na dobro, vidio da će doći do velikog belaja. Sa svoga mjesta na sećiji, kroz pendžer, sve češće gleda kako okupatorski kamioni u koloni, puni vojnika sa oružjem, prolaze džadom prema Pljevljima. Devera za svoje sinove. Da li su dobro? Srećom, Arif i Rajif dođoše, ali za kratko, odoše sa drugovima u partizane. A one trojice iz Beograda nema. Ponekad mu neki njihov saglan jaran donese haber da ne brine i da su dobro i zdravo. Tek poslije nekog vremena, Mujaga saznade da mu je Salko, odmah poslije bombardovanja Beograda, među prvima otišao u partizane. Huso i Iso, pod velikim uticajem Salka, nastavili se baviti ilegalnim radom i nešto kasnije su se i oni vratili u rodni kraj. Tako da je malo koja familija, kao Mujagina, imala u partizanima toliko članova: pet sinova i jednog unuka! Mahmut, sin Hasov, iako tek četrnaestogodišnjak, bogme još adžamija, priključio se svojim amidžama. Takva familija od doušnika okupatorskih bi proglašena kao partizanska. Zbog toga je podnosila mnogo muka i maltretiranja od strane okupatora i njegovih pomagača, domaćih izdajnika.

Često je Mujaga hodao s kraja na kraj imanja, nogu pred nogu, polahko, teškim koracima. Misli i planovi su se rojili. Šta će donijeti dan, a šta noć, čemu se može nadati sutra. Brinuo je, ali

nije to nikome pokazivao. Samo sabur, a da bi sve to lakše predeverao, Mujaga odluči da, zbog veće bezbjednosti, preko cijele godine ostanu na imanju u Beglucima. Kuća je na samštini, iz nje naprijed pogled širok, a iza šuma. U grad, koji je pod upravom okupatora, mogu otići samo kada se nešto treba nabaviti. A mogu ujedno obići i Hasa, koji je imao svoju kuću.

Rat se sve više razbuktao. Događaji se mijenjali munjevitom brzinom. Zbog mjesta i položaja na kome je bila, ni Mujagina ljetnja kuća nije pošteđena od toga, pa je tako postala pravi i najpouzdaniji partizanski punkt, uprkos okupatorskoj i izdajničkoj torturi. U njoj su se okupljali najuticajniji rukovodioci oslobodilačkog pokreta u ovom kraju, dogovarajući se o borbenim akcijama i širenju ustanka. Ona je bila baza gdje su dolazile informacije i materijali i potom se prenosili između boraca i gerile, najčešće do kuća Topisirovića i Bakovića u Karoševini. U njoj su nerijetko toplo utočište nalazili i ranjeni borci gdje su liječeni i brižljivo njegovani. Zbog toga je kuća bila pod stalnom prismotrom okupatora i četnika, vrlo često pretresana, a ukućani maltretirani i nekoliko puta hapšeni i prebijani.

Poslije bezbroj neuspješnih pokušaja da uhapsu Mujagine sinove, koji su bili u partizanima, okupator i njegove slugu promijeniše taktiku.

Tako, jednog aprilskog, maglovitog jutra, oko sabaha, baš kada se spremao da pođe u džamiju da klanja, uprkos molbi i zapomaganju žene Hatidže, pred očima uplašene i uplakane maloljetne djece, uhapsiše Hasa. Odmah zatim i Husa, koji se te noći slučajno zadesio u gradu. Odvedoše ih u zatvor gdje su bili izloženi svakodnevnim, raznoraznim maltretiranjima, batinanju i saslušavanju, sa ciljem da odaju gdje su im braća, s kim se druže, kada dolaze kući, kome pomažu,. Sve uz prijatnju, da, ako im ne kažu šta ih interesuje, biće strijeljani. U porodici muk. Strah. Šuhba. Neizvjesnost. Sirota Hatidža svaki dan sa svojom maksumčadi ide pred zatvor da vidi muža i đevera i da im odnese nešto za jelo,

ali to su joj vrlo rijetko dozvoljavali i to samo tako što denjak sa hranom doda kroz rešetke na zatvorskim pendžerima. Djeca okupljena oko majke plaču, a njihova vriska i piska odliježe cijelom ulicom. Hatidža već promuklim, iznemoglim glasom kuka i moli da joj puste muža. Što ono narod kaže: srce da pukne. Ali, nemaš fajde, prolazi dan za danom, dušmani nimalo ne popuštaju, ufurtasili, došlo njihovo vrijeme. Mujaga zajedno sa Fatimom preživljava svoje najteže trenutke u životu. Skrhani od bola razmišljaju šta i kako dalje. Kako izbaviti Hasa i Husa iz tamnice, a ne naškoditi ovim drugim sinovima koji su u partizanima. Šta preduzeti? Kako se ponašati? Šta učiniti? Ovako se više ne može izdržati. Od pune kuće, od pet sinova, sada u njoj nema nijednog. Kuća nekako pustata, ostadoše on i Fatima sami, rastrzani tugom i bolom. Tuga, a tuga ko tuga ima snažne ruke koje obuhvataju srce, pogotovu kada nemaš sa kim da je podijeliš. Vidjevši da će ovakva situacija potpuno dokusuriti njega i njegovu porodicu, pođe Mujaga da traži selameta kako da izbavi sinove iz tamnice. Šta god čovjek da pokuša treba dobro da proračuna, da bude načisto sam sa sobom. Zna da nikad ne može dobiti sve dobro niti svi mogu biti zadovoljni. Mnogo toga je proturio preko glave, mnogo prošao. Išao od vrata do vrata. Od znanog do neznanog. Kumio. Molio. Preklinjao. Vidi, asli neće da pomognu, šta će, zna došao njihov vakat pa mogu da rade šta i kako hoće. Ipak nekako, poslije velikih muka i problema, uspio je da Husa izbavi iz zatvora. Ali osta Haso. Kako i šta uraditi da i njega oslobodi. Kad pomisli na njegovu sitnu djecu što su jedno drugom do uha, njemu otesiri, srce se topi od bola, zna da mora i ovo na neki način svakako izdeverati, ne pitajući za cijenu. Kao omamljen, razmišljajući, išao je kroz nepokošenu livadu zapinjući za travu, peo se na proplanak, šetao pored rijeke. Sve je više duboko u sebi, sebe smatrao kao čuvara porodične tradicije koja je sada bila ugrožena. U želji da je spase, razmišljao je da i smrt treba potvrditi, dokazati, jer sve ostalo potvrdi sam život. U tišini noći, poslije jacije, dolaze takve misli koje

nose čovjeka na put slave ili ludila. Najgore je to što se stvari odvijaju tako, a ne kako bi on želio. Zna da mnogo toga u životu zavisi od naših odluka ili oklijevanja, od hrabrosti ili kukavičluka. Ko će meni jednog dana povjerovati, razmišlja, da sam između zalaska i izlaska sunca prolazio dug i trnovit put od sumnje do vjerovanja, a ja sam ga prelazio svake noći ponovo i na kraju odlučio. Urađiću tako. Izbaviću ga i ja ću poginuti. Dade sebi amanet. Meni je šezdeset šesto ljeto, razmišlja Mujaga, dosta, naživio sam se, neka se Haso vrati svojoj porodici, sad im je najpreči. Nema pravih dostova koji bi mogli da mu iskreno pomognu. Na vlasti u opštini došli domaći izdajnici, koje je postavila okupatorska italijanska vojska. Sve mufljuz do mufljuza, niko da shvati patnju i njegov bol za evladom. Uprkos svim tim problemima, Mujaga nađe načina da dospije do kvislinškog predsjednika opštine; znaju se, komšija sa Breze, družili se dok su bili momci. On ga, alčak, uvjeravao da je hapšenje izvršeno po naređenju više komande i da se oni moraju strijeljati, ali da će on, sanćim, učiniti sve što može da pomogne i na neki način izbavi Hasa iz zatvora. Sve je to Mujaga dobro istabirio. Shvativši ašićare o kakvom je marifetluku riječ, on ga za tu uslugu podmiti sa 40.000 dinara i obaveza se da on bude zatvoren i strijeljan umjesto sina Hasa. Tako i uradi. Imao je jednu plodnu njivu u Beglucima, pored rijeke, do Sokine livade, nju prodade i donese novac. Naletosum i njiva, njemu trebaju pare, a on ih na drugi način nije mogao imati.

Jednog kišovitog majskog dana, Mujaga sa Fatimom pođe u grad da posjete Hasa i ujedno da se opskrbe namirnicama potrebnim za kuću. A i petak je, klanjaće džumu u džamiji. Samo što su se malo odmorili na klupi, kod Visoke česme, vidješe da im u susret iz grada idu tri žandara sa puškama. Pošto pozdraviše, pitaju Mujagu: „Jesi li ti Mustafa Veljović?“ „Jesam“, odgovori on. „Imamo naređenje da te vodimo u haps“, rekoše. Mujaga se okrete prema Fatimi, zagrlji je i reče: „Halali za sve, čuvaj mi naše sinove, kao oči u glavi.“ Svezaše mu konopcem ruke na leđa i,

između sebe, povedoše prema gradu. Fatima osta skamenjena, nešto joj dođe do grla, srce joj zadrhta pa je cijelu prođe jeza. Sva uplakana potrča za njima, nikako da se utješi i smiri. U tom momentu nije ni slutila da će je samo nekoliko mjeseci kasnije, u avgustu, snaći još jedan golemi taksirat. Tada u novovaroškim brdima, kod Radoinjne, u bici sa Nijemcima, poginuće njen pripsani mezimac i ljubimac Salko. Bio je komesar čete, a njegova životna i borbena staza bi prekinuta u njegovom dvadeset šestom ljetu. A da nevolje ne idu same, dokaz je i to što je u toj bici, jer su bili u istoj brigadi, teško ranjen i njen drugi sin Raif. On je, vidjevši da mu je brat pogođen, izašao iz zaklona i pošao prema njemu da mu pomogne, ali ga pogodi rafal iz mitraljeza i presiječe mu nogu iznad koljena.

Kada su ga doveli među zatvorske zidine, Mujagi u hodniku odvezaše ruke, a odmah zatim iz jedne ćelije izađe Haso. Znači, poštovaće plaćeni dogovor, nije pišman, obradova se Mujaga. Sada se u njemu miješaju radost i bol. Samo na tren izdvaja se jedan osmijeh, čudan izvor radosti i kao mlaz izbija usred zgusnutog bola koji ga iznutra prožima. Ispružio je ruke prema sinu, kao da želi da ga podigne i privije na grudi, ali riječi ostaše u grlu. Padoše jedan drugom u čvrst zagrljaj, tiho zajecaše i zaplakaše. Mujaga je znao da je to njihov posljednji susret i da više sina nikada neće vidjeti. Čutaše trenutak, dva, pa skoro u isti glas progovoriše: „Biće dobro“, i ponovo zaplakaše. Na kraju Mujaga poljubi sina u čelo i reče mu: „Haso, sine, najstariji si, čuvaj dobro majku, nikad nemoj zaboraviti koliko je prema svima nama bila pažljiva i hizmet nam činila. Budi joj mukajet. Ostavljam ti je u amanet. Vaspitavaj svoju djecu, budi ponosan na njih, kao što sam i ja bio ponosan na vas. Nemoj da osjećaš grižu savjesti zbog mene. Ovo je moja odluka.“

Ponosan što se žrtvovao za svog sina, oca osmoro djece, jer djeca su peškeš koji dolazi od Boga, smatrao je, polahko, zadovoljan što je ispunio svoju želju, odlučnim korakom pođe prema ćeliji

u kojoj će provesti posljednje časove svog života.

Tako i bi. U maglovito subotnje jutro, trinaestog maja 1944. godine, dok je mujezin, Bilal-aga, sa munare šarampovske džamije ezanom pozivao na molitvu za sabah, Mujagu sa još desetak uglednih Prijepoljaca iz zatvora potrpaše na kamion i odvezoše u duboki potok u Peseljima, gdje ih pogubiše. Rodbini su, tek, poslije dva dana dozvolili da priđu mjestu zločina i odnesu njihova mrtva tijela radi ukopa.

Vremenom se sve zaboravlja, tako da danas, osim rodbine, rijetko ko i zna za ovaj događaj. Ali ostaju u mezarju Kosovac, gore u uglu do ulice prema bolnici, pet istovjetnih mezara koji na njega podsjećaju, a onaj sa crvenim fesom, Mujagin, govori o neizmjernoj roditeljskoj ljubavi.

Samo nerazumni i samoljubivi ljudi smatraju da je prošlost mrtva i zauvijek izdvojena od sadašnjih dana, kao i da se nema šta tražiti što bi poslužilo ovom trenutku vremena. Jedina istina je, da sve što je čovjek na svom životnom putu nekada radio, neraskidivo je uzidano u njega samog. Svoje mjesto u svijetu treba odgonetnuti kroz sjećanja, bez obzira koliko ona bila obojena izmaglicom zaborava i poroznošću ljudskog pamćenja. Prošlost o čovjeku najjače govori, ona savjetuje i opominje i što više unesemo istine u našu prošlost, bolja i svjetlija će nam biti sadašnjost, a bogami i budućnost. Kada sve prođe, ostanu samo uspomene. Kada se ugasi ljudski život iza njega ostaje samo praznina, upražnjeno mjesto na porodičnim skupovima i krhka i trošna ljudska sjećanja. Ali, Mujagina bezgranična ljubav prema sinu ostaće vječno simbol koji pokazuje i dokazuje da za istinsku, ljudsku, pravu roditeljsku ljubav, ne postoje ama baš nikakve granice.

Senad Pepić

Esma Vukelj

BIHOR I MOJE DJETINJSTVO

Kao što se lasta vraća sa juga poslije duge zime i traži svoje gnijezdo, tako svaki čovjek žuri, ide prema mjestu gdje se rodio, gdje je proveo najljepši dio života – svoje djetinjstvo. Desi se da lasti gnijezdo zauzme vrabac, baš ga briga što je lasta stigla; ali, lasta bude mudra, pa napravi sebi novo gnijezdo, baš uz pomoć vrapca. Nastave život pod istom strehom, lijepo i u slozi kao prave, dobre komšije.

Teška su bila vremena, teška bremena na leđima ljudi, ratna previranja, različita mišljenja, sukobi, migracije. Ako nekoga mudroga upitaš: "Je li moralo tako?" Reći će: "Nije". A zašto je bilo tako? Vjerovatno nećemo naći odgovor, čak i ako ga nađemo, nećemo biti zadovoljni njime.

Bihor, to divno cvrkutavo mjesto, puno topline, raznog mirišljavog ljekovitog bilja, ljekovitih lica, mjesto sa brdima, dolinama, šumama, rječicama, gajevima, vedrim nebom i toplim suncem... Zelena polja, livade, njive, voćnjaci i nadaleko poznate šljive – sočne, meke, slatke, baš kao i mjesto gdje uspijevaju. Kruška kaličanka, s jedne strane rumena, a sa druge zelena, baš je tu rasla ispred te kamene kuće u kojoj je bilo mnogo mlada-lackog smijeha, ali i toplih riječi moje drage bike Halime. Volim to mjesto, taj kraj, te običaje; volim, jer sam djetinjstvo provela tu. Svakoga ljeta, čim mi se škola završi, odem kod moje bike, sa nestrpljenjem očekujem susret sa njom. Srećna, polenta, u starom autobusu krivudavam i uskim putem stizala sam na Trpeško Brdo i ushićeno zurila prema kamenoj kući na drugoj strani lagatorske doline. Jedva sam čekala da joj se približim. Gledajući kuću, očekujem da ugledam divno biće pognutih leđa, da nešto u njivi radi, ili možda sjedi na kamenim stepenicama, sa pogledom negdje ka daljini. Stižem, blizu sam, samo još jednim puteljkom da

prođem, i naći ću se na ogromnoj livadi podno kuće. Bika je okupavala kupus. Lagano ispravi leđa i ugledah iskreni, topli osmijeh na usnama koje izgovaraju: „Blago meni, ko mi je to došao“!

Dovoljno da se osjetiš najsrećnijom. To treba doživjeti, osjetiti taj topli zagrljaj, milovanje po kosi i rukama gdje svaki damar progovara dobrodošlicom. Ujutru me budio cvrkut ptica, svjež vazduh je ulazio kroz prozor koji bi bika oškrinula da bi me na buđenje mamio miris prirode.

Stabla voća su bila i iznad i ispod kuće. A tu blizu, bila je jaža, tako su zvali vodu za navodnjavanje polja i njiva, koja je kanalom oticala prema drugim imanjima. Svako je imao svoj dan za navodnjavanje. A česma moje bike je bila malo dalje, na livadi sa blagom uzbrdicom. Tu sam išla, točila vodu i donosila je kući, sva srećna što mogu da budem od koristi.

Malo niže, ispod bikine kuće, bila je rijeka Popča. Išla sam sa bratom i sestrama od daja, da lovimo ribu košićem od pruća. Predveče smo je u dvorištu pekli na žaru koji je tinjao između dva kockasta kamena. Bika bi nam dala bakarni tiganj i kajmaka koji se topi i ribi daje poseban ukus. Tu smo pekli i pečenjake, onako svježe iz njive – samo oguli, stavi na žar i ispeci. Sve je imalo posebnu draž, poseban ukus, valjda zbog mjesta, zbog braće i sestara, zbog njihove blizine. Sve smo dijelili, dan počinjali smijehom, a tako i završavali u kasnu noć. A naša bika bi samo podigla glavu, osmjehnula bi se i nastavila bi da spava, bez ikakve grde.

Bihor ili Lagatore, selo mog odrastanja, okićeno je svim prirodnim ljepotama. Proletjelo je vrijeme, svi smo se razišli na različite strane. Ostala su sjećanja na bezbrižne dane okupane srećom. I često mi u snu ozeleni ta livada, čujem čarobni cvrkut ptica, vidim tu kamenu kuću, to mjesto, i tada osjetim mir i toplinu. Probudim se i znam da će mi taj dan srećan biti.

Prisjećam se posedaka, kod rodbine, tu odmah iza krša. Uskim putem između kamenih litica prolazili smo u koloni po dvoje, a bika me stalno držala pod ruku da ne padnem. Sumrak

je, zrikavci zriču, još poneka ptica zacvrkuće ili prhne sa grane uznemirena našim prolaskom, a mi se zakikoćemo, srećni što svaki trenutak možemo da pretvorimo u igru koja ne prestaje.

Tu, u istom selu, živi i moja tetka, žena kojoj se divim zbog umijeća i snage za razne poslove, a posebno zbog pameti i mudrih priča. Iako je imala posla preko glave, mnogo bi nam se obradovala, dočekivala nas je sa svojim veselim licem i obaveznom hranom – “Tako treba, to je običaj, ovo je domaćinska kuća”. Govorila je: “Insan je most preko koga sve mora da pređe, i dobro i zlo, ali za rodbinu i musafira mora da ima poseban lezet”.

Bili su to divni dani. Kada bi došlo vrijeme da idem kući, bika Halima me obavezno vodila u Petnjicu, malu varoš sa velikim srcem, da mi kupi peškeš. “Valja se tako” – zborila je starica najtoplijeg srca i duše.

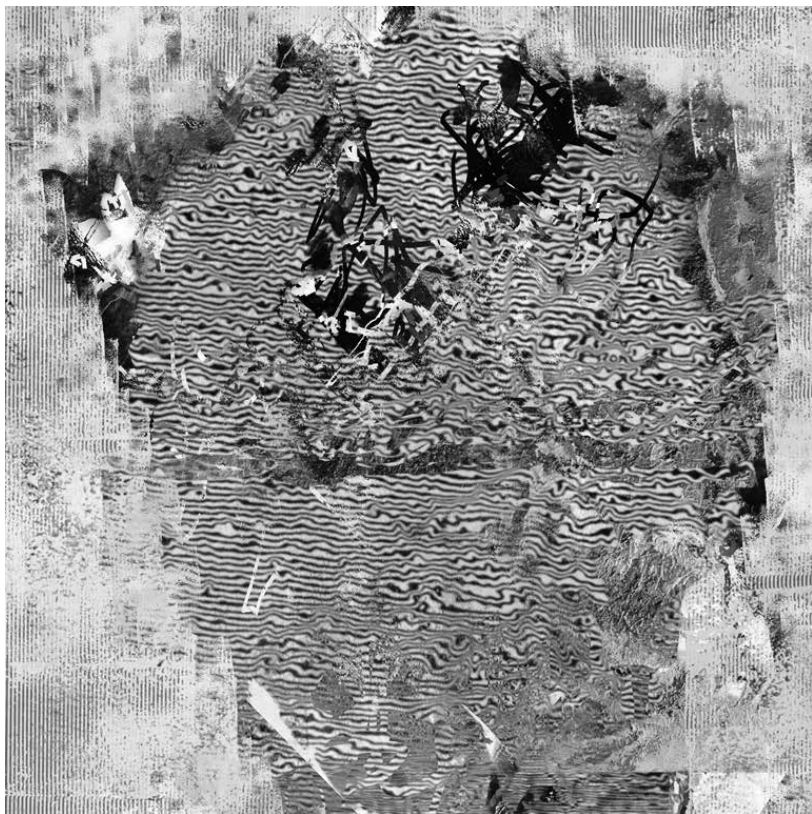
Nikada se nije ljutila na nas djecu, a dolazili smo sa svih strana. Na njenom licu je uvijek blistao dobrodušni osmijeh, osmijeh koji nas hrabri i uliva povjerenje.

A kada bi stigla zima, moja bika bi došla kod nas u Rožaje. Mnogo smo je voljeli – bila je već ostarila, ali mlada duhom, obasuta nekom toplinom i mirom.

Kažu da je djetinjstvo najvažniji dio života, doba koje ti u velikoj mjeri određuje ostatak života. Vjerujem da su te tvrdnje tačne, jer osobe koje su bile obasute ljubavlju u ranom periodu, to su srećne i ispunjene osobe, spremne da šire ljubav i osjećaj zadovoljstva. Kad nekoga jako voliš, ne dozvoljavaš sebi da razmišljaš o njegovom odlasku.

Nažalost, bika je posljednji put došla kod nas 1995. godine. Razboljela se, izrazila želju da ide svojoj kući: “Hoću da umrem u mojoj kući”. I otišla je! Živi u sjećanjima koja me i nakon trideset godina odvođe u Bihor.

Nema bika da me zagrlji, nema ni njene kuće. Sad je tu nova, lijepa kuća, ali ja sam srećna tek kad uspijem da me miris behara ili pečenjaka ponese u bašču ljubavlju ispunjenog djetinjstva.

Senad Pepić

Mirsada Šabotić

NONA ROSA

Posljednji plamsaj svjetlosti na beranskom Gradskom groblju kao da se stapao sa crnom rukom mladog Šefćeta, koji je bacio posljednju grudvu zemlje na humku svoje nona Rose.

Stara Rosa je voljela kada je on zovne nona (majka). Znala je šta ta riječ znači. Rosa nije imala djece. Prvi dodir djetinje ruke na svom licu osjetila je Rosa kad je srela Šefćeta. To je bila njegova mala, crna ruka. Davno je to bilo, negdje 2004. godine. Vraćajući se sa groblja gdje je ispratila supruga Marka na vječni počinak, pred kapijom svoje kuće zatekla je Šefćeta. Prosio je. Pružila mu je pet eura. I umjesto da, kao svako dijete, poslije uzetog novca pobjegne, začuo se njegov tih glas:

- Nona, zašto plačeš?

Rosa se tada sagla i nježno ga pomilovala po glavi. Eh, da je ta djetinja glava mogla da uđe u njenu dušu i da vidi hladnoću koja je ledila njen krvotok i pravila rezove na srcu...

Stežući pet eura, Šefćet je djetinjom ljubavlju, onom nevinom i iskrenom, pomilovao po licu. Rosa se stresla. U tom trenutku kao da je nestao bol iz njenog srca, a sićušne joj oči dobiše ljubičastu boju neba kada praskozorje nagovještava novi dan. Djetinja ruka je probudila iz sna i čamotinje. Šefćet se od toga uplaši i skloni ruku u džep, a istovremeno se uplaši i za onih pet eura koje je držao u drugoj ruci. Steže ih tako jako da mu zubi zaškrgutaše.

Tu pred trošnom kućom stare Rose odigrala se drama koja će svoje korijenje pustiti široko i razbiti zid predrasuda, stereotipa i svega što unižava ljudske vrijednosti. Od tog dana, mali Šefćet je svako jutro prosio pred Rosinom kapijom, sve do jednog Božića kada ga je Rosa uvela u kuću i sa njim podijelila božićni ručak. Po prvi put poslije četiri godine otkako je umro Marko, Rosa nije bila sama. Pored nje je sjedio sad već devetogodišnji Šefćet, mladi

Rom, kojeg je sudbina vezala za nona Rosu nevidljivim nitima koje su pravile vijenac ljudskosti.

Oboje su žrtve rata, oboje je Crna Gora prihvatila kao izbjeglice, i u drugoj zemlji, daleko od grobova svojih predaka, jedna starica dobre duše i dječak mirne ćudi, stajali su na braniku ljudskosti pružajući otpor prošlosti iz čijih je šupljina vrištao rat, bombardovanje, genocid, bol, tuga i smrt.

Rosa je bila iz Visokog. Prva puška koja je zapucala za vrijeme bratubilačkog rata u Bosni i Hercegovini zdrobila je duše njoj i Marku. Marko nije znao zbog čega je započeo rat, ali je znao da neće pucati na svoje komšije Hadžibegoviće, niti Zaimoviće, niti na kumove Šabanoviće. Neće zapucati na druga Ibra sa kojim je išao svake nedjelje na pecanje. Napustili su Bosnu i došli su u slobodno Berane, u Crnu Goru, gdje su našli mir i blagostanje.

Šefćet se rodio 1999. godine na Kuli, na planini koja razdvaja Kosovo i Crnu Goru. Bježeći od ratnih dešavanja za vrijeme kosovskog rata, njegovi roditelji su pješke krenuli iz Peći s namjerom da pređu u slobodnu Crnu Goru. Visoko na Kuli, rodio se Šefćet dok su bombe padale na Peć. Surova planina, hladnoća i umor, uzeli su dušu Šefćetovoj majci. Ostala je beživotno da leži dok je planinom odzvanjao plač tek rođenog Šefćeta, spojen sa urlicima vukova u daljini. Šefćetov otac je ženu prekrivio šibljem i blatom i u naručju noseći dijete, u ćebetu iz kojeg su virile male i nevine Šefćetove oči, požurio ka granici Crne Gore. Tražio je spas za sebe i sina, kao i ljudi ispred njega. Duge povorke Roma, izmorenih i izmoždenih od hladnoće i straha, grabile su strmim planinskim putem ka granici...

Cijepajući drva u jednom beranskom dvorištu, dva dana prije Božića, Šefćetov otac je preminuo. Infarkt je pokosio mladog čovjeka, koji, boreći se da nahrani sina i sebe, nije prezao ni od

kakvog posla. Šefčet je ostao sam. Dvije noći je spavao sa djecom svojih komšija Roma, koji su se takođe borili za svoj život proseći po beranskim ulicama i tražeći po kontejnerima hranu.

U isto vrijeme kada Šefčet ostaje bez oca, Rosa ga uvodi po prvi put u svoju kuću. Kao da je znala da je to dijete samo.

Neugodnost, stid i neki čudan strah virili su iz očiju malog Šefčeta dok mu je Rosa prinostila hranu na sto. Malo su pričali, skoro nimalo. U jedan mah, Šefčet ustade i tiho reče da će da ide. Rosa ga zamoli da je sačeka. Spakovala je mesa, voća i kolača. Pružila je kesu prema Šefčetu i sa osmijehom na licu rekla:

- Oduzi to kući.

Šefčet se zbunio, pružio ruku, uzeo kese i, sa suzom u oku, sličnoj onoj kakva je bila u Rosinim očima onog dana kada se vraćala sa groblja, izusti:

- Ja nemam nikog. Prije dva dana mi je otac umro...

Rosa se zbuni i usnama koje su drhtale tiho reče:

- Oduzi majci - kao da nije čula njegovo „nemam nikog“.

- I majka mi je umrla... Kada sam se rodio - grizući donju usnu reče Šefčet.

- A sa kim živiš? - sad već glasnije upita Rosa.

- Spavao sam dvije noći u komšiluku, ali ću od noćas spavati u baraci koju je pravio moj otac. Đevrija, moja komšinica, više ne dâ da spavam kod njih.

- Sam? - sad već ozbiljnije upita Rosa.

- Sam - odgovori Šefčet, kao da je to normalno za jednog devetogodišnjaka.

Rosa uze kesu koju mu je prethodno dala, saže se i poljubi ga u glavu. Dohvati ga za ruku i pokaza mu krevet u ćošku sobe:

- Ovdje ćeš spavati dok ne vidim šta ću s tobom - sad već zabrinuto reče Rosa.

Tu noć, na Božić, Šefčet je zaspao, po prvi put, na krevetu na kojem je bio dušek! Jeste da mu je zeblo srce za ocem, ali mu prvi put nisu zebile noge. To prvo konačenje u kući, pretvorilo se

u dane, mjesece i godine zajedničkog života. Upisala ga je Rosa u školu. Mladi Šefćet je bio prvi Rom koji je maturirao. Uspio je da dobije zaposlenje u osnovnoj školi gdje je i sam bio učenik. Počeo je da radi kao saradnik u inkluziji. Toplina, mir i ljubav njegove none Rose, ojačale su ga kao čovjeka.

Jedino što ga je mučilo bila je Rosina priča o ruhu koje drži na šifonjeru. Ruho je bila garderoba koju je spremila da je obuku kada umre. To ruho je grizlo svaku poru u Šefćetovoj duši. I uvijek kada bi njih dvoje uz pucketanje vatre razgovarali o životnim problemima, Rosa bi kažiprstom pokazivala na ruho i ponavljala:

- To je sve što ću odnijeti sa sobom.

Baš pred Bajram, Šefćet je odvodio romsku djecu u školu. Konačno će odmoriti. Bajram se slavi dva dana. Svratio je u obližnju pekaru da kupi pitice. Voli njegova nona Rosa tople ramazanske pitice.

Ubrzo je stigao pred kuću. Pogledao je u prozor, jer je očekivao da nona Rosa pomjeri zavjesu. To je činila uvijek kad bi čula škripu kapije. Međutim, ovog puta je nije bilo. Šefćet je požurio. Pokušao je da otvori ulazna vrata, ali ga je nešto sprečavalo. Koliko god je imao snage počeo je da gura i uspio je da ih odškrine toliko da može da uđe u hodnik. Ono što je zatekao, paralisalo ga je. Pred njim je ležalo tijelo njegove nona Rose. Uspio je da se smiri. Dirdirnuo joj je ruku. Osjetio je puls. To ga obradova. Ubrzo su kola hitne pomoći bila pred Rosinom kućom.

Čitavo popodne i svu noć, Šefćet je sjedio na stolici u hodniku beranske bolnice i čekao da se probudi njegova nona Rosa. Ipak, nona je ujutro preminula. Rečeno mu je da njeno tijelo treba da se preuzme do 11 sati. Nije znao šta da radi, na koji način da je sahrani. Bio je u bunilu. Kroz mozak mu se pomaljao nona Rosin prst i riječ – ruho. Pozvao je grobara Zorana. Ubrzo su Rosu prevezli u kapelu. Šefćet je otišao do kuće. Krenuo je da uzme ruho,

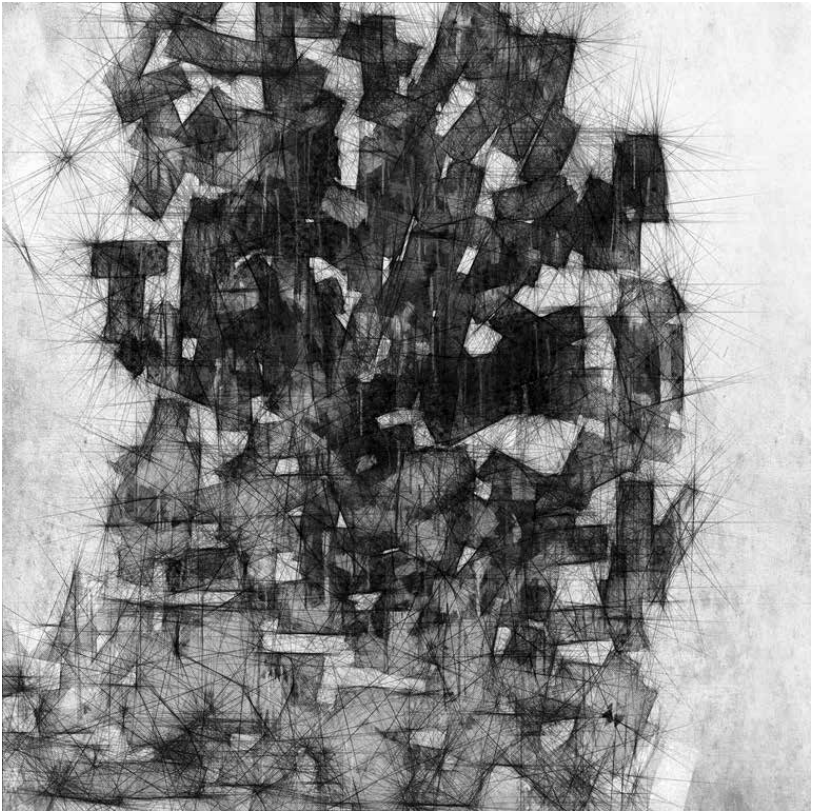
ali ga je u tom času zaustavila teška tuga. U sobi koja je još mirisala na toplu Rosinu dušu, plakao je dvadesetogodišnjak kao dijete. Kada mu je majka umrla, bio je tek rođen i za tu bol nije znao; kada mu je otac umro, Rosa ga udomila. Ali, danas, danas se po prvi put osjetio kao siročić. Umrla je njegova nona Rosa, žena koja ga je izvukla sa ulice, žena koja ga je odškolovala i u koju je gledao kao u rođenu majku. Suznih očiju i jecajući, trgao se i počeo da priča sam sa sobom:

- Moram da požurim, da obučem moju nona Rosu...

Spustio je ruho sa šifonjera, prigrlio ga kao nešto živo, kao da je htio da sa ruhom ode dio njega, da zauvijek bude uz nona Rosu. Imao je samo nju. Koliko puta je samo korila komšijsku djecu koja su ga nazivala Rosino Ciganče. Sa njim je bila kada je operisao slijepo crijevo. Samo je ona znala da je zaljubljen u Sanju, samo ona, njegova nona Rosa.

U kapeli koja je mirisala na tamjan, Šefćet je gledao nonino lice. Učini mu se da vidi suzu. Pomilovao je i poljubio joj čelo. Tu u kapeli, kroz poglede saosjećanja, probijale su se niti ljudskosti, nesvakidašnje, ali snažne kao klade. Ta ljudskost je razbila sve bombe koje su pale na Kosovo, svaki metak koji je zapucao u Bosni, svako zlo koje je proizvod nehumanosti. Nakon dvadeset dana od Rosine smrti, Šefćet je dobio pismo. Bilo je od advokata. Njegova nona Rosa prepisala mu je kuću i to pred Božić prošle godine. Nikada to nije spomenula, nikada, a o ruhu je često pričala.

Ako ikada dođete u Berane i posjetite Gradsko groblje, na jednoj visoravni ćete primijetiti posebno izdvojen spomenik. Nona Rose nema, ali ima male Rose. Šefćet se oženio, dobio ćerku, i dao joj ime Rosa.

Senad Pepić

Neđad Topalović

PUPOLJCI RUŽE

Sjetio sam se bašče u kojoj su cvjetale najljepše ruže. Proljeće je u njoj uvijek bilo toplo i mirisno. Znam da su ruže prvo cvjetale u toj bašči, a tek nakon nekoliko dana u ostatku grada.

U kućici pored bašče, živjela je starica sa svojim mužem. Često sam zastajao pored ograde i gledao u staricu koja je iz starinskog ibrika zalijevala cvijeće. Sva sićušna i prozirna, sa velikim i tužnim očima, koje su čovjeka gledale materinski i pamtile se zauvijek.

I muž joj je bio blag i susretljiv. Podizao bi štap u zrak i tako me pozdravljao kada bih prolazio ulicom. Nije mu se mogla oteti nijedna riječ iz usta.

Pitao sam se odakle toliko tuge u njihovim očima. Šta je moglo povrijediti nevina bića koja nisu znala za zlo? Kasnije sam saznao. Nije im se dalo u djeci. Prvo troje im umrlo prije nego što su se navršile dvije godine od njihovog rođenja. Četvrto živjelo tri godine. Peto izdržalo godinu duže od četvrtoga.

Dosta. Ne treba se miješati u Božije. Odlučili su da više ne pokušavaju. Govorili su da su trebali odustati i ranije.

Ljudi im predlagali da ponovo pokušaju. Nek mu daju očavo ime ako bude muško. Preživjet će. Neće im umrijeti. Drugi rade tako.

Dosta. Ko zna šta bi bilo da su djeca ostala živa. Možda bi od njih imali samo glavobolje. Nikad insan ne može znati šta je dobro, a šta loše za njega. Ne treba se miješati u Božije.

Pričala mi je o umiranju djece. Zastajkivala. Duboko uzdisala. Kratke rečenice u kojima je kao stalni refren ponavljala jednu:

- Moj sine, ne može se na silu u zemlju otić'...

Nije plakala dok mi je pričala o umiranju. Nije više ni suza ostala u njoj.

Pitao sam je zbog čega su ruže zasađene u pet posebnih dijelova bašče. Teška srca mi je pričala i o tome. Imala je želju da joj dječiji mezari budu u bašči, pored kuće. Svakako je njihova bašča graničila s mezarjem. Kasnije je željela uljepšati mezare svoje djece i zasadila je ruže po njima. Ruže su zagrlile nišane. Stopile su se s njima. Formirale su pet prelijepih krugova koji su mamili poglede prolaznika.

Shvatio sam odakle tolika ljubav starice prema bašči. Ona joj je bila sve. Početak i kraj. Rađanje i umiranje. Sve je moglo nestati, osim bašče.

Navratio sam još jednom starici prije odlaska u inostranstvo. Ruže su mirisale svježinom, a dan je bio vedar. Bilo je rano proljeće. Pokušao sam izmamiti osmijeh na njenom licu, ali nisam uspio. Osjetio sam da je to naš posljednji susret, da je neću zateći živu kad se vratim kući. Možda sam se zbog toga toliko trudio da je razveselim. Želio sam je zapamtiti po osmijehu. Međutim, ona je i dalje ponavljala rečenicu od ranije:

- Moj sine, ne može se na silu u zemlju otić'...

Pitao sam se poslije zašto je starica uporno ponavljala ono o umiranju kad god bih razgovarao s njom. I bilo mi je jasno. U svom poštenom, materinskom srcu, osjećala je čudan, a najpošteniji stid na svijetu; izgubila je petero djece, a ona je preživjela. Mislila je, sigurno, šta će svijet reći o njenom srcu koje je sve izdržalo.

I umrla je s tom gromadom gorčine na duši – što nije bilo po redu, što ona nije umrla prije njih.

Ona je bila jedan divan i tužan insan koji zaslužuje poštovanje i ljubav. Ljubomorani sam na ljude koji su je poznavali bolje od mene, jer će svoje živote proživjeti sa nepreglednom dobrotom od koje je bila sazdana, a koju je prenosila na druge.

Ugasila se kao plamičak, starica o kojoj bi trebalo pričati djeci, da ne zaborave. Trebalo bi uvesti najveće odlikovanje za „ranjeno materinstvo“ i, sa najmanje pet ružinih pupoljaka, odnijeti na njen mezar. Nek i tamo cvjetaju i mirišu najljepše ruže.

Radio sam kao novinar u inostranstvu. Glavni urednik mi je predložio da sa nekoliko kolega uradim reportažu o mom rodnom gradu. Pričao sam mu da se tamo pomoli prvo cvijeće. Jedva sam dočekao da posjetim grad u kojem sam ponikao, gdje sam načinio prve korake i u koji ću se uvijek vraćati, kao što se ptice vraćaju u svoja gnijezda.

Bijaše februar kada smo stigli. Obišli smo pristranke i livade na kojima bi se pojavilo prvo cvijeće ranijih godina, ali nismo imali sreće. Primijetio sam razočaranje na licima mojih kolega.

Onda sam se sjetio da, ako ima pravde na ovome svijetu, morao bi barem jedan cvijet u februaru otvoriti latice – u dvorištu starice koja je ostala urezana u mom sjećanju zauvijek.

Stigli smo pred dvorište i parkirali kombi uz samu ogradu. Bijaše kišno i prohladno tog dana. Obukli smo kabanice i jedva otvorili zahrđalu željeznu kapiju.

Gledao sam u zapušteno dvorište i zamišljao starice sa starim ibrikom. Nije više bilo njenih ruku koje su se brinule o zasađenim ružama.

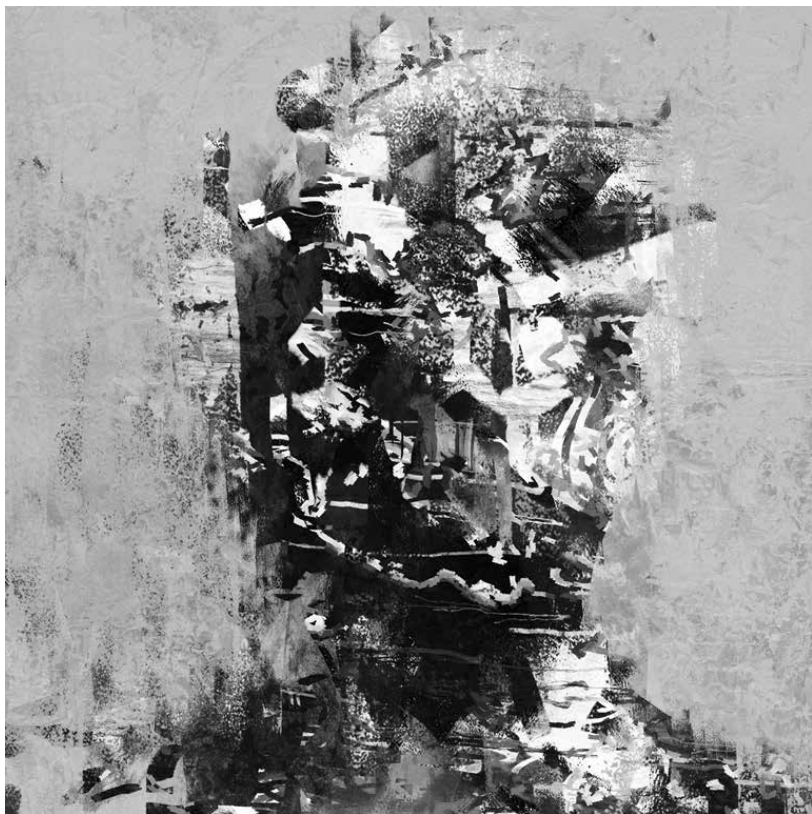
Tragao sam za bilo kakvim cvijetom koji bi mi vratio nadu u pravdu. Skoro da sam odustao od traganja, misleći da neće uspjeti reportaža, kada sam ugledao veliki ružin cvijet u čošku dvorišta; sakrio se iza jednog nišana i stidljivo provirivao.

Pozvao sam kolege da im pokažem to čudo. Nisu mogli sakriti radost. Odjednom je progrijalo sunce koje se do tada sakrivalo iza turobnih oblaka.

Snimili smo prelijepu reportažu. Fotografirali smo se pored jedinog cvijeta i unijeli malo radosti u napušteno dvorište.

Pustio sam kolege da odu iz dvorišta prije mene. Ponovo mi se pred očima pojavila slika ljupke starice s ibrikom u ruci i rečenicom koju neću nikada zaboraviti:

- Moj sine, ne može se na silu u zemlju otić'...
- A, otišla je...

Senad Pepić

Melida Travančić

LJUDI KOJI (NE) GOVORE

Prvi dan

M. je u Podgoricu stigla u tri sata ujutru. Uvjerena da će joj se istog časa kada napusti autobus dogoditi nešto loše. Prestravljenno je izišla i pogledom tražila ljude. Samo su psi šetali okolo. I bilo je hladno. Duksericu je zakopčala do grla i stavila kapuljaču. Svjetla su bila prigušena i bilo je zamorno gledati. Jedan muškarac sjedio je za šalterom na kojem se kupuju karte. Činio se potpuno nezainteresiran za cijeli svijet. Prišla je i pitala kada je prvi autobus za Cetinje, a on je pospano odgovorio da je tek u 6:30. Tri sata do svanuća, tri sata gledanja u prazni prostor... Sjela je na stolicu u čekaonici, torbu spustila na krilo, na kofer podigla otekle noge. Dvodje je putovala sedam sati. Prvi put sama. Zažmirila je.

„Voliš li me?“ – stvarnosti je vratio glas. Otvorila je oči i pogledala uplakanu ženu koja je sjedjela preko puta. Držala je telefon. Njen plač postajao je sve jači. M. se nije ni pomjerala. Sat je otkucao pet. U šest je stanica bila ispunjena ljudima. U jednoj ruci držala je kroasan, u drugoj kartu. Smiješila se. Izišla je iz noći i u ovom trenutku ništa drugo nije bilo važno.

Kišilo je kada je stigla na Cetinje. Kapljice vode natapale su i nju i zemlju. Glavu, ali i lice, skrila je crnom kapuljačom i koračala stazom popločanom bijelim kamenom. U lijevoj ruci kofer, u desnoj kitnjasti srebreni ram u kojem sabire sva svoja lica, grijehe i strahove. Rijetki su ovdje prolaznici. Isuviše je rano. Majka za ruku vodi djevojčicu kojoj se osmijehuje. Njen osmijeh razotkriva lice puno rana... ako riječ progovori mogla bi probuditi grad. Klima glavom svakom koga sretno. Kao da ih poznaje. Napokon, stigla je do hotela. U tom času zaboravila je na to da N. postoji i da će je čekati. Glad nije osjećala, ni kafu nije željela, ni N., samo je željela spavati.

Probudila se kada je sunce već bilo nasred neba. Odavno je počelo da grije. Septembar je. U krevetu je razmišljala zašto je ovdje. Došla ga je vidjeti i razgovarati. Promijeniti sadašnjost i budućnost učiniti boljom. Nijedan od razloga koji se u glavi nižu nisu dovoljno uvjerljivi da je pokrenu. I čini joj se da bi se istog časa vratila otkuda je i došla. Ali, dolazak ovamo možda je bio i dobar izbor da se svijet u njoj pokrene, da granice u sebi ispita, da provjeri šta osjeća... Kao da je važno šta će se dogoditi sa N., kao da joj od tog susreta život visi o koncu. Prekrila je glavu plahom i okrenula se na drugu stranu kreveta.

Drugi dan

N. je čekao ispred. Pratio njene korake, nudio ruku kao oslonac po kamenoj stazi. Njene crvene cipele sve glasnije su odzvanjale. Pokazivao znamenitosti, o gradu kazivao. Ona je klimala glavom i izgledala kao da ga sluša i razumije. A onda je iznenada prekinuo govor o historijskim lokalitetima... i značaju crkve na Čipuru, i kazao:

- Bože, kako si divna! Vidio sam te dva puta u životu, ne poznajem te, pa ne bih znao da li bih mogao da te volim. Ali da ti se divim, budi ubijeđena da mogu. I to lako! Praštaj što te bombardujem ovim izlivima divljenja.

Gledala ga je potpuno mirna, pa dodala:

- To bi ti sad malo da budeš neodoljiv? I prošli put sam pobjegla od tebe. I opet ću.

- Pušti to, no mi reci što pobježe od mene?

- Zato što si prijetvoran i nagao.

- Uf... Nešto takvo dosad nijesam čuo.

- Zato što ti to niko nema hrabrosti reći!

- Jesi li uvijek tako pečatna?

Osjetila je kako joj se približava. Kao da joj je nešto htio šapnuti. Skoro da je dodirnuo njeno lice... Uzmaknula je... I otrčala prema hotelu.

Treći dan

Pogledom dodiruju zidove Narodnog muzeja, Biljarde, kuća i građevina. Historija kao da se pomjera... Na vrhovima prstiju ne osjeća ništa. Čak nema ni prašine na jagodicama, ni one bjeline sa fasade kojom bi na čelu mogla utisnuti krug i tako obilježena hodati do mraka... Pred Ivanom Crnojevićem glavu spušta i sasvim nesvjesno ponavlja riječ Sloboda... Gleda njegove snažne ruke... Poželi položiti lice na njegove dlanove i sakriti se od svijeta. Prolaznici je u čudu gledaju. Ona se ne pomjera kao da je i sama statuom postala. Ovdje kao da niko ništa o emocijama ne zna. Lovćenska vila štiti i nju, sada sebi nepoznatu. Želi vidjeti Njogoša i Danila. Na kojoj su strani svijeta? I panično se osvrće oko sebe, kao da će u svakom muškarcu lica njihova prepoznati... Šuti i ide iz krajnosti u krajnost. U ovom gradu sve je umjetnost. Galerije, hodnici, sobe, bogomolje, muzika... i ljudi koji stoje opčinjeni onim što su stvorili. Ovdje mitovi korake pleću. Hoće li i njeni tragovi ostati na uskim ulicama? Zemlja će biti utabana u parku? Zaustavlja se u gradskoj kafani i umjesto kafe pije lozu.

N. je pripalio cigaretu i upitao zašto je sinoć pobjegla od njega. Prešutjela je kako je cijelu večer sebe uvjerala da se nemoguće može dostići u mjeri mogućeg, da živimo u svijetu mogućnosti... U kojem je najčešće sve nemoguće. I to je dobro. Jer, što će nam ono što je moguće. Tim mislima dočekala je jutro. Sve do sada nastojala je preživjeti u svijetu u kojem je toliko površnih i svijetu u kojem treba biti oprezan s riječima. Vrpoljila se i on kao da je osjetio njenu nervozu, te iznenada dodao:

- Mislim da treba da prekinemo razgovor. Zaljubiću se u tebe. Ne bih ti to oprostio. Osećam da bih mogao da te zavolim. Kao prijatelja, druga, djevojku, ženu.

- Mnogo si mi optimističan.

- Misliš da me to čini očajnikom?

- Pa... Uglavnom očajnici slabe izgleda krpe optimizom.

Četvrti dan

Ovdje je jednom davno imala kuću. Kilometrima od sebe daleko. U ovoj zemlji postoji more i postoje planine. I postoji on. I svaki put kada joj se iznova vrati, tišina postaje narušena. I sve izgleda kao na filmu. Jer on je čovjek koji svijet posmatra kroz prozorsko okno. I njoj poklanja fotografije mrtvog pisca umjesto cvijeća. Ona svoju nagost prekriva bijelom plahtom. Bijelom plahtom prekriva i lice. Jer u njihovoj kući umjesto njih dvoje stoji lobanja mrtvog pisca.

Na stolu još od sinoć otvorena knjiga. I prazan papir. Ne može pisati. Ne danas. Riječi koje do nje dopiru ispod prozora odagnat će strah i krenut će mu u susret. Zatim će se moliti da od njega ne pobjegne. Nesigurna u vlastite želje. Podijeljena između srca i razuma.

- Sviđa mi se kako se razotkrivaš u pisanju. Tu si iskrenija, ljepša, drukčija... - N. prinosi čašu žestokog pića, eksira njen sadržaj. - Što ti se to dogodilo pa si se toliko predala poeziji? - a zatim nastavlja ne sačekavši odgovor. - M., ja znam što je poezija. Ona je rezervoar ljubavi. A ti si u njemu.

- Opet pretjeruješ i opet si patetičan!

- Ne mogu ti opisati koliko me inspirišeš na prećerivanje. Zar ne vidiš koliko čeznem da ti se približim?

- Osjećanja se ne oblikuju tako naglo i tako brzo.

- Ali se pokrenu... Zar ti ne osećaš baš ništa prema meni? Baš ništa...? Kad ću ti moći kazati da te volim? Mogu li sad?

- Ne poznaješ me. Ti voliš iluziju, sliku koju si navrat-nanos oblikovao.

- A što to mi pored te predstave jednog o drugom imamo? Da smo se hiljadu puta videli, uvijek bi to bila samo slika. To što te volim ne mora biti nenormalna stvar.

- Bilo je i gorih zabluda.

Peti dan

Ni noćas nije spavala. Nagnuta na balkonsku ogradu, uvlačila je dim cigarete duboko u pluća i posmatrala grad. Uživala je u noći i tišini. U ovom prostoru omeđenom ogradom, na ovom balkonu, na drugom spratu hotela, osjećala se sigurnom. Na papiriću veličine dlana zapisala je sve riječi koje mu nije mogla kazati. Sve riječi koje ne mogu biti izgovorene.

Sviće i on će doći. Otići će zajedno na Lovćen. I to bi mogao biti posljednji put kojim zajedno prolaze. Ona će uskoro odavde otići. On će ostati. Ona nema razloga da ostane, on nema razloga da ode. I tada bi sve trebalo biti završeno. M. će biti u miru sa sobom. Konačno.

N. vozi prema Njegušima i šuti. Krivudavi put disanje čini teškim. Ispuhuje dimove iz skoro dogorjele cigarete. Kamene kuće su i s jedne i s druge strane ceste. Zavjese na prozorima se pomjeraju. Radoznalost ili čežnja... Njih dvoje nisu oni koje ovi ljudi čekaju. Oni su samo dvoje ljudi u potrazi za srećom. Praznina proždire svaki pokušaj da se pokrenu. Kuću u kojoj je rođen Pjesnik gledaju iz daljine. Stol i stolice ispod grožđa svjedoče o životu, o pokretljivosti. Bjelina kamena prelazi na njihova lica. Umjesto glasa čuje se samo uzdah. M. uzima njegovu ruku i čvrsto je steže. Kao da će je taj stisak zaštititi od stvarnosti. Na Lovćenu je kobno gledati jedno drugom u oči. Smrt je blizu, ljubav daleko. Oni postoje negdje drugdje, mimo ovog mjesta i vremena. Naposljetku ona progovara:

- Sve je tako brzo.
- Sve sam zaboravio. Sad si samo ti tu.
- U svijetu stvarnoga ne bi odabrao mene.
- U svijetu mogućeg odabrao bih tebe.

Šesti dan

Odavde je najljepši pogled na svijetu, kazao je Kiš, a on ponavlja njegove riječi i pokazuje Bokokotorski zaliv. More, planine, nebo, sunce, vjetar i dvoje ljudi nemirni u svojim željama. Ona se pokušava sjetiti je li o ljubavi pisac govorio? Suviše su blizu jedno drugome, na korak su susretu između svjetova. I tako stoje, čini se cijelu vječnost. Njihovu neodlučnost okončavaju turisti koji popunjavaju prostor između dvoje ljudi koji bi se mogli voljeti.

Put dalje vodi prema Ivanovim koritima. Mirišu biljke. Kamilića, metvica, kantarion, šljez... Jednom davno, planina se rasprsnula i potekla je voda. M. briše crveni ruž i sluša legende njoj smiješne i nerazumljive. N. kaže da voda liječi i na njene grudi mokre dlanove naslanja. Voda je hladna i srce će iz njedara iskočiti. Na njegovom licu smiju se njene oči. Naposljetku N. je uze za ruku i kaza:

- Smeta mi tvoja potreba da sve lijepo ubaciš u nekakav okvir. Ne zato što sam neozbiljan ili što mi nije stalo do emocija i ljubavi, već zato što pokušavam odbraniti svaku predivnu stvar koja nam se desi od tvoje naknadne racionalizacije. Lijepo ne može biti lijepo, ljepota ne može biti ljepota, ako se ne provuče kroz tvoj doživljajno - opažajni mehanizam...

- Ššššš molim te nemoj. Samo šuti.

Svoje lice nasloni na njegovo. Bez želje za pomjeranjem.

Sedmi dan

Orlov krš odmah je iznad Cetinja. Stoje jedno pored drugog. Kaže mu da joj srce visi o koncu i da to nije nikakva poetska slika. Grobovi se čine idealnim mjestom za priču o sreći, jer podsjećaju na prolaznost. Jedno drugom prvi put kažu volim te i odmah zatim skrivaju se iza groba začetnika dinastije. Ovdje ništa nije njihovo. M. kaže da nije ista djevojka koja se prvi dan od kiše i od ljudi krila pod crnom kapuljačom hodeći pustim cetinjskim ulicama.

Gradovi prepliću ljudske sudbine. Njihovi pokreti mogli bi ostati zabilježeni na fotografijama, a budućnost bi mogla biti smještena u okvire skupocjenog rama.

Vozi prema Podgorici. Autom juri prema Podgorici. Autobus je za pola sata. I vremena je sve manje. Ako poginu, Crnu Goru gledat će iz druge perspektive. Odozgo. Riječi više ne prave buku, ni muzike nema. U kafanama pored puta propuštaju zaustaviti sebe. Sahat-kula upozorava da je vremena sve manje. Naglo kočenje i njegova ruka na njenim grudima zaustavlja sve osim odlaska.

- Spasio si me - prošapta.

Njegovo lice zaustavlja njen dah i sada je sve u redu.

VEĆE NAGRAĐENIH PISACA

Mehmed Meša Đedović

Ispričat ću ti priču

(Obraćanje povodom nagrade)

Edin Latić i Mehmed Meša Đedović

Jedna od najstarijih ljudskih potreba je vezana za pričanje priča. Čovjek je to radio uz vatru, pod otvorenim nebom, a radi i danas i nimalo mu nije dosadilo. Mijenjalo se koješta u tom procesu tokom godina, ali je suština ostajala ista. Dok ima onih koji pričaju, bit će i onih koji slušaju, čitaju, prenose dalje.

Neko bolje umije usmeno ispričati, a neko je vještiji u zapisivanju.

Priče i pričaoci su drugačiji, energije koje ugrade u tekst traju i traže bliskog čitaoca. Magija se ponekad izgubi onda kada treba objasniti zbog čega i kako nastaje tekst, jer dio te avanture svakako je i u neispričanom. Male tajne priče treba to i da osta-

nu, jer ako tu potrebu za pričanjem/pisanjem ne nosimo u sebi, nikome je nećemo objasniti. Pisanje se, unatoč onima koji bi htjeli drugačije, ipak ne uči na časovima kreativnog pisanja, mada isti mogu pomoći.

Priča je, ponekad, samo priča i iza nje ne treba tražiti neke dublje razloge zbog čega je takva kakva jeste, ako ne želimo da pokvarimo magiju. Igrači kad igraju, nisu svi isti, neki igraju svim svojim bićem. Rukama, nogama, očima, zemlju ne dodiruju, i ta igra je začudna. Pričaoci priča su isti u namjeri da se uvuku u tuđu kožu, pa iz te perspektive ispričaju najljepše priče koje nam život čine podnošljivijim.

Pročitash stotinu priča i ništa, dobre su i tu se sve završava, a onda naiđe ona jedna koja te ostavi bez daha, razmišljaš o njoj danima i vidiš da si tragao baš za tom pričom kao čitalac i kao pričalac i da put traganja nije bio uzaludan.

Dugo vremena sam egzistirao kao slobodni umjetnik što nije nimalo vesela situacija. Možda me je to natjeralo da se javljam na konkurse i šaljem svoje priče u svijet. Ponekad je to bilo razlogom da neka priča uopšte nastane, jer bez konkursa je ne bi ni bilo, a češće sam slao ono što sam imao, jer mi je bilo teško namjenski pisati priču za neki konkurs.

U međuvremenu su klizile godine, gomilale se knjige, a pisac pisao. Neki tekstovi su nagrađeni, neke knjige doživljavale više izdanja, pričale priče i radovale se susretima sa prijateljima. Prolazio život, a biografija se sama uobličavala.

Neke godine sam bio u žiriju za priču u Bihoru. Ono što je tada pristiglo na konkurs me prosto oduševilo. To je Čamilovo naslijeđe, naslijeđe velikog Sijarića kojem se klanjam kao piscu. I sad je to mjesto iz kojeg dolaze talentovani, vanserijski kovači riječi i pričaoci priča.

Tako se desilo da pošaljem moju priču Cipele za odrasle, i tako se desilo da žiri baš tu priču obilježi i nagradi kao najbolju te godine.

Autoru je to bitno, meni jeste, nakon toliko godina radost je ista kao i na početku mog pisanja.

Posebna radost je posjeta Petnjici, susretanje sa ljudima, ta dobrota koja te razoruža i o kojoj kasnije dugo razmišljaš. Kao da su sačuvani pod staklenim zvonom ti ljudi, pa ih svijet nije uspio iskvariti. A znam da su svjedočili svakakvom zlu i stradali kao i bosanski čovjek.

Tako me potreba za pričanjem priče odvela u Bihorska sela, pa ostavila u meni pečat i inspiraciju za neke nove priče kojima ću se vraćati, jednako kao i Bihoru.

Ljekovita gorčina poezije

Dok je u prozi i moguće sakriti prosječnost, u poeziji se to jednostavno vidi, jer ona ne trpi viškove. Nema stiha bez iskrenosti i potpunog otkrivanja autora. Za poeziju nije potrebno vrijeme, ona dođe ili ne dođe, i tu nema neke posebne filozofije. Činjenica je da životne krize stvaraju dobru poeziju i mi na Balkanu sa inspiracijom nismo imali problema, jer se ona stalno i šokantno nametala. Balkanske zemlje su veoma teške za umjetnika, ali plodonosne i kvalitetne za umjetnost.

Vrijeme nemilosrdno prosije sve i ono što nakon toga ostane, a ostane veoma malo, obično je ljekovitost u poeziji...

(Petnjica, 15. avgust 2021)

Katarina Sarić

Riba sa mora doselila u Bihor

(Obraćanje povodom nagrade)

Nagrada Festivala „Bihor – zavičajne staze“ za priču „Kuća Pira-na“, velika je čast, ne samo zbog toga što je Bihor sinonim za srednjovjekovni grad u kojem je cvjetala raznolika kultura sa ove čudesne tromeđe, već zbog toga što je i sinonim za zavičaj u najširem smislu te riječi koja označava baštinu, ognjište, kuću otvorenu za sve, kos-

mopolitski široku i gostoljubivo toplu. Presrećna sam što je moja „Kuća Pirana“ upravo u Bihoru našla svoj prvi dom u kojem se riba sa mora doselila u brda Bihora – izmiješano je uvijek najslađe.

TRAŽIM SE
/MRTVA ILI ŽIVA/

Nalazim se u paketu.

I slijepo sam mače

/koje niko ne želi i neće/

da usvoji

/koje prenose od tetke do strine/

da ne nađe put do kuće

da ne progleda.

Ulica bez broja.

Mašinovođa bez stroja.

Savršeni egzistencijal ništavila

/u savršenom totalitetu praznine/

sam svoja!

Niko sam i ništa.

/jer ne mogu biti bilo ko i bilo šta/

Ne možeš me mijenjati kao kanale na satelitskom prijemniku,
stari moj...

Još jedan dan upada u tehnički problem.

/nema signala/

TRAŽI SE DALJINSKI

/ŽIV ILI MRTAV/

Katarina Sarić i Mirsad Rastoder

Izedina Adžović Škrijelj i Kristina Babić

Misera Suljić Sijarić

Književnost je samopročišćavanje

(Obraćanje povodom nagrade)

Nusret Skenderović i Misera Suljić Sijarić

Ovo je treća po redu nagrada koju moje priče dobijaju na ovdašnjem Festivalu. Prva priča kojom sam se javila na Konkurs, dobila je Prvu nagradu. Zatim sam, dobivši Nagradu za autentičnost, pokazala da moje pisanje ima i tu bitnu notu. A sada me evo ponovo, da se potvrdim sa Trećom nagradom.

Posebno se zahvaljujem žiriju što je, ovu meni vrlo dragu satiričnu priču, prepoznao i nagradio, jer satira kao književna vrsta uvijek sa sobom nosi onu slojevitost i dubinu za kojom u književnom djelu tragam. Čini mi se da je ova priča, Ćaćin sin, na tragu Eriha Koša, u čijim satirama iznimno uživam.

Za mene, intimno, književnost je samopročišćavanje, bilo da stvaram svoje ili da čitam nečije književno djelo, a nagrada je samo dokaz da je ono što pišem i drugima bitno i dopadljivo.

Sretna sam što sam ponovo ovdje i što sam sa vama. Hvala vam što ste mi to omogućili.

(Petnjica, 15. avgust 2021)

Refadija Pepa Abdić

Vječiti sanjari

Refadija Pepa Abdić i Birsena Džanković

Poštovana rodbino i prijatelji, akšam hajrala i dobro veče!

Ovo rodbino je priznanje da znam i za svoje i amanet, jer kada sam stasala za udaju otac mi je nabrojao jedno sedam plemena đe se ne smijem udat, odnosno đe ne smijem momke gledat, pa eto, bila sam "prinudena" da odem na jug i udam se u Podgoričana. Vjerujem da su oni na dobitku iz prostog razloga što sam im po-

pravila genetski kod, a ja se, iskrena da budem, nijesam pokajala ni poslije 40 godina.

Sama ova nagrada baš mi dosta znači, jer sam, što reče Mirsad, odavno pisala ali nešto nijesam željela da objavljujem, prosto zbog porodičnih, pa i onih službenih prilika koje diktiraju drugačije obaveze. On je znao to i nagovarao me da šaljem priče na konkurs koji priziva zavičajna sjećanja.

Ponosna sam što je Ovo nagrada roda moga!

Nas (bihorske odive) od kako se rodimo stalno uče da možemo da budemo bolje, da uvijek, po malo onako i sagnute glave, treba da slušamo, prvo u rodu, potom i u domu, i nikad ne dobijemo nagradu.

U rodnoj kući nikad nam ne odaju priznaje da smo dobre, vrijedne, poslušne i lijepe, nego stalno očekuju da možemo da budemo još bolje; pa kad se i udamo, tamo će odemo, treba da budemo još bolje, tako i kad umremo, ne znamo koliko smo bile dobre ili sjajne.

Zato mi ova nagrada znači, da je okačim na zid i da imam da pokažem svojim potomcima i unučadima da sam nešto dobila od roda svog.

Poslije ove nagrade, kad odem u penziju, možda dobijem volju da napišem i jedan bihorski roman - tu sam živjela 18 godina! Bihor sam odnijela kao čarobno sunce koje me iznutra grije.

U ovim krajevima, svako na djetinjstvo gleda drugačije, a ja ga, koliko god je onda bilo vrijeme oskudice, ne vidim kao neku težinu. Svi su skromno živjeli i radovali se malim stvarima. Meni je bilo prelijepo, zato mi se čini da su oni koji nijesu rođeni u Bihoru na gubitku, jer neće znati vječito da sanjaju. Mi, gdje god odemo, ostajemo vječiti sanjari sa svojim suncem u glavi i duši. Ovaj festival nas okuplja zbog snova i prisjećanja da ne zaboravimo odakle smo! Hvala organizatorima!

Od svoje dvanaeste godine pišem i poeziju, a nikad je ne objavljujem, pišem je za sebe, dovoljno je to što napišem, ostavim. Ne

znam zbog čega. Možda je to neka skromnost ili, eto, neki nemir koji stavim na papir i tu zapretam dio snova. I, eto, poslije moje davne petnaeste-šesnaeste godine, večeras imam želju da prvi put ovako javno pročitam jednu pjesmu, koju sam zapisala i sačuvala u telefonu:

DA SE NIJESI RODILA

Da se nijesi rodila
Sve bi drugačije bilo.
Kako drugačije?
E to ne znam.
Ono što znam
Poseban si mi dar
Od Boga
Da spoznam život
Od sreće do bola.
Prestala sam
Da te tražim
Dok ulicom
Hodim

Jer shvatih
Niko ti ne liči.
Zato si moj dah i vidik
Jutro dan veće
Razgovor
Tužni osmijeh
Koji se otme
Kad sreća me
Okrzne.
Moje si uzglavlje
Miris i posljednja
Misao
Prije no što me
Vječni san obuzme.

PS. Organizatori su zahvalni: **Zavičajnom klubu „Bihor“ Luksemburg** i predsjedniku Edinu Latiću, koji je uručio novčani iznos za prvu nagradu festivala, kao i **Centru za kulturu manjina** (CEKUM) i direktoru Salku Luboderu u ime kojeg je Izedina Adžović-Škrijelj uručila drugu nagradu, kao i Fudbalskom klubu **Union 05 Kaji-Tetandž** - predsjedniku Mersudinu Miti Ličina, koji je donirao treću nagradu za priču, a uručio je član predsjedništva luksemburškog kluba Nusret Nuno Skenderović.

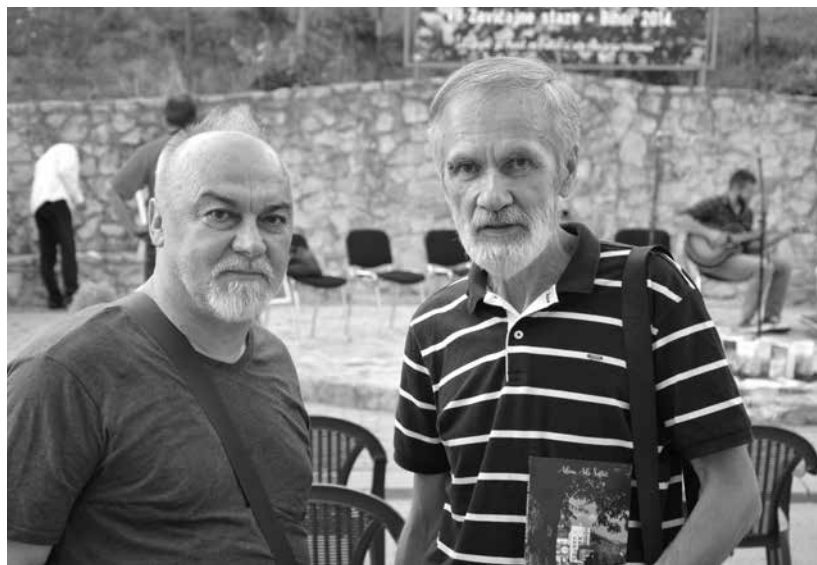
(Petnjica, 15. avgust 2021)

Promocija rukopisa Bihorski dunjâ

Promocija rukopisa Bihorski dunjâ

Adem Softić i Safet Sijarić

Paola Iritano i Stefan Pajković

BILJEŠKE O AUTORIMA

Esad Kočan, rođen je 1956. Završio je Filozofski fakultet u Skoplju, uz privilegiju da mu profesor bude Ferid Muhić. Kao novinar počeo je raditi 1980. godine u listu "Pobjeda", gdje je bio saradnik u Unutrašnjo-političkoj redakciji i slobodni reporter. Bio je zamjenik odgovornog urednika Informativno-političkog programa Televizije Crne Gore. Zbog suprotstavljanja nacionalizmu i Miloševićevim mitingaškim pohodima po Crnoj Gori, s kolegama iz rukovodećeg tima Televizije, nakon oktobarskog "događaja naroda" 1988. godine u Podgorici, smijenjen je s mjesta urednika. Jedan je od osnivača crnogorskog nezavisnog neđeljnika "Monitor" 1990. Član je njegove redakcije od prvog broja do danas. Nakon suspenzije na Televiziji, zbog pisanja za taj antirežimski i antiratni neđeljnik, napustio je TVCG i potpuno se posvetio Monitoru. Bio je odgovorni urednik tokom ratnih godina do sredine 1994. Od 2003. godine ponovo je glavni i odgovorni urednik ovog neđeljnika. Bio je prvi predsjednik Upravnog odbora Instituta za medije Crne Gore i član Savjeta Javnog servisa RTCG. Tekstovi su mu objavljivani i prenošeni u vodećim listovima u zemljama bivše Jugoslavije, kao i u stranim analitičkim revijama posvećenim zbivanjima na Balkanu. Kao gost, držao je predavanja o etici u novinarstvu i savremenim profesionalnim standardima na Univerzitetima u zemlji i inostranstvu. Član je stalnog kora predavača Instituta za medije Crne Gore. Dobitnik je međunarodne Nagrade "Duško Kondor" za afirmaciju građanske hrabrosti koju dodjeljuje NVO GARIWO iz Sarajeva. Član je redakcije Almanaha od 2000. godine. Objavio je knjige: "Obale nema" (Vijesti, Podgorica 2012), "Znali ste" (Almanah, Podgorica 2012.) i "Iza prašine" (Almanah, Podgorica 2016.). Živi i stvara u Podgorici.

Faiz Softić, rođen 1958. godine u Vrbama kod Bijelog Polja. Školovao se u rodnom kraju, te u Mostaru i Sarajevu. Prvu pjesmu je objavio još kao učenik 6. razreda osnovne škole i od tada ne prestaje pisati.

Piše za razne listove i časopise. Prevođen je i nagrađivan. Zastupljen je u školskom programu BiH, Kosova i Sandžaka. Svaka njegova knjiga bila je u najužem izboru za knjigu godine u Bosni i Hercegovini u godinama njihovog izdanja.

Bosanski rat ga zatiče u Sarajevu, gdje ostaje do kraja. Godine 1995., sa ženom i djecom, dolazi u Luksemburg. Tu je i napisao roman *Pod Kun planinom*, zasnovan na stvarnom događaju iz zavičaja. Roman je doživio više izdanja, jedno na francuskom jeziku, a po tekstu ovog djela napravljen je i filmski scenarij.

Glavni je i odgovorni urednik revije „Bihor“ koja izlazi u Luksemburgu, na bosanskom i francuskom jeziku. O njegovom knjižvnom radu pisali su brojni kritičari i esejisti iz BiH, Crne Gore, Luksemburga... Njemu lično najviše se dopada rečnica Marka Vešovića iz pogovora u knjizi poezije *Strašan je zid bez sjene*. Na samom kraju svog osvrtu Vešović je zapisao: „Faiz Softić, u ovoj knjizi, mnogo je više od svjedoka ratnih užasa kroz koje je pronio neokrnjenu svoju ljudskost.“ Objavljene knjige: *Strašan je zid bez sjene* – poezija, *Čovjek na rasputici* – poezija, *Pod Kun planinom* – roman, *Strah od rodne kuće* – roman, *Čovjek koji kisne* - pripovijetke (Novčana nagrada Ministarstva kulture BiH za dvadeset najboljih knjiga izdatih u toj godini), *Mjesečeve priče*, pripovijetke, monografija *Bošnjaci u Luksemburgu*. Objavio je i romane *Ljudi bez adrese* i *Noćni čuvar pasa*.

Nada Bukilić (rođena Zogović), je bila urednica i istaknuta kolumnistkinja brojnih crnogorskih časopisa; autorka, scenaristkinja, urednica nagrađivanih dokumentarnih filmova i televizijskih reportaža; autorka niza radio-drama, kao i nagrađivanih pozorišnih i televizijskih dramskih tekstova. Piše i kratke priče, priče za djecu i igrokaze za dječije predstave. Njene priče su objavljivane u prestižnim izdanjima u regionu i nagrađivane (Festival „Zavičajne staze“), a dramski tekstovi objedinjeni izdati su u zagrebačkim „Zelenim sveskama“ („Karusel – Jelena Savojska“, „Metuzalem – ovo oko nas“, „Prstenje“ i dr.) Uskoro će u produkciji CEKUM-a i Centra za kulturu

B. Polja, na scenu biti postavljena i njena drama „Jedno polje ljubavi“, inspirisana poznatom legendom o Pavi i Ahmetu. Njen stil je intimistički i neposredan, sa mnogo povjerenja u moć jezika i sa još više poštovanja za kazano ili napisano. Piše malo i uglavnom onda kada ima šta da kaže.

Afan Latić je rođen u Beranama 04. 11. 1983. Osnovnu školu „Hajro Šahmanović“ je završio u Plavu, a potom upisuje “Gazi Husrev-begovu medresu” u Sarajevu. Nakon srednjoškolskog obrazovanja upisuje Odsjek za orijentalnu filologiju smjer arapski jezik i književnost i turski jezik i književnost. Po okončanju studija, vraća se u Crnu Goru gdje svoj dalji angažman nalazi kao profesor arapskog jezika u medresi „Mehmed Fatih“ u Podgorici. Bavi se prevodjenjem djela sa arapskog jezika, prvenstveno djela teološke tematike i arapske književnosti, kao i pisanjem poezije i proze.

.....

Mehmed Meša Đedović (Kalesija, Tuzla, 1971) piše prozu, poeziju, knjige za djecu, književnu kritiku. Objavio je knjige pripovjetki: *Tragovi, Osluškivanje, Kad se bulbul vratio, Čaj od nane, Malo čudo*; romane: *Sjena kurjaka, Vodi je da teče, Onaj kojeg nema, Čopak vodoravno, Legionar, Put znaš, Staza mrkog medvjeda 1463...* i knjige poezije: *Svjetlo lampe, Nešto se čudno događa, Obična voda*, te knjige za djecu: *Ime mi je Pahulja, Priče iz velike šume, Trava puna mrava*. Dobitnik je brojnih nagrada za svoja djela, među kojima su nagrade Radija BiH za radio drame, Federalne Fondacije za izdavaštvo BiH, zatim nagrade: „Zija Dizdarević“, „Mak Dizdar“, „Skender Kulenović“. Za priče je višestruko nagrađivan na različitim konkursima. Roman *Legionar* nagrađen je 2015. godine nagradom „Skender Kulenović“, te Zlatnom plaketom za najčitaniju knjigu IK Planjax, Tešanj. Dobitnik je Godišnje nagrade Društva pisaca BiH 2016 (za roman *Legionar*), a 2018. za knjigu *Malo čudo*. Knjiga poezije *Obična voda* nagrađena je od strane Fondacije za izdavaštvo BiH 2017. godine. U nekoliko navrata je proglašavan najčitanijim autorom u BH. Autor je brojnih

članaka, eseja i reportaža. Urednik je i potpisnik recenzija velikog broja knjiga. Zastupljen je u školskom programu i udžbenicima. Prevođen je na albanski, mađarski, makedonski, francuski, engleski i njemački. Jedan je od najznačajnijih pisaca u svojoj generaciji. Član je PEN-a i Društva pisaca BiH.

Katarina Sarić (1976, Cetinje), na Filozofskom fakultetu u Nikšiću diplomirala je maternji jezik i južnoslovenske književnosti, potom i filozofiju. Na Fakultetu političkih nauka u Podgorici magistrirala je socijalnu politiku i socijalni rad. U Zavodu za školstvo, Fondaciji za aktivno građanstvo i Centru za antidiskriminaciju "Ekvista" u Podgorici, stručno se usavršavala za rad u socijalnoj inkluziji. U saradnji Fondacije za aktivno građanstvo i NVO "Džonatan Livingston" sa Cetinja, učestvovala je u projektu „Klub za djecu i mlade" u Osnovnoj školi "Njegoš" na Cetinju (2013-2014.), kao rukovodilac dramskog dijela projekta. Pod pokroviteljstvom Fondacije "Petrović-Njegoš" rukovodila je projektom "Facebook-Hair" (body-art and dance performans) i učestvovala na Međunarodnom dječijem festivalu "Kino-tavrik in Montenegro"(2014.) Projekat je realizovao kreativni klub "Credo" u kojem je angažovana na radionicama dramske umjetnosti i kreativnog pisanja. U saradnji sa NVO "Skaska" iz Zrenjanina, pokreće projekat "Škola za ljudska prava", koji treba da se realizuje u cetinjskim i budvanskim osnovnim i srednjim školama. Piše poeziju i prozu. Brojnim radovima je predstavljena na festivalu "Grad Teatar" Budva (2013.), "Međunarodnom sajmu knjiga" Podgorica (2013.), "Međunarodnom festivalu poezije" Brčko (2014.), "Prijedorskom književnom karavanu" (2014.) i "Novom književnom krugu" Beograd (2014.) Autorka je trotomnog romana "Caligat in sole", u izdavaštvu "Narodne knjige" Podgorica (2012.), kao i brojnih kratkih priča koje su zastupljene na mnogim portalima i časopisima za književnost, kulturu i društvena pitanja. Njene kratke priče su prevođene na makedonski i engleski jezik, a neke i objavljene u američkom magazinu za književna i socijalna pitanja "The Baffler". Za ovaj magazin je an-

gažovana kao autorka bloga "Woman in Balkan society". Članica je crnogorskog "Društva nezavisnih književnika" i "Matice crnogorske". Živi i stvara u Budvi i Cetinju kao slobodna umjetnica.

Misera Suljić Sijarić (1967, Tutin) živi u Sarajevu, gdje radi kao profesorica. Magistar je nauka – metodike bhs jezika i književnosti. Bavi se naučnim i spisateljskim radom. Objavljivala je u časopisima i na portalima: *Balkanski književni glasnik, Život, Avlija, Almanah, Mostovi i dr.* Zastupljena je u više izbora i zbornika bosanskohercegovačke i crnogorske priče, te u antologijama savremene proze. Predstavljena je u Leksikonu znamenitih Bošnjaka i leksikonu *Ko je ko u BiH*.

Nagrade za priču na anonimnim konkursima:

- Treća nagrada za priču Namještanje kruga od časopisa „Avlija“ 2012,
- Prva nagrada za priču Odabranik, Festival priče Bihor 2015,
- Srebreno Planjaxovo pero za priču Niska od sunčanih zrnaca, 2016,
- Specijalna nagrada za autentično pripovijedanje za priču *Dvanaest dukata*, Festival priče Bihor 2017.
- Treća nagrada za priču Ćaćin sin, Festival priče Bihor 2021

Refadija Pepa Abdić (1960, Berane), osnovnu školu završila u Lozni, gimnaziju u Bijelom Polju, a Pravni fakultet u Podgorici. Tokom gimnazijskih i studentskih dana, aktivno je učestvovala u poetskim i scenskim programima. Festival „Zavičajne staze“ podstakao je da piše priče inspirisane Bihorom i redovno učestvuje na konkursu. Živi i radi u Podgorici.

Nermina Subašić (1998, Tuzla), studentkinja šeste godine Stomatološkog fakulteta u Sarajevu, gdje trenutno i živi. Pod mentorstvom književnika Faiza Softića i Safeta Sijarića, još kao srednjoškolka je 2016. godine objavila roman „Zločin i oprost“. Iste godine na Međunarodnom sajmu knjige u Sarajevu, roman je proglašen

najboljim debitanskim djelom izdavačke kuće. Piše i poeziju. U pjesmama za najmlađe uvijek nastoji da su iste edukativnog karaktera. U ladicama drži završen rukopis romana „Most“ i dvije zbirke pjesama – „Iz dnevnika jednog đaka“, namijenjenu djeci, i zbirku „ Za obične ljude“.

Живко Ђуза је рођен у Подрашници код Мркоњић Града гдје и данас живи и ствара. Пише претежно прозу. До сада је објавио шест самосталних збирки афоризама: „Прогнозе из воде“ (2008), „Истрага је у току“ (2010), „Буква ливадарка“ (2011), „Шта су писцу хтјели да кажу“ (2012), „Ово и оно“ (2015) и „Писање у вјетар“ (2019). Поред тога 2017. године из штампе му је изашла књига прозних текстова, монографског типа „Мркоњић Град на узбрдицама и низбрдицама“, а прошле године збирка прича „Од Варцара до Мркоњић Града“. Заступљен је у више антологија хумора и сатире, а радови су му објављивани у бројним дневним новинама и часописима.

Božidar Proročić (1979, Cetinje), osnovnu i srednju školu završio u rodnom gradu, a Saobraćajni fakultet kao student generacije. Sa 18 godina bio je najmlađi kolumnista u crnogorskom nedjeljniku „On-ogošt“. Takođe je i uređivao kulturnu rubriku u istom nedjeljniku. U tom periodu objavio je više od 150 autorskih tekstova iz oblasti istorije, kulture, religije i književnosti. Kolumnista je i saradnik u brojnim portalima, revijama i časopisima. Govori engleski, italijanski, ukrajinski i ruski jezik; prevodi sa ukrajinskog. Sa Seyranom Mirzazadom priredio je *Istaknute ličnosti Azerbejdžana na crnogorskom jeziku*, višetomnu studiju o književnicima Ukrajine. Objavio je zbirku poezije *Jesen pjesnika*, a u pripremi je zbirka *Ukrajini sa ljubavlju*, kao i zbirka kratkih priča *Konjanik tame*. Član savjeta biblioteke „Njogoš“ sa Cetinja za međunarodnu kulturnu saradnju i razmjenu. Aktivno promoviše i podržava kulturu i književnost Bošnjaka u Crnoj Gori. Nagrađivan je za svoju poeziju i aktivno djeluje na povezivanju sje-

vera Crne Gore sa Cetinjem. promoter mnogobrojnih kulturnih i šahovskih manifestacija za sjever Crne Gore, i Cetinje. U koautorstvu sa Dijanom Tiganj priredio je prvu panoramu savremenog pjesništva Bošnjakinja Crne Gore *Lirski zinet*. Sa istom autorkom i Seyranom Mirzazadom autor je knjige *Savremena književnost Azerbejdžana*. Njegove pjesme su prevedene na azerbejdžanski, ukrajinski, njemački i albanski jezik.

Dino Lotinac (1986, Sjenica), studije književnosti završio je na Državnom univerzitetu u Novom Pazaru, gdje je odbranio master tezu *O tematskim krugovima u poeziji Muhameda Abdagića*. Piše književne prikaze, poeziju i prozu. Radove je objavljivao u književnoj periodici. Koautor je zbirke priča *Sandžačka sehara*.

Braho Adrović (1947), završio je Pedagošku akademiju, odsjek za srpskohrvatski jezik i književnost. Bio je jedan od osnivača, član prve redakcije, a jedno vrijeme i odgovorni urednik lista studenata Crne Gore "Studentska riječ". Duže od decenije bio je dopisnik "Pobjede" (Podgorica) iz Berana, Plava, Rožaja i Andrijevice. Dvije i po decenije bio je dopisnik Televizije Crne Gore, vršilac dužnosti direktora Centra za kulturu u Beranama i u dva mandata potpredsjednik opštine Berane. Autor je trinaest knjiga poezije i jednog romana. Dobitnik je: prve nagrade na Susretu mladih pjesnika Crne Gore u Titogradu, regionalne nagrade za djecu i mlade "Krilata Seošnica", prve nagrade za pjesmu o Limu na Festivalu "Pjesnici sa Lima o Limu", prve nagrade za najbolju humorističko satiričnu pjesmu na Međunarodnom festivalu humora i satire u Danilovgradu, nagrade "Mirko Banjević" za najbolju knjigu između dva festivala u Nikšiću za knjigu *Ljudi i neljudi* i prve nagrade za pjesmu časopisa "Avlija" za 2018.godinu. Adrović je zastupljen u više antologija i izbora poezije u zemlji i inostranstvu. Dobitnik je i najvećeg opštinskog priznanja - Nagrade „21. jul“ u Beranama.

Esma Bandić - Softić (1961, Posedarje), završila je Filozofski fakultet u Sarajevu, stekavši zvanje profesorice historije književnosti jugoslavenskih naroda i narodnosti i srpskohrvatskog/hrvatskosrpskog jezika. Radila u Zvorniku, Malom Zvorniku, Splitu, Sarajevu, Novom Travniku. Živi u Travniku, gdje radi kao profesorica. Objavila je knjige: „Razgovori sa Šejhom“ - zbirka duhovne poezije, Connectum (ušla u najuži krug za nagradu Hasan Kaimija 2014. i najuži izbor za nagradu Aleksa Šantić 2018. godine), „Tajna (samo za predodređene)“ (roman je ušao u uži krug za nagradu Fra Martin Nedić, Tera Tolisa, 2014.), „Potomcima dah za voljenja“, zbirka pripovijesti, „Simfonija historije“, „Dragulji uz Dragulje mudrosti“ - reminiscencije na Ibn Arebija, „Kap uhvaćena u Pehar Ljubavi“, „Misterija“, „Oko Ognja“, (roman osvojio Prvu nagradu za najbolji neobjavljeni roman Fra Grgo Martić 2015.), „Sultanov fermand“ (Prva nagrada za najbolji neobjavljeni roman Izdavačke kuće Arte, Beograd 2015. i drugo mjesto na natječaju Fra Grgo Martić, kao i treće mjesto Fra Martin Nedić, 2016. i plaketa za izuzetnu umjetničku vrijednost romana), „Tražim objašnjenje“ (Roman jedne konvertitkinje), „Nadnaravna sufijska riječ“. Pobjednica je na konkursu za kratku priču „Fra Ivan Frano Jukić“, Banja Luka, 2021. godine, a prvonagrađena je i na konkursu za Međunarodnu književnu nagradu „Marko Martinović Car“ u Vitezu 2021. godine.

Стамен Миловановић рођен је у селу Дубову (1940). Школовао се у Дубову, Београду и Нишу. Радио је као минер, булдожериста, прецизни механичар, машински техничар и наставник математике, а основе драматурске уметности учио је, како воли рећи, са треће галерије Народног позоришта у Београду. Књижевним радом почео је да се бави у ђачким данима (Награда листа „Пионир“ 1953. год) Прву једночинку „Капи слободе“ објавио је још 1965. која је у његовој режији исте године изведена у Требињу. После тога уследила је

пауза да би се књижевним раду вратио 1995. трилогијом драма; „Удовичко коло“, „Суноврат“ и „Ђавоља варош“ (Награда „Драгојло Дудић“ за 1998.) Миловановићева драма „Повратак“ била је на репертоару Народног позоришта у Ужицу док су ова и драма „Не плачи, Петра“ штампане у Издавачком предузећу „Кадињача“ у Ужицу 1999. године. Драмска дела Стамена Миловановића нашле у едицији „Савремена српска драма“. Миловановићев роман „Ramonda serbica“ на конкурс у библиотеке у Руми, за 2016. годину добио је прву награду. На више конкурса кратке приче аутора на трећем по реду књижевном конкурс у Дијаспоре, такође су награђиване.

Dušan Mijajlović Adski пише прозу, поезију, приче и песме за децу, haiku поезију, сатиру, књижевне приказе и новинске текстове. На разним књижевним конкурсима до сада је награђиван преко 200 пута (прва, друга или трећа награда). Највише награда добио је за кратку причу и приповетку. Објавио је збирке песама *Nesanicom do istine, Jedino priznajem svoje raspeće* и *OČIgleDNO*. Збирке награђиваних прича и приповедака: *Kaligula na kestenovom listu, Trošenje sna, Trošenje straha, Trošenje (ne)moći* и *Ram za crno – bele slike*. Објавио је и збирке haiku поезије *Krčag za rosu* (двојезична) и *Stvarnost* (вишејезична), неколико жанровских новела и преко 1800 жанровских прича.

Заступљен је у „Антологији нишких приповедача“ и још неколико антологија.

Ulvija Mušović је рођен 1956. године у Seljašnici код Prijepolja, гдје је завршио основну школу. У периоду од 1970. до 1974. године, живио је у Београду, као ученик Графичке - техничке школе. Школа је имала своју штампарију која је, поред осталог издала лист „Граfičар“, у коме ће Ulvija објавити своје прве pjesме. Након завршене Графичке - техничке школе, враћа се у родни крај и

godinu dana radi u štampariji „Mileševo“, a onda ga put vodi u Sarajevo gdje je završio Ekonomski fakultet. U rodnom Prijepolju u narednim godinama, radeći u nekoliko preduzeća na rukovodnim i menadžerskim poslovima, gradi dugu i uspješnu karijeru privrednika. Uporedo sa tim angažmanima u privredi, aktivno učestvuje i u ukupnom društvenom životu: kulturno-umjetničkom, sportskom, a posebno se angažovao u afirmaciji progresivnih političkih ideja koje su iznimno važne za multietničke sredine kakvo je Prijepolje. U uslovima krajnje destruktivnih društvenih procesa, ratnog okruženja, ekonomskog sunovrata društva i narastajućih nacional-šovinističkih pokreta, piše zapažene, argumentovane i studiozne publicističke tekstove o aktuelnim društvenim temama, kolumne, književne kritike, poeziju, kratke priče i drame. Dio toga objavljeno je u NIN-u, listu Danas, Almanahu, Preporodu, Sandžačkim novinama, Damaru, Bihorskom zborniku, Odjeku i drugim listovima i publikacijama. Dvije kratke priče *Kosač* i *Vrijeme pogani* su mu nagrađene na prestižnom književnom konkursu „Zavičajne staze“ – Petnjica (CG), i sa pričama *Na spisku* i *Sahat*, objavljene su u književnim zbornicima ove institucije. Dom kulture iz Prijepolja, uz finansijsku podršku Ministarstva kulture Republike Srbije, producirao je monodramu „Mezar“, koja je premijerno izvedena 2013. godine u Prijepolju, a nakon toga još u nekoliko sandžačkih gradova. Objavljena je u „Almanahu“ i „Preporodu“. U izdanju Muzeja u Prijepolju, 2014. godine objavljuje knjigu objedinjenih novinskih tekstova, pod nazivom *Putevi i stranputice*, a 2020. godine, u suizdanju „Almanah“ Podgorica i Matična biblioteka „Vuk Karadžić“ Prijepolje, objavljena je njegova knjiga poezije, kratkih priča i drama *“Zatočenik oka“*. Neke pjesme su muzički obrađene i izvođene na festivalima narodne muzike, gdje su i osvojile nagrade za tekst i kompoziciju. Ulvija Mušović živi u svojoj rodnoj Seljašnici, kao privrednik brine o privatnom preduzeću i porodici.

Aida Orahovac Kuč (1985, Podgorica), dipl.ekonomistkinja, poeziju i prozu piše od srednje škole. Učesnica je i finalistkinja mnogih festivala širom regiona, i dobitnica brojnih priznanja i nagrada za dosadašnji rad. Njena zbirka poezije *MILENIJUM*, promovisana je na prestižnom festivalu Barski ljetopis, 2021.godine. U pripremi je i njena prva knjiga za djecu. Dobitnica je nagrade za najboljeg stranog autora na festivalu Književne iskre, Gos-tivar (R.S.Makedonija). Članica je Foruma mladih pisaca KIC-a „Budo Tomović“, kao i članica Udruženja pisaca za djecu Crne Gore. Osim književnosti, bavi se i fotografijom i slikarstvom od 2010.godine. Imala je svoje prve samostalne izložbe, a završila je i školu slikanja u okviru ljetnjeg kampa u Parizu 2015.god.

Ljerka Petković, profesorica Gimnazije u Beranama. Autor je velikog broja recenzija i prikaza knjiga, kao i scenarija za školske predstave i programe. Piše kratke priče, pripovjetke i poeziju. Objavila je zbirku poezije „Šapat i krik“ (2016) i zbirku kratkih priča „Ogledalo“ (2017), kao i zbirku poezije „Ona“ (2020). Dobitnica je nekoliko nagrada na konkursima za kratku priču i poeziju: treća nagrada na Festivalu kratke priče na konkursu „Zavičajne staze“ (Petnjica, 2018), prva nagrada na Festivalu kratke priče na konkursu „Zavičajne staze“ (Petnjica, 2019), prvo mjesto na Konkursu 22. Nikšićkih književnih susreta. Zastupljena je u nekoliko zbornika i antologija: u književnoanalitičkom zborniku o proznom stvaralaštvu crnogorskih književnica „Minervinim tragom“ autorke dr Sofije Kalezić; u Antologiji proznog stvaralaštva crnogorskih književnica, priređivač dr Sofija Kalezić; zbornicima priča u izdanju Festivala „Zavičajne staze“: „Razmeđa Bihora“ (2018), „Bihorske sumnje“ (2019) i „Odlivanje Bihora“ (2020); Zborniku Kulturnog udruženja „Zlatna reč“ – Lase – Austrija pohvaljenom pjesmom na Drugom međunarodnom književnom festivalu „Laza Kostić“ (Beč, 2018); zborniku posvećenom Vuku Karadžiću pohvaljenom pjesmom na međunarodnom književnom konkursu Austrijskog kulturnog udruženja

“Zlatna reč”, (Beč, 2020); zborniku najkraćih kratkih priča Izdavačke kuća „Alma”; Časopisu za kulturu, umjetnost i društvene teme “Kazivart”; Časopisu za naučna, književna i društvena pitanja “Tokovi”; kao i u nekoliko elektronskih časopisa za književnost.

Mirza Pinjić (1997, Tuzla, BiH), diplomirao na Akademiji dramskih umjetnosti u Tuzli, odsjek – Gluma. Igrao u predstavama Teatra Kabare Tuzla, Narodnog pozorišta Tuzla i Pozorišta mladih Tuzle. Piše kratke priče i pjesme, koje su objavljivane u zajedničkim zbirkama u BiH i inostranstvu.

Objavio je zbirku poezije “Ekshumacija duše” 2021. godine.

Poezija mu je prevedena na engleski jezik. Živi u Tuzli.

Safet Sijarić - Romansirer i pripovjedač, dobitnik „Ćamilovog pera” i skorašnji dobitnik novoustanovljene nagrade „Husein Bašić”, rođen je 1952. godine u Godijevu kod Bijelog Polja. Osnovnu školu pohađao je u rodnom Godijevu, na Sipanju i u Loznoj, a srednju u Novom Pazaru i u Peći, nakon čega završava studij opšte književnosti na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Do danas objavio je romane: Vučja gora, San o dragom kamenu, Rod i dom, Udar orla, Glas divine, Zmijski vez, Brod na Bistrici, Pohod na Visočicu i Do na sami kraj svijeta, te pripovijest Žena s tromede. Veći broj pripovjedaka ovog pisca štampan je u raznim zbornicima, časopisima i listovima, a jedna od njih, pripovijetka Stari pastir, i na engleskom jeziku, dok su prve stranice romana Rod i dom prevedene na ruski u okviru izbora novije crnogorske književnosti. Pisac je zastupljen u nekoliko reprezentativnih izbora savremene bošnjačke i bosanskohercegovačke, kao i crnogorske proze. Uz dvije spomenute, najznačajnije književne nagrade su mu: nagrada Izdavačke kuće „Bosanska riječ” za roman godine, nagrada Radija BiH za radiodramu, te dvaput zaredom prva nagrada Susreta „Zija Dizdarević” za pripovijetku. Rukopis Rod i dom proglašen je najboljim romanom na konkursu Soroš fondacije – Otvoreno društvo BiH za

1998. godinu, međutim autoru nagrada nije uručena iz formalnih razloga. Taj slučaj je doprinio da naslov u kratkom roku doživi dva izdanja, jedno u Bosni i Hercegovini a drugo u Crnoj Gori, dok se koju godinu kasnije dogodilo i treće izdanje, kod kuće „Almanah“ u Podgorici. Po motivima ovog romana urađena je i istoimena monodrama u izvođenju glumca Irfana Kasumovića, monodrama čiji dramaturg je Hasan Džafić a režira je prof. dr. Vlado Kerošević. Još od početka, ova monodrama, visoko ocijenjen Kasumovićev magistarski rad, počinje osvajati značajna priznanja i nagrade. Kao nezavisni pisac, Safet Sijarić živi i stvara u svom Godijevu i u Sarajevu gdje mu se nalazi porodica.

Besim Veljović (1946, Prijepolje), osnovno i srednje obrazovane stekao je u rodnom gradu. Diplomirao je na Ekonomskom fakultetu u Podgorici. Svoj radni vijek proveo je radeći u prijepoljskoj privredi i u bankarstvu. Sarađivao je sa više stručnih časopisa iz oblasti bankarstva, a za lokalne i dnevne novine napisao je veliki broj članaka iz te oblasti. Autor je knjige Početak i razvoj bankarstva u Prijepolju, koja je 2016. godine izašla iz štampe u izdanju Muzeja u Prijepolju. U izdanju Biblioteke “Vuk Karadžić” iz Prijepolja, 2018. godine priredio je knjigu Avdija u Prijepolju, čije štampanje je podržalo i Bošnjačko nacionalno vijeće u Republici Srbiji. Oženjen je, ponosni otac ljekarke i ekonomiste, a posebno je ponosan na svoju unučad. Penzionerske dane provodi baveći se pčelarstvom, a naročito uživa u igri i druženju sa svojim unucima Tarikom, Selmom i Zarom.

Esmā Vukelj (1975, Rožaje) osnovnu i srednju školu završila je u rodnom mjestu, a Učiteljski fakultet Univerziteta Beograd 2001. godine u Novom Pazaru. Diplomirala je prva u generaciji, 2005. godine. Udata, majka troje djece. Radi u Osnovnoj skoli “25. maj” u Rožajama, kao profesor razredne nastave. Dobitnica je zvanja mentor-nastavnik.

Mirsada Šabotić (rođena Bibić), profesorica crnogorskog, srpskog, bosanskog, hrvatskog jezika i književnosti, književnica, književni kritičar i publicista, rođena je 1966. godine u Peći. Filološki fakultet, Odsjek za jugoslovenske književnosti i srpski jezik, završila je u Prištini, a magistarske studije u Travniku na Edukativnom fakultetu, Odsjek za bosanski jezik i književnost. Predavač je u Gimnaziji „30. septembar“ u Rožajama. Pored zvanja profesora, svojim angažovanjem u nastavi, dobila je i zvanje nastavnika savjetnika i trenera u nastavi za odrasle. Auktorka je (tekstopisac, scenograf i režiser) dvadeset i pet pozorišnih predstava (1997–2018), romana *Majko, zašto?* (dva izdanja, 2013/14), zbirke pjesama *Žad* (2015), zbirke dramskih tekstova *Drame* (2015), zbirke priča *Nemiri* (2015), drugog dijela romana *Majko, zašto?* (2016), izbora prozno-poetskih tekstova *Ajšina suza* (2018), zbirke pjesama *Netaknute zaboravom* (2020) i knjige *Otkrivanje kritičkih ravni* (2020), kao i zbornika učeničkih radova *Bukvičke iskre* (2021). Objavila je brojne recenzije, romanisrane biografije poznatih ličnosti, priče, pjesme, te analitičke i istraživačke radove obrazovnog i vaspitnog sadržaja u časopisima i zbornicima u zemlji i inostranstvu. Dobitnica je Plakete za poseban doprinos u obrazovanju 2011, koju joj je dodijelio Žiri za dodjelu Opštinske nagrade „30. septembar“ u Rožajama. Dobitnica je *Iskre*, nagrade za individualni doprinos u filantropiji, koju joj je dodijelio Fond za aktivno građanstvo u Crnoj Gori 2015, a kruna njenog obrazovnog i vaspitnog rada je *Oktoih*, državna nagrada za izuzetne rezultate ostvarene u oblasti obrazovanja i vaspitanja, za učenički i studentski standard, koju joj je dodijelilo Ministarstvo prosvjete Crne Gore 2016.godine. Takođe, Bosna i Hercegovina joj je dodijelila *Zlatnu plaketu* za preduzetništvo u obrazovanju i kulturi, a Srbija nagradu „Šantićevo pero“ za mentorski rad i umjetničko dostignuće u afirmaciji iskazanog talenta kod mladih ljudi na Festivalu „Šantićevi dani“ – Beograd 2017. Nagradu „Aiša“, za doprinos u obrazovanju i kulturi, dodi-

jelila joj je Medresa „Mehmed Fatih“ 2019. godine. „Erazmus“ iz Skoplja dodijelio joj je priznanje „Nagrada za razvijanje prosocijalnih vještina kod učenika“ 2018. „Nagrade za talente iz Fonda za talente“ dodijelilo joj je Ministarstvo prosvjete 2018. i 2019. godine. Kompanija Alert Knowledge Awards iz Nju Delhija dodijelila joj je nagradu „Najbolji profesor svijeta 2019.“, a obrazovna organizacija Green Thinker Z Awards iz Mombaija dodijelila joj je nagradu „Najinovativniji nastavnik svijeta 2020.“ Dobitnica je Književne nagrade za kratku priču „Đula“ na Festivalu kratke priče „Zavičajne staze 2014.“, kao i za kratku novinsku priču „Vriska“, koju joj je dodijelio „Posvjetni rad“ 2015.godine. Na Međunarodnom konkursu poezije i video-poezije „Glas pjesnika“, na temu mira – Dignite se na noge graditelji mira (Italija 2016) - pjesma posvećena Srđanu Aleksiću osvojila je prvu nagradu. Udruženje slobodnih umjetnika Australije dodijelilo joj je Povelju za osvojeno prvo mjesto za pjesmu *Ne vjeruj istini* 2017. Njena pjesma *Pod orahom ja slušam tišinu* nagrađena je Plaketom za snagu lirskog izraza na Petom međunarodnom pjesničkom susretu “Orfej na Dunavu”2017, u Kostolcu. Dobitnica je i specijalne nagrade za autentično pripovijedanje *Bihorska venera* za priču “Selimov nur” na Festivalu priče „Zavičajne staze” 2017. u Petnjici. Na Međunarodnom književnom konkursu „Cita dell Galateo” u Italiji 2017.godine priča “Taraba” je zavrijedila prvu nagradu, a pjesma *Život je početak umiranja* drugu. Dobitnica je Srebrne povelje na Međunarodnom festivalu poezije „Mesopotamija 2017“, koju joj je dodijelio Kulturni centar Mesopotamije u Beogradu. Dobitnica je prve nagrade za priču *Nijesu me htjeli* na Međunarodnom konkursu „Per troppa vita che ho nel sangue” (Italija, 2018), a na Međunarodnoj pjesničkoj manifestaciji “Orfej na Dunavu”(Kostolac, 2018.) dobila je Plaketu za očuvanje lepote poetske reči. Direktor za kulturu Opštine Peć - Kosovo, dodijelio joj je književnu nagradu “Pajtim”(Pomirenje) za širenje međukulturalnih vrijednosti u književnosti. Dobitnica je i prve

nagrada za kratku priču *Majka* na Međunarodnom književnom konkursu „Dva pera u jednom dahu“ (Požarevac, 2021.). Na Međunarodnom literarnom konkursu koji je raspisala „Avlija“ njena pjesama *Možda sretneš Pekića*, zavrijedila je pažnju žirija i dobitnica je treće nagrade za poeziju. Takođe, dobitnica je prve nagrade za prozu NVO „Centar kreativnih vještina“ (Berane, 2022.). Djela su joj prevedena na turski, albanski, italijanski i engleski jezik. Udata je i majka je četvoro djece. Živi u Rožajama.

Neđad Topalović (1986, Visoko) osnovnu školu započeo je u Fojnici, gdje je živio u toku ratne agresije na Bosnu i Hercegovinu. Osnovno obrazovanje završio je u Kiseljaku, potom Gazi Husrev-begovu medresu u Sarajevu. Na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu diplomirao je 2010. godine.

Još u srednjoj školi pokazivao je ljubav prema pisanoj riječi. Objavljivao je tekstove u časopisima i na web-portalima.

Do sada je objavio dva romana – *Nakaza* i *U vrtlogu prošlosti*, te knjigu priča i pripovijetki *Čovjek s tri imena*. Sve knjige su naišle na veoma dobar prijem i čitaju se kao lektire u osnovnim školama. Napisao je i monodramu *Živi svoj život*.

Živi u Kiseljaku i radi kao profesor u srednjim školama.

Melida Travančić doktorica je humanističkih nauka iz oblasti književnosti. Piše poeziju, prozu, eseje, književnu kritiku i naučne radove. Objavila je tri knjige poezije *Ritual*, *Svilene plahte* i *Sjenka u sjenci*, te dobila tri književne nagrade „Mak Dizdar“, „Anka Topić“ i nagradu Fondacije za izdavaštvo. Njene pjesme i priče objavljene su u zbornicima i antologijama u BiH i regionu, a poezija joj je prevedena na makedonski, engleski, španski, persijski, mađarski i njemački jezik. Objavila je dvije knjige proze *Smrt u ogledalu* (2019) i *Ulaz u prazninu* (2021) za koju je dobila Godišnju nagradu izdavačke kuće Bosanska riječ za knjigu godine 2021. Ova knjiga prevedena je na njemački jezik. Prire-

dila je dvije knjige Tešanj, grade: Usmena književnost u Tešnju, Tešanj u usmenoj književnosti (2009) i Haiku grad: Tešanj u pjesmi (2010). Objavila je studiju Ulaznica za junački kabare: književne refleksije Sarajevskog atentata (2019) i Rekonstrukcija stvarnosti: ogledi o savremenoj bosanskohercegovačkoj književnosti (2021). Sudjelovala je na više književnih festivala u zemlji i inostranstvu, kao i međunarodnih naučnih skupova i konferencija na kojima je izlagala radove o književnosti. Objavila je više od dvadeset naučnih i stručnih radova, kao i radova iz oblasti književne kritike. Članica je PEN Centra BiH. Suosnivačica je Udruženja za kulturu Kontrast.

Senad Pečić

R E C E N Z I J E

BIHORČICE

(Festivalske priče inspirisane Bihorom)

Zbornik priča sa Festivala „Zavičajne staze Bihor 2021“ je rezultat tradicionalnog nagradnog konkursa koji raspisuje NVO „Centar za kulturu Bihor“ iz Petnjice. Ova zbirka sadrži nagrađene, izabrane i poklon priče inspirisane Bihorom - zavičajem, te sami koncept određuje motivsku strukturu ove proze.

Kratku priču, potvrđuje ovaj zbornik, pišu oni autori koji se, centralno, zauzimaju za svoje ideje; time im događaj nije u središtu interesovanja, već samo sredstvo pokazivanja svoga stava. Pisци u uspostavljanju kontakta sa čitaocima daju mogućnosti da i oni zapišu lično viđenje svakodnevice i iskažu stav o tome. Dobra komunikacija između čitalaca, kao autorovih saveznika, i samog autora ostvarena je i otvorenošću kraja ovih kratkih priča gdje svako od njih može da se zapita: Što se dalje dogodilo? – što u potpunosti zadovoljava očekivanja svakog čitaoca. To je i prava suština književnog teksta – da ga čitalac nadogradi, da nakalemi neki novi, svoj književni omlad.

Priče sabrane u ovom zborniku potvrđuju da je Bihor centar književnog života. Zadana tema bila je, očekivano, inspirativna i višestruko potvrđenim piscima i onima koji su na tim stazama. Inspirativna i piscima iz bihorskog vilajeta i onima koji Bihor doživljavaju kao svoj književni zavičaj. Otuda u ovim pričama ima i legendi, i sjećanja, i poruka i pouka, i pripovijedanja uvijenih u „bihorske marame“ kao zavičajne darove.

Poklon priče ovoga zbornika, bihorčice, su svojevrsne bihorske 'književne gurabije' znalački odabranih majstora proze, koji svojim pričama potvrđuju da je umjetnost iznad života. Zapravo,

ove priče su dokaz da živopisni predjeli autorima bivaju pitki izvori književnih motiva bez kojih tinjamo kao žednici lijepe tradicije.

Na književnom razboju, autori ovih priča su, uglavnom, kategoriju vremena ograničili na jedan trenutak koji se raspršuje na radnju i likove opisujući epizodu iz života u kojoj se može zadovoljiti vlastita potreba za pripovijedanjem zbilje.

Ove kratke priče prikazuju događaje istrgnute iz života, ali bez jednosmjerne strukture, te pokazuju pripovjedni razvojni tok kao isprepletano tkivo bez uzlaznih i naglo silaznih linija zbivanja. Kao da se sve usredsređuje na fragmente jednog fikcionalno cjelovitog doživljaja svijeta i života. Jaki finalni akcenat najuspjelijih priča ovoga zbornika čini ih reprezentativnim. Tada nagrade ne izostaju!

Gledano u cjelini, stil ovih kratkih priča je sažet, jezik racionalan, a izraz neopterećen nefunkcionalnim kićenjem. Svakako, dijalektizmi daju posebnu estetiku onim pričama u kojima se njeguje leksika Bihora. Oni, dodatno, slikaju mentalitet ljudi ovoga kraja.

Raznovrsnost autora zastupljenih u ovom zborniku, te raznovrsnost njihovih poetika predstavljaju osoben bihorski književni ćilim, na kojem svaka "šara" ima svoje mjesto. Sve one čine cjelinu iz koje vidimo kako je živjeti u "Kući pirana", šta znači biti "Ćaćin sin" i žuljaju li "Cipele za odrasle"?

Kratke festivalske priče ovoga zbornika pokazuju poetiku datog književnog trenutka u našem regionu i potvrđuju da su književni konkursi i festivali sigurna mjesta za lijep život proze. Trajanje ovog bihorskog festivala "Zavičajne staze" je i njegovanje kratke priče, ali i zavičaja kao najvažnije čovjekove adrese. Ovo je i adresar autora kratke priče u kojem se ogledaju i trajanje i rađanje.

Prof. dr Draško Došljak

ODISEJA BIHORA

Zbirke bihorskih priča, koje tradicionalno tematizuju bihorski kraj i njegove ljude kao izvore inspiracije, ni ovogodišnjom zbirkom – *Odiseje Bihora* – ne odstupaju od svog osnovnog tematskog okvira. Veći broj priča je isripovijedan u trećem licu.

To potvrđuje tezu da se većina autora odlučila za tradicionalnu strukuru priče.

Osnovni pripovjedački postupak je realističan i uglavnom se vezuje za sudbinu nekoliko junaka, pa neke priče izgledaju kao dobro strukturane novele.

Sve priče objedinjuje skoro jednak stilski izraz koji se u najvećem broju priča oslanja na dijalekatski jezik Sandžaka i okoline. Autori su se u tom smislu rukovodili idejom da će se kroz jezik najbolje približiti temi, što nekada nije najbolje rješenje. Jezički kod koji objedinjuje sve priče je vrlo raznovrstan, što ovoj zbirci daje posebnu vrijednost. U tekstu ćemo se susresti sa autorima koji se služe crnogorskim, bosanskim i srpskim jezičkim kodom.

Priče se bave sudbinom pojedinaca u različitim životnim pozicijama, a najveći dio priča tematizuje ratnu stvarnost i čovjeka u njoj. Za primjer se može uzeti priča *A u mene srce*, Safeta Sijarića. Svjedočanstvo o burnim ratnim godinama za vrijeme Drugog svjetskog rata u kom su se lako i brzo mijenjale ratne pozicije od četnika do partizana, a u toj promjeni bilo je onih koji nisu na vrijeme zauzeli stranu pa su zbog toga nevini stradali. Takva je sudbina nevoljnice Hajre kojoj je komšija ubio djecu i supruga, pritom ne ostavivši glavnoj junakinji niti jednu mogućnost da vjeruje u pravdu, jer se njen dželat sakrio ispod petokrake i tako sprao sa svojih ruku krv nevinih žrtava.

Priča *Očev rođendan*, Mirze Pinića, govori o još jednoj tipičnoj patrijarhalnoj temi koja prikazuje sudbinu glavne junakinje koja strada ne svojom krivicom već igrom čudnih životnih okolnosti

koje nije mogla kontrolisti, a one su joj kasnije, kako to obično biva u literaturi, odredile sudbinu. Ovaj diskurs priče skoro da je nezaobilazan kada je sudbina žene u pitanju, prilično tipizirana ženska sudbina ne donosi ništa novo u idejnom smislu već se služi prilično poznatim strukturnim principima komponovanja priče.

Međutim, pored ovako tradicionalno struktuiranih priča ima i onih koje se izdvajaju pripovjedačkom originalnošću i prave narativni zaokret prema pravoj modernoj priči. Takva je priča *Svitanje*, autora Dina Lotinca, koja tematizuje život i posljednje dane velikog bošnjačkog pjesnika i pisca Muhameda Abdagića. Priča prati Abdagićev ontološki strah od samoće, vođen sopstvenom usamljenošću. Abdagić u priči pokušava da nađe kompromis sa sobom i izađe iz egzistencijalne krize tako što svakodnevno prati svoju životnu rutinu u nadi da će se nešto dogoditi. Međutim, kao kod Sartra i Kamija, glavni junak ne nalazi izlaz i skončava sam, otuđen od svijeta i smisla. Priča takođe postavlja pitanje smisla umjetnosti, te tako još jednim svojim strukturnim elementom dodiruje suštinu moderne priče.

Jednim svojim dijelom priča *Ljudi koji ne govore*, Melide Travanić, ima sličnu strukturu, a autorica je u svoju priču ugradila sudbinu dvoje mladih ljudi koji se vole na posve neobičan način. Iako u trećem licu, priča ima zanimljivu strukturu – kroz simboličku broja sedam i intertekstualni dodir sa riječima našeg najvećeg modernog pripovjedača Danila Kiša, autorica se jasno određuje za netradicionalnu priču.

Ljerka Petrović je takođe pisala o ratu, kroz priču o dva priatelja koji se naglo rastaju usljed ratnog vihora devedesetih, svaki zauzima svoju stranu, a priča će nas povesti do krajnjeg ishoda njihovih sudbina gdje prestaju sve podjele i mržnja, a to je grobno mjesto jednog od prijatelja. U priči trijumfuje ljubav kao univerzalni ljudski princip.

Božidar Proročić je svojom pričom *Glasnik* potvrdio da se može pisati na tradicionalan način, a da takva priča ne sklizne u

lokal-patriotiju i patetiku. Kroz priču o porodičnoj tragediji poslije povlačenja turske vojske u Bihoru, autor je uspio da dosegne suštinu stradanja uopšte, opiše majčinsku ljubav i dovede je do simbola žrtve.

Na kraju, preporučujem zbirku svima koji cijene pisanu riječ, a posebno onima koji se tek upuštaju u magiju stvaranja, jer im može poslužiti kao dobar primjer za to kako i koliko se različito može misliti, a zatim i pisati o sudbinskim temama.

Sve odiseje su različite, pa i ova bihorska. Neki ljudi putuju unutar samoga sebe, drugi odlutaju i van sebe, ko što se čitave porodice raseljavaju na razne strane u potrazi za suncem koje će ih grijati, a ne pržiti. Ova Bihorska odiseja može biti melem i za jedne i za druge.

Agim Ljaić, prof.

Senad Pepić

SADRŽAJ

UVODNA RIJEČ

Mirsad Rastoder	Po suncu hodili	5
-----------------	---------------------------	---

SLIKE ŽIVOTA KOJI NAS SE TIČE		9
---	--	---

POKLON PRIČE

Esad Kočan	KAD OŽIVE UBIJENE RIJEKE	19
Faiz Softić	ISPOD KUĆNE STREHE	23
Nada Bukilić	DOK JE NAS	27
Afan Latić	OGLEDALO	35

NAGRAĐENE I DRUGE PRIČE

Mehmed Đedović	CIPELE ZA ODRASLE	41
Katarina Sarić	KUĆA PIRANA	49
Misera Suljić Sijarić	ĆAĆIN SIN	57
Refadija Pepa Abdić	ŽENIDBA ARSLAN BEGA	67
Nermina Subašić	DUG	77
Живко Буза	МИЛАНДА УКИДА КИРИЈУ	81
Božidar Proročić	GLASNIK	89
Dino Lotinac	SVITANJE	99
Braho Adrović	ŠTO SI JADAN DIG'O GLAVU	103
Esma Bandić - Softić	AHMEDOVA RIJEKA	113
Стамен Миловановић	КРУГ	119
Dušan Mijajlović Adski	LUGAREV SIN	125
Ulvija Mušović	MEHOVO PUTOVANJE U NJEMAČKU . .	129
Aida Orahovac Kuč	TUĐA VEČERA	137
Ljerka Petković	ORAH	141
Mirza Pinjić	OČEV ROĐENDAN	145
Safet Sijarić	A U MENE SRCE...	151
Besim Veljović	ĐEDO MUJAGA.	157
Esma Vukelj	BIHOR I MOJE DJETINJSTVO	171
Mirsada Šabotić	NONA ROSA	175

Neđad Topalović	PUPOLJCI RUŽE	181
Melida Travančić	LJUDI KOJI (NE) GOVORE	185

VEĆE NAGRAĐENIH PISACA

Mehmed Meša Đedović - Ispričat ću ti priču	193
Katarina Sarić - Riba sa mora doselila u Bihor	195
Misera Suljić Sijarić - Književnost je samopročišćavanje	198
Refadija Pepa Abdić - Vječiti sanjari	199

BILJEŠKE O AUTORIMA	207
----------------------------------	-----

RECENZIJE

Prof. dr Draško Došljak - Bihorčice	225
Agim Ljaić, prof - Odiseja Bihora	227

ISBN 978-9940-691-07-3

9 789940 691073 >

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-9940-691-07-3

COBISS.CG-ID 20314884